

GR385.K5 TIB

Aia Karaki nikawai I- Tungaru. Myths and legends of the Gilbertese people

Tibwere

TĀMAKI PAENGA HIRA AUCKLAND WAR MEMORIAL MUSEUM

Note: This document is supplied only to facilitate private research and may not be reproduced without the permission of the Auckland War Memorial Museum Library, Private Bag 92018, Auckland, New Zealand.

library@aucklandmuseum.com



Tāmaki
Paenga Hira
Auckland
War Memorial
Museum

Aia
Karaki nikawai
I-Tungaru.

Aia Karaki nikawai I-Tungaru.

Myths and Legends

of the

Gilbertese People.

E koreaki te boki aei mai wia unim'ane ni Kiribati

irouia

Tibwere ao Pastor Bataeru, ao

unim'ane tabeman.

Edited by

May Pateman.

E boretiaki n te London Mission Press,

Rongorongo, Beru, Gilbert Islands.

1942.

Ara kaitau nakoia unim'aneni Kiribati aikai i bukin aia buobuoki ni katauraokan taekan te boki aei :-

Karaki mai Meang. E koreaki iroun Tibwere, ae e karekea taekana mai wia Ten Tabuia are kain Abaiang, ao Ten Teuea ma Ten Neariki ake kain Tarawa.

Karaki mai Maiaki. E koreaki iroun Pastor Bataeru, ao e karekea taekana mai wi'a Ten Tokintekai ma Ten Tarekone aika kaini Beru, ma unim'aneni Beru.

A koreaki rongorongon aba n tatabeaa nako irouia uakai :-
Tarawa iroun Tibwere. Beru iroun Tetabo T. R.
Butaritari iroun Uare. Marakei iroun Wiriam M. K.
Abaiang irouia unim'anen Abaiang. Maiana iroun Timau.
Abemama ao Aranuka iroun Tiaon K. Kuria iroun Iakobo M. K.
Nonouti iroun Itaia M. K. Tabiteuea irouni Kireata M. K.
Onotoa irouni Bataeru M. K. Nikunau iroun Itaia M. K.
Tamana iroun Ruabete M. K. Arorae iroun Neemia T. R.

M. Pateman.

KANOAN TE BOKI AEI.

Te karaki mai Kiribati Meang.

Nareau ma te Bomatemaki	2
Moani Karikani B'ai	3
Karikan Otan Tai ma Namakaina	5
Karikan Itoi	6
Katiani Bwian te Bomatemaki	7
Norani mwin te makuri	8
Moan rikini katein te maneaba	10
Rongorongoa Tabakea ao Bakoa	11
Rongorongoni Bairean Tungaru	12
Kamaenakoia kain te Bomatemaki	13
Rongorongoa moan aomatan Tarawa	17
King Kewe ma ana Rube	17
Bungiakin Beiamatekai	21
Nei Nimanoa ma n'anena	22
Naubwebwe are ana kaunga Beiamatekai	24
Aia mananga aintoa aika teniman	25
Beiamatekai i Tabiteuea	28
Ana mananga Tanentoa Maeao	29
Nei Rakentai ma natina	30
Ueani Butaritari ma Abaiang	31
Aia buaka Kaitu ma Uakeia	32
Te utu n uea i aon Tungaru Meang	32

Te karaki mai Kiribati Maiaki.

Nareau II, Iangoan eutani karawa	34
Karekean te ota ao reken taian tai ma bong	36
Moan rikin aba ma aomata	36
Rikia aomata i mwi'a	37
Aroni mananga nako maiaki	39
Moan aomata i aoni Beru	40
Aroia i nanoni maneabaia	41
Tanentoa ni Beru	42
Rongorongon Nei Teweia	44
Nei Teweia, ao Beia ma Tekaa	46
Tetake ma tibuna	47
Koroinakian te maneaba iroun Tanentoa ni Maeao	52

Bue ma Rirongo	56
Kaitu ma Uakeia	58
Akau ma Teuribaba	59
Uamumuri, Nanikain, Nei Nimanoa	61
Taburitongoun, Taburimai, ao Riki	63
Kain te Bomatemaki	66, 70
Uean Tarawa, Abaiang, Marakei	68
Aia bakatibu uean Abemama	68
Te kariki i Tabiteuea	69
Kaintikuaba	71
Tabuariki	72
Nainginouati	74
Taekan Tarawa	74
„ Beru	79
„ Onotoa	83
„ Tabiteuea	86
„ Nonouti	90
„ Kuria	93
„ Aranuka	96
„ Abemama	98
„ Tamana	103
„ Maiana	106
„ Abaiang	109
„ Marakei	113
„ Butaritari	115
„ Makin	117
„ Nikunau	120
„ Arorae	124

KARAKI NIKAWAI.

Ngkoangkoa a ro nanoia aomata, n ai aroia ataei ake a tuai n reireiaki, ao a aki atai aroni baika a otabaniniaki iai, aika b'aini karawa, ma marawa ma b'aikorakin aon te aba. A mimi ni baika bati, ao a maku naba ni baika bati, ba a babanga n aroia. Ma ngaia are a kariki rongorongo aomata man oin nanoia ni kani kaota bukin ao aron rikini b'ai tabeua aika a mimi iai. N te aro anne a moa n riki rongorongo aika taekani moani karikani b'ai nako. Bon iai aia karaki nikawai kaini botanaomata nako; ao bon iai naba ara karaki nikawai ngaira aika kaini Kiribati.

Ma a aki raraoi ma n tamaroa ara karaki nikawai n ai aron aia karaki nikawai 'Ebera aika tibun Iteraera aika a taekinaki ni moan te Baibara i nanon te boki are Moani Karikani B'ai. A taekinaki aia karaki nikawai 'Ebera irouia aomata aika a ota riki nanoia, ake a onimakina te Atua ae M'aka, ae Raoiroi, ae Te Tia Kariki b'ai nako.

A ro riki nanoia ara bakatibu; ma ti na kukurei n atai aia iango ngkoangkoa. Ao ngkai a nangi tiba karakinaki karaki nikawai aika moan iangoaki ma n taekinaki i rouia.

Tenua katei ni karaki nikawai :-

(1) Rongorongon Nareau ma kain te Bomatemaki, bon rongorongo aika akea te koaua iai; ao a atongaki n te taetae ni Buritan ba *Myths*.

(2) Rongorongoia uea aika anti ma aomata ni karokoa rongorongoni Beiamatekai ma Tanentoa Maeao bon rongorongo aika iai teutana te koaua iai; ma a bati rongorongo aika riki rake i rarikin te koaua. Tao bon iai uea ma aomata akanne, ma tiaki te koaua rongorongoia ni kabane. A atongaki rongorongon aikai ba *Legends*.

(3) Ao rongorongoia aomata aika maiu i mwin Tanentoa Maeao bon te koaua maitin taekaia, ma ngaia are a atongaki ba te *History* ni koaua.

Tiaki kaini Kiribati araia ara bakatibu, ba e a tiba riki rake te ara anne, ma ti aranaki ba I-Tungaru; ma ngaia are rongorongon aikai bon aia karaki I-Tungaru.

Aia Karaki Nikawai I-Tungaru.

TE KARAKI MAI KIRIBATI MEANG.

Ten Nareau ma te Bomatemaki.

Ngkoangkoa bon akea te b'ai teuana, ba bon ti Nareau; ao bon akea raona, ao bon akea te b'ai teuana i rarikina.

E bon ti tabe Nareau n tatabeibeti ke ni kikibakiba i aon ae bon akea; ao kanga e ti mamanionio n aki atai b'ai.

Ao ngke e tabe Nareau n arona arei, ae te mamanionio n aki atata te b'ai teuana, ao e a kuba ba e a ongo te b'ana teuana ae wetea arana ni kangai, "Nareau, ko aera ngkai ko memena n arom anne ni mamanionio n akea te bae ko iangoia?" E bon rangi ni kuba Nareau n te b'ana arei ma ngaia are e tabeka atuna ma ni kaure matana n ukoukora ae wewete ma bon akea. Ngke e aki nora temanna Nareau ao e a manga rau nanona, ao e a manga okira arona naba arei.

E a manga roko kaua te b'ana naba arei ao e a manga taku, "Nareau, ko aera ngkai ko a boni memena naba n arom anne, ko aki bobotu?" E a boni bati ni mimi ma ni kuba ngkai e a manga roko naba te b'ana arei, ma ngaia are e a rarairaki nako n ukoukora are e wewete ba e kan atatia ba antai. E bon ata te b'ana ba e bon aki raroa naba teutana mai rouna.

Ngke e aki reke i rouna aomatan te b'ana arei, ao e a manga rau nanona, ao e a manga okira naba arona arei, are te mamanionio n aooria n aki ata te b'ai teuana.

Akea ba e a manga roko katen te b'ana naba arei, ao e a manga taku naba, "Nareau, e aera ngkai ai bon aroarom naba anne, ae ai bon ti ngkoe naba ma n aoariko n akea am iango? Ko aki bobotu? Ko aki kani kakaki botum?" E kuba-n-rou Nareau ngkai e a manga roko katen te b'ana aei, ma ngaia are e taratara nako ma n ukoukora ae kakate arana. E kauti matana ao e ioioia ni kamakura rabatana ba e aonga n uti, kanga e mwemweaero nako ke e aera! E karirakia ao e tei i aoni waena ni kataia ni kani kitana arona ni manionio ni karo-koa ae e a bon uti ni koaua.

Ao ngke e ata nanona Nareau, ao e taku, "Akea ngai, ngaia bon te tei ngai ae aki ata te b'ai teuana. I a bon tiba atatia, ti ngkai naba, ba ngaia boni mataniwin nanou ae e boni wewetea arau ma ni kakateia, ngaia boni ngaia, ao I a boni

mate naba n ukoukoria, ao I a bon taku naba ngai ba antai!" Ma ngaia are e kauti matana ni koaua, ao ngke e a namakinna raoi i nanona, ao e taku ba e bon riai ba e na iango.

E a manga okira naba arona arei Nareau are te tatabeibeti ke te kikibakiba i bon i rouna; ma e aki manga mamanionio ba e a boni m'ane ni koaua, ao e a mena i nanona te iango ni karokoa e bon on atuna n te iango ae moan te bati ma ni kamimi.

Moani Karikani B'ai. Te Bomatemaki.

Ngke e on atun Nareau n te iango ae bati, ao e a marane bairina; ao akea ba e matie. Ao ngke e matie ao e oti kanoani matiena ba te Bomatemaki.

Rabatan te Bomatemaki bon te b'ai ae kanga ai aron te Tabakea, ae te on ae ababaki ma ai moan te buburakaei ma ni mronron. Ma e aki rietata, ba e aki kona te aomata n tekateka iai i an nukana ike e rietata riki teutana.

Rabatan te Bomatemaki mai nano, are kanga bwiana, bon te tano ma te neinei. Ao are mai eta ba kanga borana. E uki nukana, ao a nim rarikina nako.

Bon anne te Bomatemaki are kanoani matien Nareau, ao bon te b'ai are e iangoia.

Kanoan te Bomatemaki.

E a boni kaub'ai te Bomatemaki, ba kanoani bwiana tengauni ma teniman kaina aika bon anti. Tekaina te kai ae e wene, e ananau ma e aki tei. Teuana te maneaba ae bon ababaki, ma e aki tei naba ba e wene; ao uoua te ma i aon te maran.

Uoua aron te bwia ba te tano ao te neinei; ao kanoana te rabono. Ao kanoani borana bon Tai ma Namakaina ma Itoi, ba a nim iai i nanona.

Eutani Borana.

E boni bati ni kukurei Nareau ni kanoani matiena are e kaoti arei are te Bomatemaki, ba bon te bae e ata mannana, ba bon ana iango Nareau ngkanne ba e na karaurea te bora ma te bwia.

E a nako naba Nareau n toka i aoni borana, ba e na kauka mataroana are e mena i aona i nukana, are e bon ataki i rouna.

Ngke e kaukia, ao e a rin i nanona n tei ni bangabangana. E bon ro nanona ba akea te ota iai, ma bon iai te ota n rabatan Nareau.

Ngke e kauka te mataroa aei Nareau, ao e a tiba rin te ota i nanon te Bomatemaki. A wene iai n inibāo i nanona kain te Bomatemaki. Kanga a tuai ni maiu, ma ngke e rin otan Nareau, ao n te tai anne e a tiba moani maiuia; kanga a tiba bungiaiki. A bane n rarairaki ma ni kakamakuri n tara te ota arei. Ao ai aron naba b'ai ni bane a nang tiba moani maiuia.

E rin Nareau i nanon te Bomatemaki ao e nori'a kāina aika Ānti-ma-aomata; ao e taku, "A riai ni karekeaki manunun rabataia ngkai ai ti te aroaroraki naba ma n akea manunua." Ma ngaia are e ototoi rabataia mai wacia, ma bai'a ni karokoa a boni kona iai rabataia ni kakamakuri n aro nako n ai aron te aomata ngkai.

Maitia kain te Bomatemaki ba tengauni ma aman, ao e arania Nareau n aron nakoia nako, man te ikawai riki ni karokon ae te bina. Ao aikai araia kain te Bomatemaki :- Nei Tituabine, Teng Ngkoangkoa, Ten Nabawe, Teng Karitoro Ten Rikin-āba, Ten Toron-āba, Ten Tika, Ten Tabuariki, Ten Auriaria, Ten Tabakea, Tem Bakoa, Teng Kaobunang, Nei Tewenei, ao Ten Riki.

E a tia Nareau n rinea Riki ba te tia euta boran te Bomatemaki, ao Ngkoangkoa ba te tia memena n teitei i rarikina ba tabonibaina ni karaoa nanona. E rineaki Tabuariki ba te tia tiri rekea ān nanganangan te bora. Ao raona ae na kaira kawaina n ririmoana ba Nei Tituabine ma Nei Tewenei. Waniman tan totoko ba kakauoman n tabo aika aua. Temanna te tia uataeka ri marenaia tan totoko ma Nareau ba Auriaria.

Ngke e a tia te makuri are bairean te nako, ao Nareau e a wetea Ngkoangkoa ba e na tei i rarikina ni buton te Bomatemaki. Ao ngke e roko, ao e tuangnga ba e na tara bukin teuare Riki, ao ngkana e nangi tare Riki, e na toua, ba e aonga ni kuba Riki, ao ba e aonga n rietata boran te Bomatemaki.

I mwini rokon Ngkoangkoa ao e a manga wetea Riki Nareau, ba e na roko n ana tabo are e na katea bukina iai, are buton te Bomatemaki.

Ngke e a roko Riki ao e taku Nareau nakon Riki, "Bon te ri-anau ngkoe, ko na neboa rake boran te Bomatemaki ni kabanea anaum."

E moana te makuri Riki, ao akekei ni bane, a bane naba n teirakei aia makuri. Tan totoko, a totoko; ao tan tiri reke, a tiri reke. Ao te tia ua taeka e kakauongo aia taeka nako tani makuri. E a mango te makuri.

Karikan Otan Tai.

Ti teutana te ota i nanon te Bomatemaki ba ti otan Nareau, ba a tuai ni kamakuraki taian ota aika iai. Ma ngaia aei, ba ngke kanga ai rietan boran te Bomatemaki are e kona Nareau n rotia, ao e kaitiaka bareaun te ota are ababaki ao e taku:-

Bon te ai ngkoe, te ai,
Bakani kauti matam,
Kauti matam te ai,
Kauti matam.
Tabeki buraeni matam O !
Ba bon te ai ngkoe.
Katei buraeni matam O !
Ba bon te ai ngkoe.

Te b'a, te b'a, te nari, te nari, te matoatoa O !

Ma ngaia are e a reke iai te ota ae ababaki n uran te ai arei. Bon te Ai aran te ota arei iroun Nareau, ma e a bitaki rimwi n te aro n taetae irouia aomata ba a aki atongnga ba te Ai, ma a atongnga ba Tai.

E a manga taku Nareau nakon Tai ngke e a ōta; ni kangai,

"Ko na ōta ngkoe,
Ba ōtan aon te aba,
Ba ko na riki ngkoe
Ba manin te aba.

Te b'a, te b'a, te nari, te nari, te matoatoa O !"

Karikan Otan Namakaina.

Ngke e a tia Nareau ni kaitiaka Tai, ao e a manga nakon te ōta are karako riki, ao e kaitiaka naba bareauna, ao e taku,

"Tei rake naba, ngkoe,
Aram Namakaina.
Ko na ōta ma ōfam ae
Te nuka n ōta.
Ruamwin Tai ba ae
Na boni kua.

Te b'a, te b'a, te nari, te nari, te matoatoa O !"

E taku nakon Namakaina, "Bon Ten Namakaina ngkoe, ao ko na kaōta aon te aba ngkana e matu Nei Tai. Ao ko na riki ba warekan te ian-ro ma te ian-mama ma te oiaki, ma te au-meang ma te au-maiaki."

Karikan Itoi.

Ngke e a itiaki Namakaina, ao e a manga kaitiaki naba Itoi, ao e taku,

Kam na ota, ngkami,

Kam na ruamwin Namakaina

Itoi n te tairiki,

Itoi n te karangaina,

Te b'a, te nari, te matoatoa O!

Ao e a manga taku nakoia Itoi, "Boni kekeiakina are i roumi n rua mwin Tai ma Namakaina ngkana a matu. Ao kam na tei ba man ni borau."

Ma ngaia are moan te waki raoi te makuri are Eutani Boran te Bomatemaki, ba a i buobuoki n i ruamwi te ota teuana ma te ota teuana ni karokoa e a bon tia raoi te makuri ae moan te ababaki ma ni kakanato.

Ma e riki n rawawata totokan rabin te bora arei, ma ngaia are a kanakoa tangi'a iroun Auriaria nakon Nareau, ba kanga e a rikirake rawawatan aia makuri.

Ngke e ongo Nareau, ao e bobaraki n abuti tano ake i rarikini waena ni kaoni baina ake uaai, ao e kare nako kanoan ataina, ao e taku, "Kiba nako iang ngkami, ao kam na riki ba Bu n Anti n tani meang." Ao e a manga kare nako aiaki kanoani maingina, ao e taku, "Kiba nako aiaki ngkami, ao kam na riki ba Bu n Anti ni maiaki." E a manga bobaraki riki Nareau, ao e a manga kaoni baina ake uaai." E rairaki ao e a kare nako kanoani baina are ataina, ao e taku, "Kiba rio ngkami, ao kam na riki ba Bu n Anti ni maeao." E a manga kare nako kanoani maingina, ao e taku, "Kiba rake ngkami, ao kam na riki ba Bu n Anti ni mainiku ngkami."

A tia n riki ba Bu n Anti tano akekei, ao e a bati te buobuoki iai ba a uanao ma n uarereke. E a tia naba n arana meang, ma maiaki, ma maeao, ma mainiku Nareau. Ao i bukin riki'a Bu n Anti aika bati ao e a riki iai ni bebete te makuri are Eutani Boran te Bomatemaki. Ba i bukin aia buobuoki Bu n Anti aika bati, ao e riki ni bebete iai uotan Riki, ao e a namakina riki te kona ni waetata; ma ngaia are e a waetata ni buta anauna. A namakina uotaia naba tan totoko

ba e a bebete, ao a kaakaraki, "Kai are ai tiba ngaia ngkai, ai rawata ra ngekekei!"

Ao ngke e nora bukin Riki Ngkoangkoa ba e nangi tare ao e kania bukina. ao ngke ai ti teutana nikirana, ao e a kibaria naba n toua ma korakorana ni bane. Ao ngke e touaki bukin Riki. ao akea ba e a kuba n te kuba ae moan te korakora n te aro are e a boni kuba ni kiba rake ma korakorana ni bane, n te aro are e a bon rangi ni ngio i eta i eta iai Boran te Bomatemaki; ba e a kiba ma rabatana naba, ao e a nim ni bangaki i an te Bora arei.

E a rawa n ruo ba e a nano ni kanaeng ma n un n te makuri are e a tia ni karaoaki nako ina. E kariaia ana iango anne Nareau, ao e taku nako ina, "E a bon tau, ani bangaki i nukani Boran te Bomatemaki ikanne, ao ko a wene ba Naiabu ngkoe."

Katiani Bwian te Bomatemaki.

Ngke e a nebo Boran te Bomatemaki, ao Nareau e kaoki'a tani makuri ni bane ake tan totoko ma tan tiri reke ake Anti ma Bu-n-Anti. Ao ngke a bane n roko ao e kateka-teka'i'a ni katobibia te tabo are a tei iai ngaia ma Ngkoangkoa.

E taku Nareau nako ia, "E a tia Boran te Bomatemaki ba a raure ngkai te Bora ma te Bwia: ao bon te makuri ae moan te ababaki, ma ni korakora, ma ni kakanato, ma n raoiroi; ma e tuai n tia raoi, ma N nang katia ngkai te Bwia aei. Bon aei te b'ai ae N na karaoia moa ba N na arana te Bora arei ba "Karawa," ao te Bwia aei e na aranaki ba "Tarawa," ao te Neinei arei e na aranaki ba "Marawa", ao atibu akekei a na aranaki ba "Ma."

Ao Nareau e tabeka ngkanne te kai are e wene arei, ao e taku, "E na aranaki te kai aei ba te **Uekera**"; ao e a manga nako ni katea te maneaba are wene, ao e taku, "E na aranaki te maneaba aei ba **Buariki**".

E a manga okiria ana koraki, ao e taku, "Te tabo ae ti tei iai ma ni botaki iai aei, e na aranaki ba **Routani Karawa**".

E tuai ni bane ana iango Nareau ma ngaia are e a manga taku nakoia ana koraki, "Bon te aba ae ti teuana Tarawa, ao e a mena n te iterana, ao Marawa e a mena n te iterana. E a rangi n ababaki, ao Marawa e ababaki n te iterana, ao e a kamaroa; ma ngaia ae N na kauarerekea riki Tarawa ma n tibaia ri aoni marawa, ba e aonga n aki kamaroa".

Ngke e a tia n atongi taeka aikai Nareau, e a tei rake naba ni karaoa ana makuri are kauarerekean Tarawa. E a kataea rarikina te iterana n taekia ao e kare rake, ao e taku, "Wene i mainiku ikanne ngkoe. ba tatangan Tarawa mai mainiku, ao ko na aranaki ba **Matang ni Mainiku**".

E tei Nareau n tara aon Tarawa i mwini manangina are e kare nako arei, ao e taku, "Ngaia e bon ababaki naba Tarawa". Ma ngaia are e a manga kataea naba manangina are te iterana ao e taku ngke e kare rio, "Wene ikanne i maeoni karawa, ba tatangan Tarawa, ngkoe, mai maeo".

E a manga tei Nareau n tara aron abakin aon Tarawa, ao e taku ba e bon ababaki naba, ma ngaia are e a manga kataea riki rarikina te iterana, ao e tewea nako aiaki, ao e taku, "Wene i maiaki ikanne ngkoe, ba tatangan Tarawa mai maiaki."

Ngke e a tia Nareau ni karaoa arei, ao e a manga tei n tara aon Tarawa; ao e taku ba e bon ababaki naba aon Tarawa, ao e riai n riki n uarereke riki. Ma a taku raona ake kain te Bomatemaki nako ina, "Nareau, bakan tara aon abam ngkai, kanga e a uarereke." E taku Nareau, "Ma tao e a tau!" A taku nako ina, "E a bon tau." E a taku Nareau nako ia, "Ai tiaki Tarawa-rekareka ngkai ba ai Tarawa-uareke." Ao e taku naba, "E a tia ngkai bwian te Bomatemaki, ma ai ti norani mwina."

Rongorongon Aran Abara. Norani Mwin te Makuri.

Ngke e a tia ana makuri Nareau are kauarerekean Tarawa, ao e a wetea Ngkoangkoa ba e na tamarakea te kai are te Uekera, ao e taku nako ina, "Ko na tamarakea te kai aei n nori āba i nanoni marawa ake a riki i mwin au makuri anne. Ma ngaia are e tamarakea te kai ae te Uekera Ngkoangkoa ba e na nori baike e taku Nareau. Ao ngke e roko n te moani manga, ao e tan nako iang, ao akea ba e nora te aba i meangin Tarawa, ao e taku, "Akea! kai arei te aba i meangin aei." E taku Nareau, "E na aranaki ngkanne ba Aba-iang."

E a manga tamarake riki Ngkoangkoa, ao ngke e roko n te kauai ni m'anga, ao e a manga kaeka matana n taratara rake riki. Ao akea ba e a manga nora naba te aba i mainikun arei, ao e a manga taku, "Ao arei naba te aba teuana ae mronron n aron te ma, ao e uarereke, kanga te rakai." Ma ngaia are e a manga taku iai Nareau, "E na aranaki ba Mā-rakei."

N te m'anga naba arei e a tan nako aiaki teuare Ngkoa-ngkoa ao e a nora te aba mai ān Tarawa, ao e a taku, "Rari-kin Tarawa are te itera arei, iai te aba mai āna." Ma ngaia are e a manga taku Nareau, "E na aranaki ba Mai-ana."

E a manga tamarake riki Ngkoangkoa, ao ngke e roko n te katenim'anga, ao e a manga nora te b'ai, ma e ria n raroa, ao e ti mabubu. Ma ngaia are e taku iai, "Tamarake riki ni kamataua tarana."

Ma ngaia are e a manga tamarake riki iai Ngkoangkoa, ao ngke e a roko n te kaeai ni m'anga, ao e a noria raoi, ao e taku, "Akea ba e a oti raoi te baerei, ao ngaia bon te ababaki man ananau! Are meang tabona, ao are maiaki bukina. E a bon rangi n te toa."

E taku Nareau, "Boni m'anangin Tarawa are I kare nako. Boni Matang Mainiku. (Ko taku ba te aba ra?)

E a manga tanrio Ngkoangkoa, ao e a taku, "Ao arei naba teuana ae e mena i maeao, ao ai toara, ka e a bono maeao iai!"

E taku Nareau, "Boni manangin Tarawa are I kataeea ni kare rio. E na aranaki ba Matang Maeao." (Ko taku ba te aba ra?)

E a manga tan nakoaiaki teuare Ngkongkoa, ao e a manga taku, "Iai naba teuana i maiaki ikekei, ao bon te toa naba!"

E taku Nareau, "Bon te atibu are te kabanean atibu are I kare nako aiaki, are arana Matang ni Maiaki." (Ko taku ba te aba ra?)

E taku naba Nareau nakoni Ngkoangkoa, "Tara nanoni marawa maiaki, ao mainiku, ao maeao, ao meang. Iai aba iai ke akea ae ko kona n nori? E taku Ngkoangkoa, "Ae! e a bon ti on naba nanoni marawa kanga te ae!" E taku Nareau, "Boni maeran atibu akekei. Ao uara, a bati?" E taku Ngkoa-ngkoa, "A moa ni maiti, ma iai teuana i buakoia i maiaki ikekei, ae ababaki riki, ba boni moaia ni bane aba ake a uarereke, ao ti ngaia moaia. Moaia n te ababaki, moaia n te rietata, ao moaia n te kan, ma n tara ni kamaiu mata." E taku Nareau, "Eng, boni kaitaran Tarawa ao katokina mai maiaki, E na aranaki ba Tamoa." E taku Ngkoangkoa, "E riai n aranaki ba Tamoa ba bon taran te aba ae maiu ma ni kan."

E karua Ngkoangkoa Nareau ba e taku ba a boni bane b'ai aika e kona n nori. Ma ngaia are e ruo iai Ngkoangkoa man te kai are te Uekera ae kām ma buton te Bomatemaki are te tabo are arana Routanikarawa.

Moan Rikini Katein te Maneaba.

E taku Nareau ngkanne nakoia ana koraki ngke e a ruo Ngkoangkoa, "Tei rake ti na kitana Routanikarawa, ao ti na nako n rin n te maneaba ba kam na karekei ami boti iai ba ai boni nemi nako naba n te maneaba." E tei te maneaba are Buariki i mainikun Routanikarawa. E aki raroa ba ai aron ae e kona n rotia ana kare te aomata ni baina n te atibu. Ma ngaia are a tei rake te koraki n rinwin Nareau ma Ngkoangkoa, ao raoia naba te koraki ni Bu-n-Anti. A rin man tanimaean, ao a kawari aia boti nako i nanon te maneaba. E taku Nareau, "Bon te rinea ana tabo te aomata are e kan tekateka iai." Ma ngaia are a bane n tekateka ni katobibia nako te maneaba.

Ao aio aroia ni waki mai Routanikarawa.

E rimoa Nareau ao a ri mwina

- | | |
|-------------------|------------------|
| 2. Ngkoangkoa | 8. Ten Tika. |
| 3. Nei Tituabine. | 9. Tabuariki. |
| 4. Nabawe. | 10. Auriaria. |
| 5. Karitoro, | 11. Tabakea. |
| 6. Rikinaba. | 12. Bakoa. |
| 7. Toronaba. | 13. Kaobunang. |
| | 14. Nei Tewenei. |

Bon anne rinania ni waki mai Routanikarawa ni karokoa a rin n te maneaba are Buariki,

Akea aia boti Bu-n-Anti n te maneaba ma ngaia are e katekeia nako Nareau ri marenan rau ba kioina ngke bon te botaki n aomata ae uareke ae uanaonao, ao bon meia ae riai ba a na kakantaninga te tang ba a na buobuoki. Araia teuana bon Ikutaia. A aki kona ni kariki ba ai bon aroaia nako naba. Ao nakoia ba tani buobuoki.

Ngke a tia ni bane n rin i nanon te maneaba ao e tei Nareau n te boutabu n nuka ba boni nena ao bon ana boti n te maneaba. Akea kain tanimaean ba e taku Nareau ba e na aki kainaki, ba e na katukaki ba meia iruwa ae a na moana ni mamaeka iai n roro nako n aki toki i nanon te maneaba ni bane, aei ao aika a na tei rimwi.

A bane n toa n aia boti kain ana koraki Nareau ngkanne, ao a bane n aramaki boti ni bane n araia anti akekei ni karokoa e kaoti te aomata are te moa ni kariki n aomata.

Ngke e a tia Nareau ni katekatekaia, ao e taku, "Ai bon

ami boti naba akanne ma ami utu nako rimwi, n aki toki i nanon te maneaba aei ma maneaba riki tabeua.

Ao Bu-n-Anti aika akea aia boti, ba ti marenan rau, a riki ba Tani Buobuoki. Ao e taku Nareau ba ane kani buokaki i rouia e na weteia Bu-n-Anti ni weteia aei,

"Te Bu-n-Anti, te Bu-n-Anti meang O;" ao a na boni kaeka ni kangai, "Ue-e-e; ao ai arona naba.

Te Bu-n-Anti, te Bu-n-Anti maiaki O!

Ue-e-e

Te Bu-n-Anti, te Bu-n-Anti maeao O!

Ue-e-e

Te Bu-n-Anti, te Bu-n-Anti mainiku O!

Ue-e-e

A kamenaki Bu-n-Anti i marenan rau ba a aonga ni waetata n ongo te tang.

Ao ngkana a toa tabo ake meang, ao maiaki, ao maeao ao mainiku, ao e nang tiba kaota nanona ngkanne te tia wewete temanna ni kangai, "Te Bu-n-Anti O! Kam na kaba wau aei ma uotami ba te rai, ao te kora, ao te kai n ao, ao te kiaro, ao te rama ao ai b'ain nako te wa ba e aonga n tia."

Ao Bu-n-Anti ake a katauraon n tai nako nakon te buobuoki, a kaeka ni kangai, "Ue-e-e." Ao a bane naba n uoti tibangaia nako, ni karokoa ae bon tia raoi te wa arei n te aua naba arei.

Ao arei bon te karaki nikawai n aron te moani maneaba ao te moani wa ae kabaki ngkoangkoa.

Rongorongoia Tabakea ao Bakoa.

Uoman te anti mai buakoia kain te Bomatemaki aika akea aia boti i nanon te moani maneaba are i Buariki. Ao ngke a tekateka anti aika raoia n aia boti nako, ao e taku Nareau nakoia Tabakea ao Bakoa, "Ao ngkoe ae Tabakea, ko na b'aina aon te aba n tara arona ma n tautaeke iai. Ao ai arom naba ngkoe ae Bakoa, ko na kain marawa ma ni maeke iai." Ma ngaia ae Tabakea e iangoa aon te aba ma b'aina nako; ao Bakoa e iangoi b'ain tari ni bane. Ao i mwin te bong arei, ao e a mena te ikakaiwi i marenan Tabakea ma Bakoa, ni manin eta ma kain ma manin tari ma kain, man te bong arei ni boni karokoa te bong aei; ma e totokanikai Tabakea ma ana koraki.

Ngke e a tia ana taeka Nareau nakoia Tabakea ma Bakoa, ao e taetae nakon Aonteaba, ao e taku, "Ao ngkoe ae Aonteaba, ko na bati ni kariki ma ni kabatia kanoam ba e na kab'aia te aba i roum."

Ngke e a tia ni kaeka Aonteaba ao e a manga rairaki nakoni Marawa ao e taku, "Ao ngkoe ae Marawa, ko na bati ni kariki ma ni kabatia kanoam ba e na kab'aia te aba i roum."

E a tia ao e a manga taratara rake nako karawa, ao e a manga taku, "Ao ngkoe naba karawa, ko na bati ni kariki karau aika bati ma ang ma nang. Kaoniko ba e aonga ni kab'aia te aba i roum."

I mwini ana taeka Nareau nakoni b'ai, ao e tei teutana n iango n aki kakamakuri ba e ti tabe n iango; ao ngke e a manga reke ana iango, ao e a manga taetae nakoia ana koraki, "Ao ngkami aika aomata aika kam a tia n riki ba kain te aba; kam na amamarake ma ni momoi ma n tautau aroini ni b'aiu Aonteaba ma Marawa ma Karawa, ba I a tia ni kauaai nako imi. Kam na bati ni kariki ma ni maeka n ikoikotaki ma n tungarungaru. Ao kam na aranaki ba I-Tungaru ngkami ba kam na boni bati; ao e na aranaki abami aei ba Tungaru; ao ami marawa ba Marawan Tungaru; ao ami karawa ba Karawan Tungaru; man te itoi are Nei Auti i mainiku nakon te itoi are Rimwimata i maeao, ao man te itoi are Kameang nakon te itoi are Kamaiaiki.

Ngke e a tia n atong taeka aikai Nareau, ao e a kaotina-koia man te maneaba ba a na bane n nako Routanikarawa, ba e na karaoaki ana kabaneani makuri Nareau.

Rongorongoni Bairean Tungaru.

E a nako te koraki ngkanne ba a na botaki ni katobibia boton te kai are te uekera. Ao e taku Nareau nako ia, "Ai ti teuana te b'ai ae ti riai ni karaoia i m'ain au tai ni karaure ma ngkami, ba ti na bairea aon Tungaru ma ni karekea nukan Tungaru Meang ae kam moa ni maekana aona."

E bon ababaki te aba ae ataki ba Tungaru, ba mai Makin ni karokoa n te aba are Tamoia. Ao aua makorona ba Tungaru Meang, ao Tungaru Nuka, ao Tungaru Maiaki, ao ai Tungaru Maeao.

Tungaru Meang boni mai Makin ni karokoa Arorae ae a atongaki ni bong aikai ba te Aono ni Kiribati.

E aranaki Tungaru Nuka ba Taboora ba te nne n roa ati i rouia ake ngkoa. E kakanato riki Ten Teraaka mai rouia ake rimoa n te roa ati.

E a oneaki ribaia ni bong aikai ba kanga a kuri ni bane ni mamai; ba ai tiaki aroia are rimoa are bon te kun ro naba. Bon te Aono n Ereti ni bong aikai Tungaru Nuka.

Tungaru Maiaki boni ngaia ae Tamoia ma aba ni bane aika i rarikina.

Tungaru Maeao boni Banaba, Abaoraora ae Nauru ngkai; ao Bukiroro ae te Aono ni Matiare ni bong aikai; ao aba aika Beberiki ma Motuna, ma a aki ataki aba aikai ngkai.

E tei rake ngkanne Nareau ba e nang karekea nukan Tungaru Meang. E taku nakoia ana koraki, "Kam na tarai, ao ngkana tao I a roko n are kam taku ba ai nukan Tungaru Meang, ao kam na tuangai.

E a nako aiaki Nareau ni karaurau, ao a taratarai mai mwina. Ao Ngkoangkoa e tamarake n te Uekera ba e aonga ni bon noria raoi ni koaua.

Ao ngke e bon roko Nareau n te tabo teuana are e a bon namakinna ba bon te nuka ni koaua, ao e tanrikaki nakoia ana koraki ake i mwina ao e taku, "E uara ngkanne? Tao ami nuka aei ke tiaki?" A kaeka, "Eng, bon ara nuka." Ma ngaia are e aranaki te aba arei ba Ara-nuka (Aranuka) irouia aomata ni karokoa ngkai, ba bon arana irouia kain te Bomatemaki. A wareki itua te abamakoro i meangina, ao itua te abamakoro maiakina. Teuana i mainikuna, ao teuana maeona.

Aba aika i meangin Aranuka boni Kuria, Maiana, Tarawa, Abaiang, Marakei, ao ai Butaritari ma Makin. Ao i maiakina ba Nonouti, Tabiteuea, Onotoa, Beru, Nikunau, Tamana ma Arorae. Teuana i mainikuna ba Abemama, ao teuana i maeona ba Banaba.

Ma ngaia are bon nukan Tungaru Meang te aba anne are Aranuka.

Kamaenakoaia Kain te Bomatemaki.

Ngke e a tia n reke nukan Tungaru Meang ao Nareau e a manga okiria ana koraki ake a tiku i mwina i an te Uekera i Routanikarawa.

E taku Nareau nako ia, "N nangi nako ngkai, ao ti nang raure; ma ngaia are N na katauingkami ma te aba."

Ma ngaia are e katauia iai ma abaia nako: ao aikai abaia nako :-

Tungaru Meang:- Tarawa, Banaba ao Tungaru Meang, are te Aono ni Kiribati ngkai bon Aban Teng Ngkoangkoa.

Tungaru Nuka:- Tabo-ora are te Aono n Ereti ngkai, bon Abani Kaobunang.

Tungaru Maiaki:- Tamoia bon Aban Nei Tituabine.

Tungaru Maeao:- Abaoraora ae Nauru ni bong aikai bon Aban Nei Tewenei.

Bukiroro are te Aono ni Matiare ngkai bon Aban Tika.

Matang Mainiku, ae Amerika ma abaia I-Matang, bon Aban Auriaria.

Matang Maeao, are aban Atia ni bong aikai, bon Aban Tabuariki.

Aonaba ni bane bon Aban Tabakea.

Tibangani Bakoa boni marawa. Ao tibangan Riki boni karawa.

Bon anne tauia iroun Nareau.

E aki katikuia Bu n anti ma e kairia nako, ao e taku nako ia, "Kam na irai nako Etani-karawa-ni-karawa, ma ni kakauongo wetean arami mai ikekei."

E taku nakoia aomata, "Kaona moa abami aei n te barekatia, ma kam tia, ao kam a kawari abami nako: ma tai manuoka abami aei, ao tai manuoka naba te Bomatemaki, ao ami kawa ae Buariki are e tei i aona te maneaba ae Buariki, ao te Uekera ae tei i Routanikarawa."

Ngke e a tia ana makuri Nareau ao e taku nakon ana makuri ni bane ae a tia ni karaoaki i rouna, ae te Bomatemaki, ae te Aba, ma Marawa, ma Karawa ma kanoaia ni bane.

"Ko a tia raoi te Bomatemaki, ma am b'ai ba,

Te B'a, te B'a

Te Nari, te Nari.

Te B'a, te B'a

Te Nari te Nari

Te matoatoa O !

Te matoatoa.

Ibo, ibo, ao;

Karitoatoa.

Kauake, Kauake ao !

Kauake ngkoa.

Kauake, Kauake, ao !

Kauake ngkoa.

Ngke e a tia ana taeka ni wawaboboa ana makuri ao e taku nakoia ana koraki:-

Te Raure ao te Bo.

Te Nako ao te Tiku.

Ami b'ai te Raoi ao

Te Mauri i mainiku,

Te Tabo-moo-o i maeao

Ti a nako ma an tiku.

Ao ngaia a bane ni kaeka n taeka ni kabo, ao a kangai:-

Ko a nako Nareau ao

Nem karawa i eta,

Karawa uatao,

Karawa ten-atao i eta,

Te Boutabu-n nuka ao

Te Baekeke i karawa.

E a nako Nareau ni beti rake ri nukani karawa ni mane-maneaki irouia Bu-n-anti aika uanaonao. Ao ngaia a bane n tiku i aoni Buariki i ani maneabaia are Buariki ma te kukurei ae on raoi ni barekatia n te barekatia ae ananau i m'ain aia tai ni kawari rikiaia nako ake a katauaki iai

E a tia ngkai ana makuri Nareau ae moan te kakanato ma n ababaki ma ni bati ni kanganga, ao ni kamimi naba.

Tiaki n te tai ae moan te kimototo ma ni bon te tai ae ananau.

Te tai ae riki iai te Bomatemaki bon te tai ae mena iai Nei Auti n tanimainiku, ao Rimwimata n tanimaeao n te moan tairiki, ao n te tanimainiku n Namakaina. Ao n te tai are e mena iai Nei Tai n tanimaeao n te tairiki.

Anne bon rongorongoni Moani Karikani B'ai ae taeki-naki ma ni kakoauaki irouia ara bakatibu. A karika te rongo-rongo aei man oin nanoia.

Te Bomatemaki bon aia taeka i bukini b'ai nako aika karikaki. E ataki raoi i rouia ti ara Aono aei ae Tungaru Meang, ma ngaia are boni ngaia ae tataekinaki riki arona n aia karaki nikawai, ao ba e moa mai ai te botanaomata ae Tungaru.

A ro nanoia I-Tungaru, ao a aki ata aonaba ba e mronron ma n rangi n ababaki; ao a aki ata naba abaia ba a moan te uangingi i buakon aba nako, ma ngaia are a kairua aia iango i bukini babangaia. A taku ba abaia ae Tarawa bon te moan aba ae karikaki, ao boni ngaia ae moan te kakanato i buakon aba nako. A aki atai aba tabeua, ma ngaia are ti tatabeuta

taekinani makoron Tungaru ake tabeua i rouia. Ao aio aia karaki nikawai iai.

Rongorongon Tungaru tabeua.

Bon ti teuana aia taetae kain Tungaru ngkekei ba ti teuana ni botanaomata, ba a bane n riki man te Bomatemaki, ao ti teuana ribaia. Ao ti temanna i buakoia ae mainaina ni koaua ba Auriaria.

Ma ngke a tia ni mae nako botanaomata ni maeka ni kariki n aba aika a raroa, ao e a manga kanganga reken te boborau, ao ai ngaia are e a riki ni kakaokoro iai aia taetae ma taraia ma ribaia.

Ao i mwini bong aika bati ao a nang kakaokoro riki ribaia kain Tungaru Maiaki ma Tungaru Nuka, ba a roko iai kain te botanaomata ae e mainaina kunia, ae aranaki ngkekei ba I-Waruwaru.

Kain te botanaomata ae Waruwaru a roko man te aba ae aranaki ba Matang Mainiku are manangin Tarawa are e kare rake Nareau, are e anganaki Auriaria ba abana iroun Nareau n te Bomatemaki. A roko I-Waruwaru ao a maeka i buakoia kain Tamoā, ao a iei ma ngai'a; ao ngaia anne bukin onean ribaia kain Tamoā ao kain Taboora, ba a riki ni mainaina riki iai. I-Waruwaru bon te botanaomata ae raoiroi ae aki unun, ae aki iowawa, ao bon te botanaomata ae wanawana ngai'a. A rangi n ababaki, ma ni korakora, ma n nimamanei, ao kanga akea te koko i rouia nako. Tao botanaomata n I-Matang I-Waruwaru.

—o—

Rongorongoia Moan Aomata i Tarawa.

Ngke a tia ni mae nako kain te Bomatemaki ao a tiku i Tarawa Ngkoangkoa ma Tabakea ba a na kāina Tarawa. A karikia anti-ma-aomata, ao ngai'a a karikia aomata.

Moan aomata aika riki mairouia bon Ten Tebau ma kari-mwina ae Te Arikintarawa. A bane n riki te koraki aei i Buariki. Ten Tebau ma buna a mamaeka ni bata ma umatoro, ao n tai tabetai n te maneaba ae Buariki. Te Arikintarawa ma buna a mamaeka i oin te kai are te Uekera ni bong aika bati. E a riki man ana kariki Ten Tebau te utu n uea, ao Teng Kewe bon te moa n uea, i aon Tarawa; mā e taku te rongorongo ba e tuai ni kitanā roro aikai te itera n anti ma te aro n anti.

Rongorongoni King Kewe ma ana man Rube.

Bon tibun Ten Tebau King Kewe ae te kaitiman. E kaueaki i aon Tarawa ni bane, ao e maeka n te kawa ae Buariki n te tabo are aranaki n te Bomatemaki ba Routanikarawa Bon te uea ae kakanato King Kewe ao e mataiakinaki irouia aomata, ba a tiba katea te uea.

E aiwaeaki ueana ikekei, ao e karaoaki nnena ni maeka ae bonobonoaki n atibu aika a rababa. Anaun te o anne tao 60 te butu, ao rababana 40 te butu, ao rietana e kan reke teuana te iati.

E a kaman uruaki te moani maneaba are Buariki i m'ain ana tai King Kewe. E bon aki oa te maneaba are Buariki King Kewe ba e ti oi bouana; ao e oa naba boton te kai are te Uekera, ba e tuai ni mka.

E kateaki maneabani Kewe ae tua karako, ao boni ngaia ae te kauoua ni maneaba i mwin are i Buariki.

Iai ana man Kewe i Tarawa aika rube, ao a rangi ni maiti. Boni man aika kibakiba aika manana irouni Kewe. Ao ngkana a oki man nakonakoia ae koraki ao a kiara Kewe n rungarungaia i bukini mananaia. Ao ti nang ongora rongorongon te makuri ae raoiroi are a karaoia rube akanne i bukin aia toka.

N te bong teuana e koro te kai ni maeao i ān ana kawa te Uea. Bon te kuia ae raoiroi; bon te mamera ni kai. Ngke a noria aomata, ao a kakoroa i ān ana kawa te uea ba ana kai.

Ao n te tairiki teuana e nibara te uea, ao e aki kona ni matu. E a reke nanona ba e na nako ni kamangang i aon te kai ni maeao, ba kanga iai te ang ae uki mai maeao; ao akea te maninnara ti n te tairiki arei. Ma ngaia are e teirake ba e

na nako, ao ngke e roko, ao e wene i aon te kai, ao kanga e iti ni matu. E a bon ti manio nako naba n aki kona te uti.

Ao te kai ni maeao arei ngke e a matu te uea i aona, ao e a ti butaki nako naba ni b'aka i tari, ao ngke e a beti i tari te kai arei, ao e a ti buti nako naba ni kaea abana.

Bon tiaki te kai ni maeao ni koaua te kai arei ba bon Nei Aromaeao ae bon te anti ae buakaka ae kakang aomata.

Ngke e a roko te kai arei i abana are Nabanaba ao e a tiba uti Kewe. Ai nanokawaki ra teuare Kewe ngke e noria ba e mena i aon te aba teuana. Ao e a tiba ata te kai ni maeao arei ba ngaia tiaki te kai ba bon te anti ae kakang.

Bon akea te b'ai ae e kona naba King Kewe ni karaoia, ba ti te nanokawaki ma te tang ao te ururinga abana ma kain ana utu, ma aroni kab'aiana ngaia i abana. E ururingi'a ana aomata aika bati ngkai e a mena n te aba are Nabanaba are e bati ni kawa te aba iai, ao ni mataroan te mate.

N te ingabong ngke e a uti te aba n ana kawa King Kewe are Buariki, ao a roko naba tan nikira te ran ni kabururu i aban te Uea. A taku aine ake kaini batana, "Akea ikai ba are e wene i aon te kai ni maeao." A nako ati ni kaea te uea ma bon akea iai, ao akea n te tabo tenana. E a bua te kai ni maeao, ao tao e a ira buana te uea.

E a buta nako te rongorong, "M'ane O ! akea ba e a bua te uea. Ai kamimi ra !"

Ma ngaia are e teirake ukeran te uea, ao ngke e aki kona n reke ao e a oteaki kaiwana. Te kaiwa are oteaki bon te "Tien Nareau"; ba boni ngaia te moani kaiwa ae ataki.

E a reke naba taekan te kaiwa, te Buramatoa, ma e a nga ngaia ! E a boni kanganga rekena ma kuneana ba e a bon raroa.

Bon akea m'akaia aomatan Tarawa n ri aoni marawa, ma ngaia are a boni kawawangaia naba n tatangitangira aia uea.

Ti te kakaiwa nako naba tani kaiwa, ma boni ngaia nako naba buran te kaiwa te Buramatoa. Ti te uti naba ni kaiwa aomatan Tarawa n te ingabong ma te tairiki; ma akea manena, ba a aki ata ike e mena iai te uea. E korakora te nanokawaki irouia I-Tarawa ni bane, ao bon akea te makuri ae konaki ni karaoaki.

Ngke e a bua King Kewe ao a tia n nako ana mannikiba aika rube ni kakae maroia nako ri abatera nako. Ngke a oki ao a kiara batan aia toka, ao ngke a aki kunea, ao a rerebu ni

ukeria, Kanga a kawa m'ān aikai, ba a kibakiba ma te nanokawaki ae bati. A rerebu n ukoria tiaki ti i aon Tarawa ma bon i aon Tungaru ni bane; meang, maiaki, nuka, maeao; ma e aki kona n reke iai.

A bon aki ata Nabanaba, ma ngaia are a aki waetata n roko i rouna; ma n te bongina ao a roko n te aba arei, ao ngke a kunea, ao a kiaria n tikubaraia. Moan te kururei King Kewe ngke e noria ana man. Bon te moan ingabong te tai ni kaitibo arei; ao bon te bong are ana tai Nei Aromaeao n tiringa konana.

Ma e a onikaki nanon neierei n te ingabong arei, ao e a riki rokoa man aika rube ba te b'ai ni kamimi teuana.

Ngke e tabe ni mimi neierei n te botaki arei, ao e a kuba ba e a mwemwerake te koraki ae moan te bati arei ake man ake taian rube. Ngke a tabe ni mwemwerake ao e a mwemwe naba Kewe i rouia.

E bati n nanokawaki neierei ba e nang bua konana. E kani karaoa te mani buaka teuana, ma ngke e tuai n tia ana iango, ao e a raroa nako King Kewe mai rouna.

E tuai n toki te nanokawaki irouia I-Tungaru ngke a kaoti naba man akekei mai kiraroa, ao e noraki irouia aomata te b'ai ae bubura ae e mena i karawa, ao e tabe n nako mai.

E a tia ni kinaki te b'ai are noraki i karawa, ao noria, bon te bariko ni man. A taku tabeman, "Ao ai te bariko ni man ra, ka e tau ngkana e toka iai Kewe!" A taku tabeman, "Aongkoa e aki." Ao tabeman a taku, "Bon ana man ake rube ma a tabetabekia."

Ma e bon aki manga m'ān nako ao a bon roko naba tabeman rube n ri moa n rin i āni batan te uea, kanga tani kaota te kawai.

Te toa te kukurei irouni Kewe ngke a moa n roko ana man i rouna i Nabanaba: ma akea ana kantanninga n ata rokona i Tarawa.

Ao ngke e tabe n uouotaki ri an-ang, bon akea naba ana kantanninga n roko i Tarawa.

Ao n te tai aei e bon aki ria Tarawa i rouna ba a maten-ten m'ān ni katobibia i rarikina ao i āna ao i aona. E aki bakaria te karau ma te riringa ao e aki ukia te ang ae maimai.

Ma ngaia are ngke a roko rube i Tarawa ao e bon aki nora te aba Kewe ni karokoa e a ongo karongoaia aomata ni mimi n te nan rube. E ti tabe ni kantanninga ba tera te karongoa arei.

Ao ai bati ra te kukurei iroun te uea, ao mǎn ake rube, ao aomata ake kain ana utu ma kain Tarawa ni kabaneia.

E a kuba Kewe ba e a tei waena i aoni kamanin ana maeka i buakoia buna ma ana utu ma ana botanaomata.

Ngke a boni kina raoi ana koraki ao a bane n ungari banaia n takarua, temangina i bukin te nanokawaki n uringa arona, ao temangina i bukin te kukurei. Ao a bati aika a takarua i bukin te kakairi; ao a bati aika a mimi n te b'ai ae riki.

Mǎn ake rube a tiku temangina, ao temangina a kibakiba n aiwa ri etan ana maeka aia toka.

Bon aei te bong ae a kaokoro aroia aomata iai. E a bon aki ata ae e na karaeia temanna; ba e waerake te kukurei i nanoia ngkai e a maiu aia uea ao a bati ni kukurei irouia ana rube aika kamaiua.

Ngke a ongo kain Tarawa ni bane ao a bane n roko ba a na i taramata ma aia uea. Ao uotaia ba tatabekai te babai ae te kunei n ikaraoi, tatabebwi te takataka ae te bawe (tawa), ao tatabeai te tuae ae te kanoan raurau, tatabeai te kabubu ae te taberanikai, tatabe bara te urakaraka.

Bon te botaki ae ababaki te kaitibo arei ao iriana te kukurei ni m'aie ae bati.

Ma ngke e tuai ni bara te botaki arei, ao akea ba e a manga wai te angi maeno ae kamwekamwe ni kakanonginongi mai maeao. A taku tabeman n te botaki arei, "Naka, e aera te ang aei, kai kanga e a waweaki; ai angin terana." A taku tabeman, "Ao e aki ngkoa ao e a manga roko naba te baere Nei Aromaeao."

E aki man ao akea ba e a takaruacaki te kai ni maeao teaina ba e a manga babangaki maeao. A taku aomata, "Ani karab'a kaina. Ai m'akara te anti ngke e a manga kaokia!" A taku tabeman, "Kai tiaki te m'amira te kai aei ba ai kanga te Tongo-buangi." A manga taku tabeman riki, "E aoria ma ti na bon iangoia moa." Ao ngke e reke nanoia, ao a taku ba e riari ni kaiwaki.

Ma ngaia are a weteaki tani kaiwa ba a na kata te kaiwa te kai arei, ao ngke a kaiwaia ao e a reke iai aia moti. E na korekoreaki ba ana aia aia uea.

Ma ngaia are a korokorea iai te kai ni maeao arei. Ao ngke e a tiba bakara aona te angara ao e a tang naba n onon ao e taku, "Taiaoka, I a butingkami ma kamaiuai." Ngke a ongo banana ao a tiba kabaitataia riki ni korokoroia ni karokoa e a tutu nako rarana n te tabo arei; ma ngaia are e a ranga

nako te rara ae bati n te tabo arei, ao bon arona ni karokoa te bong aei, ba te tano are i aoni biken te aba arei e bareka n uraura ba raran te kai ni maeao arei.

E a mate Nei Aromaeao are te anti are iowawa ma e ueanaki Kewe ni karokoa matena.

Rongorongoni Bungiaikin te Uea are Beiamatekai.

Ngke e a tia ni mate King Kewe ao e tautaeaka i mwina tarina ae karimwina ae arana Kirata te rerei, ma e aki uea.

Ngke e a unim'ane teuare i ai iai tibuna ae ana tibu mamano ae arana Kirata te batarō. E marurung ma ni korakora te ataenim'ane anne, ao ngke e a ikawai ao a roko unim'ane irouni Kirata te rerei n tuangnga ba a na kauca tibuna are Kirata te batarō.

E a kariaia te taeka arei Kirata te rerei, ma ngaia are e a kaucaaki te roronga are Kirata te batarō, ao e riki ba te uea.

E aki manga mǎn nako i mwini kaucaana ao e a mate naba te unim'ane are Kirata te rerei. E tawa ma n rangi ni bakabaka kumna ngke e a mate ba e a rangi ni kara.

Te uea are Kirata te batarō bon te kauoman n uea i aon Tarawa man te moa n riki. E a rine riki kaucaana nakoni kaucaani Kewe, ao e a raoiroi riki ana tautaeaka.

E mamaeka i nanon te tabuki teuana i Buariki te aine ae bon te anti ma aomata. Arana Nei Kimoauca ao uean Tamoia. Tibuna bon Nei Tituabine are kain te Bomatemaki. E mena neiere Kimoauca i Tamoia i nanon tebwī ma teuana te roro, ao n te katebwī ma uoua n roro ao e a reke irouia kain te wa ae te Kaborerei, ao a nikiria i Tarawa, ao e kauia Kirata te batarō.

Iai ana nei n tebotebo te uea are Kirata te batarō ae bwe-naki ni kaokoroaki, ao e a okiokiria n tebotebo iai n tai nako. E roroko Nei Kimoauca ni kani kaitibo ma Kirata te batarō; ma e tuai men reke ana aitarā ma ngaia, ba ai te arobitara nako naba ma ngaia. E boni ngae n arobitara ma ngaia ma e bon te tebotebo naba neiei i nanon nein te uea n tai nako, ma n tataria ni manen taran teuare.

Ao n te aro aei e riki iai ni kariki neierei, ao e bungia te nati te m'ane ae kakanato ae arana Beiamatekai. E karika Beiamatekai Nei Kimoauca ni manen taran Kirata te batarō i mwini tebwī ma teuana te roro mairoun te moa n roro are Ten Tebau; ao Nei Kimoauca naba e kaitara ma ana tai Ten Tebau, ba kioina ngke bon te Anti ma aomata ngaia, ao e maiu n roro

nako ni karokoa Kirata te bataro are te katebwi ma teuana n roro.

E rikirake te ataeinim'ane are Beiamatekai i nanon te kawa ae aki ataki nena ba aongkoa e mena n te tabuki ae atongaki ba "Tabukin Nei Kimoauea." E aki nora matan ana karo ae Kirata te bataro ba e memena iroun tinana are Nei Kimoauea are te anti ma aomata. Ngke e a ikawai Beiamatekai ao e kanakoaki iroun Nei Kimoauea nakon te kawa n aomata nakon tamana.

E mimi teuare Kirata te bataro iroun te teinim'ane are e roko arei, ma e bon namakinna i nanona ba bon natina ngke e tara matana, ao aroia naba kaini batana a boni kina raoi ba bon natina ni koaua. Ma ngaia are e natinaki te ataeinim'ane arei iroun Kirata te bataro are te uea.

Rimwi riki ngke e a mate te uea ao e riki Beiamatekai ba te uea n onea mwina i aoni Buariki. E riki ba te uea ae oro kakanatona i aoiia ana bakatibu. E rangi ni kakanato n te kamaraia ao e buakana kamaraiaia aomata ba ike e nako iai ao e bon uea naba iai, ao e ninikoria n ueana. E bon aki bati te buaka n ana tai ba e kaueaki irouia aomata.

E kauiai tai aika e riki rake iai te wanawana ni kawakina te utu ma te rabakau riki n akawa, ma n ribana ma n ununiki, ma te rabakau ni boborau i marenan ikai ae Tungaru meang ma Tabo-ora (Ereti) ma Tamoia ma aba ake i nano. Ao n te tai naba aei a tia naba n roko I-Waruwaru ni maeka i buakoaia I-Tamoia ma I-Tabo-ora. Ao a riki naba iai aomata aika a kokorakora ma n ababaki.

Ao Beiamatekai naba bon te tia borau ae bati n rabakau ma ni wanawana n arona n ieie; ao a bati ana mananga i aon Tungaru Meang.

Rongorongon Nei Nimanoa ma Manena.

Akea ana kariki Nei Kimoauea i Tamoia, ma bon iai ana kariki manena are Ten Tokanimataiauea, ao Kanni bon tibuna n te kawan roro i mwina Nei Teanti, are natin Nei Tituabine ae kain te Bomatemaki.

E mamaeka Kanni ma natina aika Uamumuri ma Nani-kain ma Tabutoa ma Nei Nimanoa i rarikin tari. Bon iai te aomata ae riki man ana kariki Nei Tituabine ae maeka i buakon maunga ae arana, Waitangitau. E ruruon n te taina teuaei ao e bo ma Nei Nimanoa, ao akea ba a iein naba.

E a reke natia ba Takarano ma e aki maiu ba a ribaia uake manen Nei Nimanoa ao a tiringnga. E a tauna natina Nei Nimanoa i aon te tabuki teuana ae arana Tetongo. E riki te aomata man inon Takarano, ma e aranna Nei Nimanoa ba Kautabuki, ba ai aron tibuna.

E a tia n reke te rabakau ni boborau i marawa, ao Kautabuki e a borau nako iang, ao e a roko i Nikunau. E bo ma Nei Nouo ao e a riki ba kain Nikunau, ao a maeka i Tetabuki ba e ingoanna; ao ngke e kariki Kautabuki ao e ingoania ana utu ake ai ana karo ake a tiku i mwina irouia natina ao e arania ba Uamumuri 2 ao Nanikain 2 ao Tabutoa 2 ao Nei Nimanoa 2. Te koraki aei a bungiaiki i Nikunau, ao a ikawai naba i Nikunau. Bon totoa.

Ao ngke a ikawai uake natin Kautabuki, ao a reke nanaia ba a na neweaba nako iang; ma ngaia are a iangoa aron nakonakoia. Ao ngke e aki reke i rouia waia, ao a kataua naba ti te nakonako. E boni ngae n aki toma te aba ba iai marawa i marenaia ni bane, ao a bon nakonako naba riaona ba bon toa ngaia; tiaia koroni wacia.

A bon ua tianaki, ao a uaran naba. Akea aia tabo ni motirawa ma a bon nakonako naba ni karokoa a boni bane kanoan aia kakenga n ran i etan Tarawa ngke a kaitara ma te kawa are Taratai.

A kawaerakea m'aneia are Nei Nimanoa ba e na itia nimaia te ran. Ao ngke e a roko i eta, ao e bo ma te aomata temanna ae kain ikekei.

E titirakina teuarei neierei ba e mena ia te maniba. Ao teuarei e kairia nakon te maniba. Aran teuarei Naubwebwe.

Ngke e a bane ni kakanoa ana ibu-n-ran Nei Nimanoa, ao ngke e nang nako, ao e taku Naubwebwe nako ina, "E a uara neiko, ngkana tao ti a iein, tao ko kona ni kariaia ke ko aki? E taku neierei ba e na tuangi'a moa m'anena.

Ao ngke a ongo ana karaki Nei Nimanoa uake m'anena, ao a bati ni kukurei, ao a taku, "Ko na oki rake, ao iein ma te aomata anne ao ngkana arona ba ko kariki ao ko a uringira irouia natim."

E tanigaia Naubwebwe i aotata n tan rake. E tabe n tarataraiia, ao ngke e noria ba e a raure ma m'anena, ao e bati ni kukurei.

Ma ngaia are e oki iai Nei Nimanoa n iein ma te aomata are Naubwebwe, ao bon ana kaunga Beiamatekai ae uean Tarawa, ma e aki ataki anne iroun Nei Nimanoa.

Rongorongon Naubwebwe are ana kaunga King Beiamatekai.

E aiaki ueani Beiamatekai i Buariki ni neia ni maeka ana bakatibu.

E rereke i Buariki te ikari, ma te maebo, n te tanimainiku n namakaina ae koraki; ma e uouotaki moa nakon ana maeka Beiamatekai. E kaewenakoaki moa kanana ao ngkana e a tia anne, ao e a tiba tibatabaki irouia aomata.

Iai ana kaunga Beiamatekai ae arana Naubwebwe. E riki ni kakanato ba bon te aomata ae korakora, ao bon te inaomata naba. E rineia Beiamatekai ba ana kaunga i bukini korakorana, ao i bukin ninikoriana.

E aki toki Beiamatekai n titiringunga ma ni kakaraoa ae buakaka nako ina, ma e aki kona Naubwebwe ni kaboa ana makuri, ke n un nako ina, ba e a matebuaka. E aki kona naba n atonga te winanti teuana i nanona, ba e bon ataia ba e na mate iai ngaia ae Naubwebwe. Ma ngaia are e baraki raoi i an te toronaki arei.

Ana makuri Naubwebwe bon te umuni kanan ana toka ae Beiamatekai ma ana utu, ae te ikari ma te maebo, ma te b'ab'ai ma taian amaraake nako, ao te uraki aia, ao te ukoukori ana ati n umum, te raei baran ana ika, te itiran ma te iaki. Bon te tia kawakina aron ani batan te uea.

I mwin tabetai ao e a reke bun Naubwebwe ba Nei Nimanoa are te iruwa i Tarawa. Ao akea ba a riki natina ma ngaia, ao a arania ba Uamumuri ao Nanikain ao Tabutoa ba ingoaia m'anen Nei Nimanoa.

Ngke a ikawai ataei, ao a riki ba tani buoka tamaia n ana makuri, ma a bon aki ata aia karo ba te kaunga. Ao aron naba Nei Nimanoa e bon aki ataia naba ba te kaunga buna, ba e katutukaki i buakonikai irouni buna ba e aonga n aki nonora aroni buna are Naubwebwe. Ao e bon aki ataia Nei Nimanoa ni karokoa te tai are a bon ikawai ataeinim'ane akekei. A bon titirakina aia karo ngkanne ba e nanako maia? ao tera ae e kakaraoia? Ma e rawa Naubwebwe ni kaotia.

N tai tabetai e a ikoaki Naubwebwe tao ni maibi atuna ke tao n te aro teuana, ao a titirakinna bukina natina. Ao rimwi e bon tuangi'a te koaua ni kabanea. E kaotia ba ngkana e aki m'ai raoi te amaraake ao e un ana toka are Beiamatekai, ao e karea atuna n te na n atibu ma n oroia, ao e ikoaki iai.

Ma ngaia are a kani buoka aia karo n ana makuri, ao a buokia n uoti ana ati n umum atibu aika nari aika korakora aika kaka aua te butu anauia ma rababaia, ao uoua te butu rietataia. E bon noraki ni bong aikai nikiran ana ati Naubwebwe ae maronako i nanon te tano, ao e bon ababaki ae oti. E a tia ni kenaki irouia tabeman ma e aki reke tabona ba e rota te neinei. A aki nikiraki ati irouia natin Naubwebwe, ma a kare mai kiraroa, tao man teuana te maire, ni karea te tabo ae kan teutana ma te kawa. Bon te koraki ae korakora uake natin Naubwebwe ma Nei Nimanoa, aika Uamumuri, ma Nanikain ma Tabutoa.

Ao uana naba te aia, maototoni kanni, ke maoton taian uri aika a ototoi ataeinim'ane akekei; ao aron naba te b'ara n ikari ke te b'ara ni maebo. A kare naba mai kiraroa ni bakarereia ni karokoa ae a boni bane n roko ana b'ai ni makuri tamaia.

A bane ni kuba kain te kawa n te b'ai ae aron arei; ao a tataekin ni karokoa e bon ongo naba teuare te uea ba bon iai naba natin Naubwebwe aika korakora. E a boni kukurei naba iai te uea are Beiamatekai ba e a reke buokan ana kaunga are Naubwebwe.

Rongorongon aia Mananga Aintoa aika Teniman.

A rawa n iein i Tarawa natia Naubwebwe ma Nei Nimanoa aika Uamumuri, Nanikain, ao Tabutoa, ba a ongo iroun tinaia ba iai te aine i Beru ae moan te riai ae arana Nei Teweia. Boni m'anen te aomata ae kakanato i Beru ae arana Tanentoa. Ma ngaia are a kani borau nako Beru ni karekea neierei ba buia.

A toka i aoni waia Tabutoa, Uamumuri ao Nanikain, ao a borau nako Beru. Ngke a roko i Beru ao e reke i rouia Nei Teweia. E bunna Nanikain, ao neierei e iri'a n aia mananga. A borau ao a roko i an Tabiteuea nakon te kawa ae Tauma. A moana Tabuakea (Tebweka) ao a aeka waia nako an aban Tebweka, ao a tiku i rouna tenibong.

Ngke e a bong ao e wairio Tebweka n ana bwen waia, ao e kaki i an te b'a ba e kan nori aintoaia ngkana a kona ni buta aia bwe.

Ao ngke a koro tenibong ao a manga kab'aka waia ba a na nako, ma akea ba e a bua bwen waia. A ukoukora aia bwe ao a kunea i an te b'a ae moan te ababaki. E taku Tebweka, "Ane I kaki i an te b'a, ma anaia."

A katikia ma a aki kona ni kanakoa ba e bon rangi n rawawata te b'a are e tokaria. Ma ngaia are e a roko Tebweka ao e katikia mai ān te b'a ao e butaki nako te bwe, ba e boni korakora riki nako ia, ao e angani'a. Ao i mwin te b'ai anne, e aranaki teuare i ba Tebwe i Tabouea.

Ao ngke e a manga reke aia bwe ao a manga borau nako mai Tabiteuea, ao a karekea nanoia ba a na nako Tamoā. A kaira naba Nei Teweia ni katoka i aoni waia.

Ao Tebweka e a bon tei mai Tabiteuea n tara waia, ao ngke a roko i ān Tamana i taurio nako iang ao e kareia n te atibu ae bubura, ao akea ba e bō iai aia inaieta ma te inainano ao a maoto ao a b'akara rabatan Ten Tabutoa, * ao akea ba e a mate! A katikia rake tarina nako ān te kawa ae Anren ba a na taunna i tabon Tamana nako iang maeao. E a turu baka-baka mwina, ao ai ngaia are e aranaki ba te b'a ae Tekamaran ni karokoa bong aikai.

A manga tokara waia, ma e aki tei aia ie ba e a uruaki. E ti beibeti nako iang waia n te ang maiaki ni karokoa ān Nonouti, are e a bane aia tianaki te ran iai.

A kataia ni kani karekea nimaia te ran ma ngaia are a bakarerea te nang ni karau n unin waia, ma e aki teke.

A bane ni bakarere tari aika uoman ma tinaia ae Nei Nimanoa, temanna i mwin temanna ma akea ae teke i rouna. Ma ngaia are e a manga kani kataia Nei Teweia, ma a ribaia ba a taku ba bon te ngore; ma e boni kairoro ni kani bakarere ma ngaia are e a bakarere. E bon onimakina ana tabunea Nei Teweia, ma ngaia are e boni korakora nanona iai ni kani bakarere.

E ana moa ana tabunea i m'ain bakarereana n tenuta te tai, ao aio ana tabunea:-

Tem'atanna ma Uam'atan

Tem'atanna ma Uam'atan

Ma Ten Tebwina ma Teimone.

Ma Ten Tebwina ma Teimone.

Bon Antin Beru uakekei ake aman, ao a roko n titiraki-ma ba tera ae a na karaoia i bukina, ao a na buokia.

E taku Nei Teweia ni kani kamia te aba, "Kam na uota au kai ni bakarere aei n nikiria n te nang arei." A taku

* N te karaki mai Nonouti bon Nanikain ae mate.

N te karaki mai Tarawa bon Uamumuri ae mate.

N te karaki mai Beru ma Tamana bon Tabutoa ae mate.

nako ina, "Kai tiaki te nang ba bon Nonouti, ao e tei te nang n ro i etan Bareatau." E taku nako ia, "Uotia, nikiria iai." Ao a nikiria. A katika ron aia kai ni bakarere arei, ao a aerake i Bareatau, ao a maeka iai.

Ao n te tai naba arei ao e ongo te uea are Beiamatekai taekiaia tūri akekei ba a maekana Nonouti, ao e kan rimwi'a n nori'a; ao e katutua antina are Nei Tewenei ba e aonga ni kamaraiaia.

E a bunuwa mai Buariki ao e ie meang, ao e roko i Nonouti. E kākawaerakea temanna n titiraki ba iai Nei Nimanoa ma ana koraki n ataei ke akea, ni karokoa tabon Nonouti; ao e a ongo Beiamatekai ba a mena i Bareatau. E ri nanon te nama ao e a b'aka i ān Bareatau.

A tei i taurio Nei Nimanoa ma natina, ao e taku temanna, "Ante wana ae ieie ri maeora aei?" Ao e taku temanna, "Kai te wa n abatera!" Ao temanna, "Kai manin wan Beiamatekai!" Ao Nei Nimanoa ma natina a taetae rāea wan Beiamatekai, ao a taku, "E a kani bo te Bakarube". Bon te tabora te taeka arei ma ngaia are a ti b'aka naba ni mate tari aika uoman.

E a waerake ngkanne Beiamatekai ao e a titiraki ba antai ake a wene. Bon Uamumuri ma Nanikain ake a wene, ma akea ae ataia ba a mate; ma ngaia are e kangai iai Nei Teweia, "Kai Uamumuri ma Nanikain. E taku ngkanne Beiamatekai, "Ao ani kautia ba a na buoki b'ain te wa".

Ma ngke e tabe ni kautia, ao e nang tiba ataia ba a boni mate. E taku Beiamatekai, "Ba aera raom, tao a taboraaei? E taku Nei Teweia, "Kai aingkam!" Ao ai ngaia aei aron rokoa Beiamatekai ma ana utu i Nonouti; ao ai ngaia naba aroni mateia aintoa aika tari aikai.

Bon iai tenikoraki n tari aika aranaki ba Uamumuri, ao Nanikain are karimwina, ao te bina are Tabutoa. A bungiaiki te korakina i Tamoā ao a tiku i Tamoā. A bungiaiki te korakina i Nikunau, ao a mananga ma m'aneia are Nei Nimanoa nako Tarawa; ma ti Nei Nimanoa ae tiku i aon Tarawa. Ao a bungiaiki te korakina i Tarawa, ao a mananga nako aiaki ao a roko i Nonouti. A toki raoi maiuia n te borau aei, ao akea ruamwiaia ba ti temanna natia iroun Nei Teweia are bungiaiki i mwia.

Bon iai bun Beiamatekai mai Tarawa ba uoman, ao e ana Nei Teweia ba buna are ana katen ei. E taorake Nei

Teweia irouni buna are Nanikain i m'ain rokon Beiamatekai. E boni kawakina Nei Teweia ma natina Beiamatekai ngke e a bung; ao te aine anne e a ingoana m'anena iai are Tanentoa ni Beru, ao te ataei anne e aranaki ba Tanentoa ni Maeao. E kaikawaki Tanentoa irouni Beiamatekai ma tinana are Nei Teweia; ao rimwi e a mate naba Nei Teweia i Nonouti; ma e kawakinaki natina are Tanentoa ni Maeao i mwina irouni buna are Beiamatekai.

Beiamatekai i Tabiteuea.

I mwini maten Nei Teweia ao e a manga borau Beiamatekai nako Tabiteuea ma ana koraki ni bane ma natina naba ae Tanentoa ni Maeao.

N te tai anne iai te utu ae kakanato i aon Tabiteuea ae bon ana kariki Riki are kain te Bomatemaki. A moa n roko te utu anne i Tabiteuea i bukin te kairiribai i marenaia tari aika uoman aika tibun Riki; ba e buakaka aron Tabuariki-teang ae te karimoa nakon tarina are Obaia-te-buraerae ae karimwina.

A maeka i aon Tarawa Anti-ma-aomata aikai, ma e riba tarina teuare Tabuariki-teang, ao e ukia nako. E a reke Obaia-te-buraerae i Tetoronga i nano, ao e bo ma Nei Katura ae ainen te aba arei. Ngke e a reke buna ao e a iangoa te okira Tarawa. Ma ngke e a manga noria Tabuariki-teang ao e a manga ukia nako naba; ma ngaia are e a manga okira Tetoronga-i-nano Obaia-te-buraerae.

Rimwi e a manga iangoa te okira Tarawa, ma ngaia are e a karekea taonan ub'ana te aubunga Obaia-te-buraerae, ao e a manga kata te oki. Ma e a manga ukia nako naba teuare tarina arei, ma e aki ningo nako, ba e a rawawata. E bon aki roko i Tarawa, ba e boni bei nako naba, ma e a roko i Tabiteuea, ao e a maeka iai. Ao te aubunga arei e a mena ngkai i Tabiteuea i Kabubuarenganga.

E a kariki Obaia te buraerae ma Nei Katura i Tabiteuea ao a mamaeka iai.

Ngke e a roko Beiamatekai nako Tabiteuea e bo ma te aine are te katebwina n roro i mwini Obaia-te-buraerae. Arana Nei Kirirere, ao e anaia Beiamatekai ba buna.

Ai tiba buna aei ae ana kaei ae kariki ma ngaia; ma te aine natia, ao arana Nei Teakatarawa. A uaia n riki rake Teakatarawa ma Tanentoa, ma e bon ikawai riki Tanentoa. Ao ngke a ikawai, ao e a kaieini'a Beiamatekai. Ao a maeka

i Tem'anoku n te kainga ae Kabubuarengana.

E boni ngae ngke te iruwa Beiamatekai, ao e boni kaueaki naba i aon Tabiteuea; ao e uia iai ni karokoa e a mate ngke e a boni kara.

E a bati ni kakanato te uia ae Beiamatekai i bukin kamaraiana. E bon aki buaka ni karekea ueana ma e buaka kamaraiana. E a makaki irouia aomata i bukini m'akana; ao e karineaki i rouia i bukina ngke e oti man utu aika uoua aika kakanato, ae Nei Kimoaua te anti are uean Tamoia, ma Ten Tebau are te moan uia i aon Tarawa.

Rongorongon ana Mananga Tanentoa ni Maeao.

Tanentoa ni Maeao bon te aomata ae kakanangaki ma ni buburan'ane ma ni buburatoatoa. E riki man utun Tamoia ae kakanato iroun tibuna ae Nei Nimanoa; ao e iein ma Nei Teakatarawa are natin te uia ae kakanato ae Beiamatekai. E aki uia Tanentoa ma e karika te nati te aine ae riki ba te uia ae kakanato.

Teniman natin Tanentoa ni Maeao, ao a bane ni bungiaiki i aon Tabiteuea. Nei Rakentai bon ana karimoa, ao ana kauoman Nei Tabiria, ao binaia ba Ten Teboi.

Ngke a' ikawai teutana nati aikai, ao e tei rake Tanentoa ni Maeao ba e na borau nako Beru ba e na kaitibo ma ai tamana ae Tanentoa ni Beru. A iria Nei Rakentai ma Nei Tabiria; ma e tiku natina are Teboi irouia tibuna i Tabiteuea, ba e tibunaki. A roko Tanentoa ma natina irouni m'anen tinana are Tanentoa ni Beru. Bon te aomata ae kakanato teuare, ao te tia taetae n te maneaba. E tiku Tanentoa ni maeka i buakoaia ana utu tinana, ao a iein natina ma kaini Beru.

Rimwi riki e a mate te unim'ane are Tanentoa ni Beru, ao Tanentoa ni Maeao e a manga buata te borau, ba e kan nikiria natina i Tarawa are aban tinai. Ma ngaia are e a borau ma kaini wana aika aomata aika ninikoria mai buakoaia ana bu i Beru. E moa Tabiteuea ao e nora natina are Teboi. E a manga borau nako Nonouti ao e tiku iai natina are Nei Tabiria, ae te moan Tabiria ngaia, ma buna ae kaini Beru.

E aki tiku Tanentoa i Nonouti, ma e a manga borau, ao e ie nako Tarawa. Ngke e moa n roko i Tarawa Tanentoa, ao e a butimaeaki ba e na aiwaea ueana; ma e rawa ni kaeka. E taku, "Aio ami uia ae Nei Rakentai, ba ae N na bon nako ngai rimwi, ba N na okira Tabiteuea n nora teuare natiu iai."

A kariki i Tarawa Nei Rakentai ma buna ae Ten Temauri, ao uoman nati'a. Ngke a ikawai ataei akekei, ao Tanentoa e a manga buata te borau ba e na manga nako aiaki. E katuka natina ae Nei Rakentai ma buna i Tarawa; ao e oki nako aiaki Tanentoa ao e moana Nonouti.

E boni man iroun natina are Nei Tabiria ma ana utu; ao rimwi e a manga nako Tabiteuea ba e na nora natina are te m'ane.

A bon aki ueanaki naka uoman n aron Nei Rakentai, ma a boni mataniwia taekan aon te aba i bukini m'akan te kama-raia are e mena i aoiā.

Rimwi riki e teirake Tanentoa mai Tabiteuea ao e a oki nako Beru ni mamaeka iai ni karokoa matena. Ma ngaia are e a mate Tanentoa ni Maeao i aon aban ai tamana are Tanentoa ni Beru.

Nei Rakentai ma Natina.

Iai te nanokorakora iroun Nei Rakentai, ao e riki ba te uea ae kakanato riki nakoia ake i m'aina, ba e uea, tiaki ti i aon Tarawa, ma e uea naba i aon Abaiang ma Marakei.

Uoman te m'ane natin Nei Rakentai, ba ana karimoa Ten Natanga ao karimwina Rairaeana. E tibatiba ueana Nei Rakentai nakoia natina; ao uoua aban te karimoa ba Tarawa ma Abaiang, ao ti teuana aban Rairaeana are te karimwi ba Marakei.

E atongaki teure Rairaeana ba te aomata ae buakaka, ba e aki toki n unun nakoni karimoana are Natanga, tao i bukin te bakantang i rouna ngke uoua aban tarina ao ti teuana abana. E kekeiaki Rairaeana ni kamatea tarina n te ingabong ae koraki; ma ngaia are e a taetae iai nako ina tamana, ao e taku, "Ai kamira, ngkoe, ngkai ai te kan un naba nakon tarim ae boni ngkoe naba. Ko mama ke ko aki? E aera ngkai ko kan un ma ko aki buakana te aba teuana, ba e na mi te aba i roum?"

E a reke nanon Rairaeana ngkanne ba e na tei rake n te buaka. E boti'a tabeman mai Abaiang, ao a iria maitia rorobuakani Marakei, ao a borau i aoni waia ni buaka nako Butaritari.

A moana Ukiangang ao a buakanna naba ao e toka naba aia kai. A manga nako iang riki nakon te kawa are boni Butaritari ao e konaki naba i rouia ana koraki Rairaeana.

Ao ai uana naba nako iang ni karokoa Makin; ao e riki Rairaeana ba te uea i aoni Butaritari ma Makin.

Rimwi riki e a reke nanon Nei Rakentai ba e na ri mwin natina. A raoma buna ma natina are Natanga ao a borau nako iang nako Butaritari. E mena Rairaeana i Makin, ao ngke e ongo ba a roko ana karo, ao e iria naba Natanga, ao e rangi n un. E mananga mai Makin ba e na kamatea tarina; ma a butimaia ana karo ba a na raoiakinna. Ao ngaia e a kanaeng, ao e a ieakina marawa n aki kawara aonteaba.

E a borau nako iang Rairaeana ma ana koraki ake a iria; tao a kani bubua te baurua, ao e a reke i Bukiroro ae Matiare. Bon anne te aomata ae moan te rabakau ni borau, ao akea te tia borau ae rabakau n ai arona ae tiku i mwina.

E a reke irouia I-Bukiroro te rabakau ni borau anne, ba e mamaeka Rairaeana i buakoia ao e riki ba aia uea ma aia bakatibu ueani Bukiroro.

Ngke e kitana Makin Rairaeana ma n nako Bukiroro ao e a tiku Natanga ngkanne ba te uea ae nimaua ana atinakoro, ba Tarawa, ma Abaiang, ma Marakei, ao Butaritari ao Makin, ma e titiku Natanga i aoni Butaritari.

Uoman natin teuae, ba ana karimoa Kourabi, ao karimwina Kakiaba; ao a kakairi irouia tamaia ma tarina ao a katei buaka i mwin tibuia ma tamaia.

Rongorongon Ueani Butaritari ma Abaiang.

A kairiribai natin Natanga aika Kourabi ma Kakiaba ao a i bobuaka i bon i rouia. E a b'aka te karimoa are Kourabi iroun te karimwi, ao e a uea ngkanne Kakiaba i aoni Butaritari; ao ana kariki nako boni ngaia aika uea i aoni Butaritari ma Makin.

I mwin te bobuaka anne ao akea ba a kaona marawa wan ana koraki Kourabi. A ewa wa aika a bua i marawa, ao ti uowa aika a reke i Ribono i Abaiang.

Iai natin Kourabi te aine ae toka n te wa tewana i buakoni wa aika roko i Abaiang; ao rimwi akea ba e a reke arona ni iein ma kain Ribono temanna. Ao ana kariki natini Kourabi a riki ba uea i aon Abaiang, ba tibuna bon te uea ae Kaiea I; ao a uea ni karokoa e a roko te Tua ni Buritan n ana tai n uea Kauriri.

E a toki ngkanne te uea ae kanoan Nei Rakentai mai aon Abaiang, ma e tuai ni mauna kanoana. E a toki uean te

Nareau II. Iangoan eutani karawa.

E a tiku te mwioko ma te iango nakon Nareau II mai-roun teuare te Nareau I, ba ngaia ae e nang kabobonga raoi nikiran te makuri are e tuai ni karaoaki. E a motirere ngkai te Nareau II i aon te makuri, ao e reke nanona ba e na euta moa te baere e mena i aoia ngkai e tuai ni bati ni mwemwe i mwini kaingana iroun teuare te ikawai. Ma ngaia are e nako moa ni kawari'a te koraki ake a wene, ba a tuai ni kakamakuri ngkai a bon aroaroraki naba ao akea manunuia teutana: ao a aki ngongongo naba; e ototoi'a ma ni kareke manunuia, ao a tiba kona ni mamakuri; ma a tuai n taetae: e a manga angani'a araia nako n tatabeman n ai aroni wanawanana, ba a aonga ni buokia rimwi n te makuri are e kantaningaia ba e na karaoia, are eutani karawa. Ao e arania ni kangai— Ngkoangkoa, Uka, Karitoro, Nābawe, Kaiaweawe, Riki, Nakika.

Ao ngke e a taenangin arei, ao e nako ni kawara tamana are Nātibu ma n taku nako ina, "Tera arora ngkai, ti nangi boni kakangai naba n aroarora aei?" E taku Nātibu, "N na ata tera! akea au b'ai iai; ma bon ane i roun!"

E nako ngkanne Nareau II. ni kawara Nareau I. ni kakarabakaua iangoan eutani karawa; ba e mwioko mai rouna n aron te m'aka, ma te wanawana ni karaoan ana beku nako. Ao i mwin okina, ao e moana te makuri are eutani karawa, ao e tabekia ni kunanna ni kangai, :—

Bōani karawa ma kaingana
Bōani karawa ma tabekia
Katoka i aoni bouana Kain-Tikuaba.
Ana buti wakān au kai Rikin te aba
Ba Tamoā, Toron te aba ba Beru.
An taetae ba ti nangi taetae,
Ani ngongo ba ti nang ngongo.

Akea ba e a mwemwe riki, ao a kona ngkanne n tekateka ma ni bibitaki te koraki ake i ān te Bomatemaki, ao a kona naba n taetae. E tuangi'a uakekei Nareau ana kantaninga, ba a na i buobuoki ma ngaia n te makuri arei. A nano teuana iai, ao a moana aia makuri are te eueu ni kangai :— "Ma ua nako, ti a nako ae." Ao ngke a tabe ni wakina aroia arei; ao temangina, a tirireke, tām Tirireke, ao a kororeke tāni Kororeke, ao a totoko tām Totoko.

A bane n tare uakekei, ao e wetea Kaiaweawe Nareau ba e na manga moa n eutia n ai aron anauna: ao akea ba e a manga

tare naba teuare. E tabe ni babaoua Riki i aontano, ao e taku Nareau nako ina, — "Te ri anau ngkoe Riki, ma kimai ba ko na eutia." E taku Riki, "Nareau, I baki." E nako Nareau n anai kaon Nakika aika uakao ba kanan Riki; e kang ao e reke korakorana iai nakon ana makuri are te nebonebo. Ma ngke e a kume Riki n neboa karawa, ao Nareau e biribiri ri āna ma ni buokia ni kunana ae kangai :—

Routiko Riki ba ko uta e,
Riki-te-bukibe, ma Riki-te-ananau.
N na biri ri āni karawa nako iang,
Kanga I bo ma Nei Au-Meang.
A na riki kanoau i rouna,
Ba te Bun-anti-meang, ke toro Meang.

Ngke e a toki biribirin Nareau, ao e taku Riki, "E uara ngkanne?" E taku Nareau, "Eutia riki." E a manga kume naba Riki n eutia, ao Nareau e a manga biribiri naba i ān Riki ma kunana naba arei ni kangai :—

Routiko Riki ba ko uta e,
Riki te bukibe, ma Riki te ananau.
N na biri ri āni karawa nako aiaki
Kanga I bo ma Nei Au-Maiaki.
A na riki kanoau i rouna,
Ba te Bun-anti Maiaki, ke toro Maiaki.

Ao ngke e a manga toki biribirina, ao e a manga tei. E a manga eka Riki, "E uara ngkanne Nareau?" E a manga taku Nareau, "Eutia riki." Ma ngaia are e a manga taon naba Riki n nebonebo, ao Nareau ni biribiri ni kunana naba arei ni wairio ao ni waerake. Ma ngke a koro biribirina aika aua, ao e nora bukin Riki ba kanga e nangi tare; ao e ewekia aua, ao e kuba Riki ni kiba rake ni kabanea korana; ao e n toua; ao e kuba Riki ni kiba rake ni kabanea korana; ao e ira nako naba karawa ngkekei n aki oki, ao e bangaki ba Nai-abu i nukani karawa: e iria nako naba Nareau I. are e memena i aon te Bomatemaki. Ma ngaia are e a bane ngkai te makuri arei: ba e nako karawa, ao e tiku te aba are bon Tamoā ma aomatana are Teng Kanni, are e a kaman oti ni kunan Nareau ngke e moa ni kainga karawa. Ao uake kain ān te Bomatemaki, a toki naba taekia ngke e a raure ngkekei karawa ma te aba.

Karekean te ōta, ao reken taian tai ma bong.

I mwin tian ana beku Nareau arei, ao bon iai te rō ae moan te korakora i marenani karawa ma te aba; ma Nareau, e a bon tau m'akana ma rabakauna, ao ōtana naba ni karaoi b'ai nako. Ma n te taina e iangoa karekean te ōta ngkai e tuai n ōta, ao e reke iangoan tamana are Nātibu ba e na kareke bai-kekei mai rouna, ao e taku ana taeka,

Ko ti wenewene ngkoe anne te tamau
Te Nātibu ma tinau Nei Teakea. E!
N na biri ri āni karawa nako aiaki
Kanga I bo ma Nei Au-Maiaki.
A na riki kanoau i rouna ba te Bun-anti,
Ke e toro Maiaki.

Ai ngaia nako naba anne ana taeka Nareau ni biribirina aika aua; ba e a riki Meang, ao Maiaki, ao Mainiku, ma Maeao, n ana taeka. Ao ngke a tarao biribirina akekei, ao e rawea tamana arei ni kainrakea ma n tiringnga: e kabōa matana are angataina, ao e anaia ni karea tanimainikuni karawa, ao e riki ba te ōta ae ababaki; ae boni ngaia Tāi. E a manga kabōa naba matana are angamaingina, ao e anaia ni karea tanimaeoni karawa, ao e riki ba te ōta ae taua ān ōtan Tāi, ae boni ngaia Namakaina. E anā atuna, ao e tewea rake nako nukani karawa, ao e a māeae n riki ba ōta aika karako aika bon itoi. E a manga kouta baina are angataina, ao e karea tanimeang, ao e taku Nareau, "Nako ngkoe, riki ba te Au-Meang; ao iriam ba te ang ae taururu, ao te karau ma te bongi buaka." E a manga b'akara baina are angamaingina n raeia ma ni kare nako aiaki ni karawa, ao e taku, "Nako ngkoe riki ba te Au-Maiaki, ao iriam ba te bongi raoi, ao te ariki ao te bong n tarai amarahe.

Moan rikin āba ma aomata.

E a manga boboti rinikaokaon Nātibu ma mangena nako ao e batibati; e a manga anā te rinaba n unikia ma ni kateia i aon Tamoā.

Akea ba e a riki rake ni maiu te Rinaba arei, ao e a riki ba te kai ae atongaki ba te "Kaintikuaba" n ai aron are e a kaman oti ni kunan Nareau ngke e moa n routa karawa. Ma ngke e taratara te kai arei Nareau ao e nora *berun* taberana b'e riki ma *taningan* Tabuariki ao e taku, E na boni mate te baei ngkana arona ba a ibwebweki rake ma ngaia; ao ngkana e mate ao a na aki riki aomata; ba e kabuebue taningan Tabu-

ariki. Ma ngaia are e kinika beruna ma taningan Tabuariki, ao e kaki i nanoni baina, ao e a manga anā te tano are *arin* tanon Tamoā, ao e tetewe nako ao e taku, "Riki Beru, ma kāina ba Tabuariki ao ingini Beru ba Nainginouati, te aba n uea, te aba n toki, te aba ni m'ane." Ao manga i mwina e anā te baere e batibati'a are te rinikaokao, ma mangena, ao e tetewe nako, ao e taku, "Riki Tarawa ma aomatana Nei Batiauea, te tabo ni makuri." Ma ngke e riki Tarawa ngkekei, e beibeti i aoni marawa, ao Nei Batiauea e tautaua rōna.

Ao akanne moan rikin āba ma aomata: ba te moan aba Tamoā ma aomatana ae Teng Kanni; te kauoua n aba Beru ma aomatana ae Ten Tabuariki ma Nainginouati; te katenua n aba Tarawa ma aomatana ae Nei Batiauea.

Riki'a aomata i mwi'a.

Ngke e a bon riki rake ni maiu reirei te Kaintikuaba, ao a nang tiba kabwebwe rake aomata maiai ake a atongaki ba bakatibu i roura: ba a karikia nati'a, ao natia nati'a ni karokoa e aomata te kariki. Aroni kaotia aomata maan te kai arei; a kaoti mai taberana ni karokoa wakāna, ni kangai—

Kautun te kai.	Tetāke.
M'anga ake i āna.	Tekorouangutungutu, Tekuma, Tekaa, Nei Moaine.
Te m'anga teaina.	Baretoka.
Ake i āni m'anga	Tematawarebwe, Kourabi, Teboe,
are oin te kai.	Namai, Tematanna ma Uamatan, Akau, Buatara.
Uruban te kai.	Teuribaba, Taburimai, Taburitongoun, Riki.
Wakān te kai.	Teimone, Nei Matennang, Taburimai te katumara.

Ngkai a bon tau ma neia, ao a bon rōrō naba ni maeka iai ni bong nako; akea temanna ae e eweka ana tabo temanna, ba a bon tia ni katauaki ma neia n ai aroni bairean aboaboia: ba ake a riki i kautuna ma m'anga boni koraki ni man, ma ti Baretoka ae e riki n aomata, ao ake a riki mai botona ma urubana ao wakāna, boni koraki n aomata naba.

E a riki te kai arei ba kanga maneabaia are a bobotaki iai ma n aoaori'a iai. Ma n te taina, ao akea b'e riki te b'ai teuana are e nang riki rimwi ba uamaeia nako mani neia arei, ngke e bebeka teuare Tetāke mai eta. A ngure iai tabeman, ao e riki ba rān nanoia ma n aki rau ni maeka i ān umaia arei. Ma

ngaia are e rawa n te aro arei Baretoka, ao e kan nako mai buakoia, ao e anā te m'anga are e mena iai ae tan nako iang, ao e otoia ma ni betianna n nako maiaki, ao e moana Tarawa.

Ao Tarawa ngkanne e tuai n nene ni matoa ba are e tau-taua naba rōna Nei Batiauea. Ma ngke e roko Baretoka, ao e anā betiana are m'angan te Kaintikuaba, ao e unikia ni kamatoa Tarawa iai. Ao ngke e a matoa Tarawa ao a riki ngkanne Nāuan ma Nei Nāno. A bo naba Baretoka ma Nei Batiauea ngkanne ao a kariki'a aomata, ao akanne moan aomata man te kai are i Tamoā ake a kāina Tarawa.

A kariki Baretoka ma Nei Batiauea ba Taoroba-n-tarawa, Teariki-n-tarawa, Kirabuke-n-tarawa.

A kariki naba Nāuan ma Nei Nāno ake kain nanon te nama i Tarawa ba Ten Tabukintarawa; ao e a manga bo ma Nei Bāia, ao a riki nati'a ba Ten Tebau, ao Nei Robei, ao Rotebenua.

Ngke e tuai ni mate Baretoka, ao e taetae nako ia ana koraki, ao e taku, "Ngkana I mate, ao kam na taratara te b'ai ae e na riki mai rou." Ma ngaia are ngke e mate Baretoka, ao e kabwebwe rake mai etan atuna te kai are te Uekera. Ngke e riki rake te kai arei, ao e riki naba ni kaoti te aomata n ikawai i taberana ae arana Nei Terere, ao e bo ma Ten Taukarawa ae kain eta, ao e oti te aomata mai rouia ba te Obaia te buraerae. Ao ngke e a ikawai i eta te Obaia te buraerae, ao a iango tamana ma tinana, ao a taku, "Akea bongam ikai, ma ko na keiaki n ruo ma n nako n anā ueam are i boton te kai." Ao n te iango arei, are e a katauraoki iai te Obaia n taiani burae ni man ba e aonga n ruo n ana ueana are i oin te kai are te Uekera. Ao ngke e ruo rikaki ma ni b'aka i nukan te kai arei, ao e tau te ang ae baibati, ao e oreaki nako te Obaia man te kai, ao e betinakoia Beru. Ngke e noria Tabuariki ao e iria ni kab'anea, ao e a reke Obaia te buraerae iroun Tabuariki, ao e anaia ni katea ōna i te O ba e aonga n aki nakonako; ao akea b'e butaki nako mani nena, ao e kawakawa nako iang n roko i Taurakawa are kanga ai taneni mwina ngke e kawakawa, ba e kan nako ni kawara oin te kai are Tematawarebwe, ao e aeae rio ni kawaria i nanon te maneaba are Tabontebike. Tao e aki tau ma nanona te kani mān; ma ngaia are e wakina Tabiteuea ni kawaria, ao e a nako naba nakon te aba teuana are Onouna ao e bo ma Nei Teanti iai.

Imwin nakoni Baretoka man te Kaintikuaba are i Tamoā, ao e bon teimatoa aroaron teuare Tetāke arei nakoia ake i mwina, ake a riki naba iai n aki bobo nanoia i ān umaia arei.

Ma ngke e ataia Nareau ba e aki raoiroi te aro arei, ao ngke e nori'a tabeman ba kanga akea mutiakinan te b'ai are e kakara-oia Tetāke, ao e kabuoka te kai; ma ngke e a bue te kai ao a bane n nako naba n uamae n akea ae tiku, ngkai akea neia riki teuana ba ti ngaia. Ao n uamaeia aei, a bane naba n nako maiaki mai aon Tamoā.

Aroia ni mananga n nako maiaki.

A boni kaokoro aroia ngkai kanga anti ma aomata ngai'a, ao n aroia naba teuana ngke kanga ua utu teiaia ba mān ao aomata, ma ngaia ae e kangai aroia ni mananga maiaki, temangina a kiba, temangina a wa, temangina a ua, temangina a tebo. Ao tiaki ti teaina naba kawai'a are a toua n nako maiaki, ao tiaki ti te korakina; ma bon teni koraki, ba a ri mainiku te korakina; a ri nuka te korakina; ao a ri maeao te korakina.

Akana ri Mainiku – Taburitongoun ma raona.

Akana ri Nuka – Tematawarebwe ao Tetāke, ma raonia.

Akana ri maeao – Akau ma raona.

Te koraki ae ri Nuka, boni ngai'a aika moana Beru, are teuare Tematawarebwe ma raona ae Ten Teboe, Ten Namai, Buatara, Tem'atanna ma Uam'atan, Ten Teuribaba, Ten Teimone; ao teuare Tetāke ma nangoan āni baina ae Tekorongu-tungutu, ao Tekuma, Ten Tekaa i Nei Moaine.

I m'ain te kanenei aei, e a kaman abanaki Beru irouia Tabuariki ma Nainginouati n ai aron are e kataua ngkoa Nareau ba abaia Beru ngke e riki ao a riki naba ma ngaia. Ma e maeka Tabuariki i Tebakoa, ao Nainginouati i Teningui.

E a kaman nora Beru mai Tamoā teuare Tematawarebwe ao e motika nanona ma n taku, "Abau Beru." Ma ngaia are e mananga ao e betiani'a n nako maiaki tamana ma tinana are Boton te kai, ao a moa Beru. E aerake i taboni Beru nako aiaki Tematawarebwe, ao e toua aona ni karokoa e roko i Teakiauma; ao raona naba tamana ma tinana. E katikuia Tem'tanna ma Uam'atan i Temauri; ao Toronteaba i tanrio. A wāki rimwina raona ake Teuribaba, Namai, Teboe, ao e taku nako ia Tematawarebwe, "E a bono ikai m'ane, ma ukori nemi." Ma ngaia are e wāki nako iang Namai, ao e tiku i Tabukaokao. E a manga kanenei rio nako aiaki Teboe, ao e b'aka i Temauri, ao Teuribaba i Umantaburimai. E tebo maiaki Teimone n ira wakāni Beru ao e kaoti rake i Namon Nei Tira; ao m'anena are Nei Matennang e ira wakān Tarawa ni kaoti rake i Tarawa.

E aki reke ana tabo Tetāke i aoni Beru ma raona ake uoman ba e ribaki Tetāke iroun Tabuariki; ma ngaia are e a nako naba ni karokoa e roko i Beberiki ao e mate naba iai. Ao Ten Tekaa i Nei Moaine a tiku i aoni Beru; ba Tekaa i e b'aka i Tekonikāi, Nei Moaine e b'aka i Tebunanti.

Moan aomata i aoni Beru.

Ngke e moan riki Tabuariki i aoni Beru, ao e bo ma Nei Teiti, ao e oti te aomata ba Tebakoa. E a manga bo Tebakoa ma Nei Bōbō, ao a oti kanoaia ba Ten Tabuariki 2, ao Nei Teareinimatang.

Ao n ana tai Tabuariki 2 ae m'anen Nei Teareinimatang, ao a nang tiba kanenei ngkanne n nako maiaki Tematawarebwe ma ana koraki akekei. Ao i m'ai'a a mamaeka Tabuariki 2 ma Nainginouati i nanoni maneabaia ae uarereke are a boni kara-oia ae arana Tematie. E inrake maneabaia arei n ai aroni katauan nanoia are a tangiria: ao a bon aoaori'a ni kakarabakau ma ni kukurei i nanona.

Nei Teareinimatang are m'anen Tabuariki 2, ao a riki nati'a, ao a manga riki naba tibuia. Ao rimwi e weteaki Tematawarebwe iroun Tabuariki, ba a na bobotaki ma ni mamaroro ma ngaia i nanoni maneabaia arei. E a roko Tematawarebwe, ao e maeka ma ngai'a. Ao i mwin tabebong, ao e taratara te nakoia raona akekei, "M'ane, ai karako ra maneabami aei! Tera ngke e ababaki riki ma ti a mawawa raoi i nanona?" A kaeka raona akekei ao a taku— "Kai are ko a mwemweka taekana ma tera ara b'ai iai, ao bon are i roum naba."

Katean te maneaba ae te kauoua ae ai Tabontebike.

E tiku teutana Tematawarebwe n iangoa barekaiani kate-
ana ba e aonga ni waekoa tiana. Ma ngke e iangoa arei, ao
tibuna are Ten Teweia are natin Tanentoa e a kamani makuri
ni katauraoa nen te maneaba n tei. E aobuaka te tabo arei
ba e kabatete ma n neinei ngkai e ickia tari; ma ngaia are e
nanako n urakina ana atibu ae te nari ni kakanoa nanona b'e
aonga n ora ma ni boraoi. Ma ngke e a bobonga raoi ana
makuri, ao e kanakoaki iroun Tematawarebwe, ba e na nako n
anai kain te maneaba i Tamoa are umaia Anti ba kain te mane-
aba are e nang kateaki i Beru ae Tabontebike. E anai tatanga
uaai, ao tatangan tabo uaai, ao te taubuki ae te kan ara, ao
teaina te boitabu ae te kaibiti.

A beti maiaki kâi akekei, ao a kororake i ān taboni Beru nako iang i aoni biken Tokia. A ruonaki irouia aomata ba a na anai ba aia kai, ma a aki mwemwe. A manga m'ae riki nako aiaki ao a manga baneakinaki n tabekaki, ma a aki m'uing. Ngke e ongo Tematawarebwe, ao e ataia ba boni kain te maneaba are e nang kateaki, ao e kanakoia kain Nuka ba a na nako n anai; ma ngke a roko, ao a tabekaki ba baika kanga akea rawataia teutana. Ao ngke a roko kâi akekei, ao e barakia karaoan te maneaba Teweia ni karokoa tiana.

Ngke e a bobonga raoi makurian te maneaba iroun Teweia, ao e nako n tuanga tibuna are Tematawarebwe, ao e taku, "Kai e a tia te maneaba, ao tera arona?" E taku Tematawarebwe, "Tai tuangai taekana, ma nāko tuanga Tabuariki ba taekana are i rouna; ba boni maneabana." E nako ngkanne Teweia n tuanga Tabuariki taekan tian te maneaba n ai aron ana taeka Tematawarebwe. Ngke e ongo Tabuariki, ao e mananga mai Tebakoa n rin i nanon te maneaba ni bakatekera iterana ae mai mainiku. Ao ngke e a tia n rin, ao e a manga wetea raona ae Nainginouati. E waki teuarei mai Tenguingui n rin n nako maiaki ni kaeta tabon te maneaba mai maiaki. E taku Tabuariki, "An rin naba ikanne ma n tekateka iai ba ai nem naba." Ma ngaia are tabon te maneaba nako aiaki, e atongaki ba ai Tenguingui naba ni bane: are tokin te ram'a mai mainiku ni karokoa tokina are maeao.

Ai bon ti ngai'a uoman ngkai n tekatoka i nanon te maneaba ni kakarabakau ma n aoaori'a ma aia bu-n-ataci. Ma n te taina ao a taku, "E nga raora arei, e roko ke e aki? kai ti aoaorira ni mamaroro ma ni kakarabakau. Ma ngaia are e kanakoa te taeka Tabuariki ni wetea Tematawarebwe i nanon ana kainga are i Teakiauma, ba e na rin i nanon te maneaba ni botaki ma ngai'a. E kariia wetean a o e wāki man teka tekana n nako meang n itua tabon te maneaba nako iang. Ao ngke e kania te maneaba, ao e taku Tabuariki, "A ! An rini meang naba n te tanimeang anne, ba akea aomatana; ma ko a tau naba iai." Ma ngaia ae tabon te maneaba mai meang are te ram'a ni kabanea are e tekateka iai Tematawarebwe; e ato ngaki ba ai Karongoa naba ni bane.

Aroia i nanon te Maneaba.

I m'aini kanenei'a Nainginouati ma Tematawarebwe, ao Tabuariki e a kaman taungatangata i m'ai'a ni katauraoa ana butim'ai ke ana nikira. Ngke a rin, ao e angani'a baere e a tia

ni katauraioia arei ba kanaia. Ngke e noria Tematawarebwe ao e taku nakon Tabuariki, "Kai ti nang amarahe, ao e uara, ko tiaki ana moa *arin* te amarahe ba ti kawa n rāka iai?" E anaki te ari, ao e anganaki Tabuariki. E taku Tabuariki, "Tai anganai ma angan teuare maiakiu aei, ae te Inaki ni Bakoa. Ao ngke e reke iroun teuare, ao e aki kanna, ba e a manga uotia nakon neiere i maiakina are Kanueana, ba e na kanna. Ao ngke e roko i rouna ao e taua ni kanna ba boni kanana. Ao nikiran te ari arei, boni kanaia Tematawarebwe ma Nainginouati are a bwenauaia ba kanan temanna, ao temanna. A aki kuri ni kang kanaia akekei ma a tau i rouia ni kantananga kanakini moa kanan neiere Kanueana: ao ngke e a tia ni kana kanana, ao e taku Tabuariki, "M'ane O! Akea te b'ai ba e a tia, ma an taon amarahe." I mwina ngkanne ao a nang tiba tanaki n amarahe Tematawarebwe ma Nainginouati. Anne aroia ngke e moa n tia te maneaba are e kateia Teweia, are te moa ni maneaba ae Tabontebike ngke e karinia Tabuariki; ba kanga iruwa. Ma i mwin arei ao e aki manga oki n nikira Tabuariki; ma a bon uoti kanaia aika a tia ni motiki ngkana a manga okira te maneaba n te tai are a tia ni motika bukina, ba a na manga botaki iai. Ma ngke a manga botaki n amarahe ngkana a oki, ao e kangai arona — A bōta te amarahe are aia biri ngai'a ake teniman, ao a kaewenakoa naba arina nakon Tabuariki, ao are nikirana a manga kanna naba ngai'a ake uoman are Tematawarebwe ma Teimone. Ao ai ngai'a nako naba te aro anne ni karokoa n ana tai Tanentoa te tei, ae atongaki naba ba Tanentoa ni Maeao. Ma n ana tai Tanentoa aei, ao e nang tiba oneaki teutana aron te amarahe n te maneaba, ao a nangi maiti riki aomata aika a karinaki ma ni botiboti.

A aki bati ni mamaeka i nanoni maneabaia, ba ti ngkana te bong are a namatia ba aia bong n ninia maneabaia, ao a nang tiba kanenei ngkanne nako iai. Ao maitin aia tai, boni mamaekaia i nanon aia kainga ni karaoi baika a nano iai. A karikia nati'a ma ni kakāia aon te aba, ba a manga karekeia buia i rouia. Ba ngke e roko Teimone mai Tamoā, ao e iei ma natin Nainginouati ae Nei Taing ao akea natina te m'ane; ma ngai'a are e a riki naba Teimone ba oneani mwin Nainginouati n tekateka n te boti ae tanimaiaki, ao ai boni ngai'a naba ngkanne kaitaran Tematawarebwe ni kakarabakau ni baika a taekinaki i nanon te maneaba, ke ngkana e roko te iruwa, ao ana b'ai naba Teimone n taetae ni kaunga rinna n te maneaba ni kangai, "Rini m'ane O! b'aka ikanne."

E bon tekateka raoi Teimone ma ni kariki i nanon ana kainga ae Tenguingui, ba e bo ma Nei Taing ae tarin Nei Nnau, ao tibuia n te katen roro are Ten Toatoa, e bo nako Tabiang, ao tibuia n te kanimaroro aika Tebatengeri ma Tebatemaran aika natin Tetonga, e tibaki ngkanne irouia uakai te kainga ae Tenguingui, ba e tau temanna n te manangina ao temanna te manangina. Ao ngkai a bon tau ma tekatekaia, ao a boni kariki'a aomata aika maiti ni karokoa ngkai.

Taekan Tanentoa ni Beru.

Ti a tia n noria ba e kaoti teuare Tematawarebwe mani boton te kai are Tekaintikuaba. Ao ngke e mena i aoni Beru ao kanga e riki ni kakanato ma ni mataniwia te taeka ma te iango ni baika a nang karaoaki, ke baika a na riki rinwi. Ma ngai'a are kanga a mwiokoia iai raona akekei, ba e kona ni karaoi baika ababaki ma ni kamimi mai rouna ni karokoa aia bong ana kariki.

E mamaeka i nanon ana kainga ae Teakiauma ma buna ae Nei Teareinimatang are natin Tebakoa, ao e karika Tanentoa ma m'anena ae Nei Beruiaki. Ma ngke e nang riki ana moa n nati ae Tanentoa, ao e kamimi aron rikina; ba ngke e a tiana tinana, ao akea ba a bwebwe naba baike tibuna ake Boton te kai ake a memena i rarikin nati'a are Tematawarebwe. Ao te kai ake a rake n aomata i nanoni birotan tinana, ao tibuna ngke e riki rake n aomata i nanoni birotan tinana, ao tibuna akekei a iria rake naba ni maiu ni bābā ma ni kariki m'anga, ao ni karokoa e kaoti nako aon te aba Tanentoa, ao a toki naba n riki tibuna akekei.

Ao ngke e a ikawai Tanentoa ni Beru, ao e iangoaki ieiina iroun tamana ae Tematawarebwe. Ao ngke e bon aoaoria te unim'ane aei i nanon ana kainga ae Teakiauma: ao n te taina e tan rio ao akea b'e nora te wa ae kaoti i nanon te rawa are Rawanimake. Bon te wa mai Tamoā, ae wani Mata-koka ae arana te Bonoru. E tuanga Nainginouati, ba e na wairio ni kawara te wa arei ma n ana mweakana. E roko iai ao e tuangi'a kāina ba e na anā mweakan te wa. E anganaki te bu, te aikarewerewe, ao te buangui. Ngke a reke i rouna baikekei, ao e okira eta ma n angan Tematawarebwe. E taku nakon Nainginouati, Uoti baikanne ba am b'ai; ao ko na manga oki n anā te baere I tuangko, ba e bon ataia ba are i bon i rouna. E a manga wairio Nainginouati nakon te wa, ao e taku, E tuangui Tematawarebwe ba N na ana mweakan te wa ba bon ane i roum.

Bon iai i nanon te wa arei, te tabo teuana ae bonoruaki n te aro ae tamaroa ma n aki kona n nonoraki nanona. E mena i nanon te baerei, te aine ae moan te tamaroa ae arana Nei Tena-nonimatang. Ao ngke e a tia ni b'aka te taeka arei mairoun Nainginouati n ai okina ae te kauoua, ao e iangoa te baerei Matakoka ma ni bakaea te taratara nako, ao e ataia ba bon akea te b'ai teuana ae e kona n anga; ma ngaia are e urua te baerei, ao e oti kanoana ba te aine arei, ao e kanakoa ba boni ngaia mweakan te wa are e kantaningaia Tematawarebwe. E waerake neiei, ao e riki ba bun Tanentoa ni Beru. Akea ba a kariki nakai ao teniman nati'a, ba Nei Teweia, ao Ten Teweia ao Teweianti.

Rongorongon Nei Teweia.

E kariki n tamaroa neiei i aoni Beru, ao a baneakinna ni mramraia tabon ana roro ma ni mataiakinna i bukini kariana-kon tamaroana. E riki rake kakanaton arana i aoni Beru, ao e rōti iteran aonaba ake aua taekana arei. Ao n arona arei, are a ongo naba iai taekana mai Tarawa tōa aika teniman ake Uamumuri, Nanikain, Tabutoa ake natin Nei Nimanoa ma Ten Naubwebwe. A toka i aoni waia are Teriantoa ma n ie meang, ao a moa Tabiteuea. E nori'a Tebweka, ao e wetei'a ma ni katikuia i rouna, ao e wairio n ana rōni waia ma n unikia i nanon te bangabanga teuana are e memena iai tinana ae Nei Tekika. E taratarai'a uakekei Tebweka, ao e ataia ba bon tōa ngai'a aika korakora, ao e reke makaia i rouna. E titirakini'a ba antai ngai'a ao a na nakea. A kaotia ma n tuangnga ba a na nako Beru n nora te takakaro are a ongo taekana iai. E taku Tebweka nako ia, "E raoiroi, ma kam na aki uonota nako ainen te takakaro ba ane e baneakinaki irouia aomata ni katakakaroaki." Ao ngke a koro matan aia bong i rouna, ao a kataua te nako: ma ngke a wairio ba a na buta rōni waia, ao akea b'e nene ni matoa ba e nintaki n tauaki n te bangabanga are e unikaki iai iroun Tebweka. A toana temanna ni buta aia ro ngai'a ake teniman m'e bon aki kona ni m'aing. E nori'a Tebweka ngke a aki kona ni kanakoa rōni wāia, ao e riki rake i nanona te aki maku ngke e noria ba a aki kona ni kanakoa aia ro, ao e wairio ni buta aia ro ni kanga akea matoana, ao e taetae ni baka ni m'ane ni kangai nako ia, — "Ngaia bon ataei ngkami, ao kam a kanga!"

Te nako Beru.

Ngke e a tia n nako aia rō, ao a tokara waia n iea Beru. A roko i Beru Nanikain, Uamumuri, Tabutoa, ao a rōa waia ma ni waerake n itua buakon te takakaro are e kumeaki i m'ai'a ma n ira naba buakon te takakaro arei. Ma ngke e tabe ni katietieaki ma ni manimaninaki Nei Teweia irouia aomata nako, ao uakai a katiea naba ma ni maninna; ma ngke a bon taraia ba te aine ae botonaine, ao a reke nanaia i rouna ao a iraea nako naba n uotia ni katoka i aon waia n ie nako. A noria aomata ba akea ainen aia takakaro b'e bua ao a taku, "M'ane kai ngaia akea ainen te takakaro b'e uotaki nako!" ba a bon ataki kaoti'a uakekei i buakon te takakaro.

Ao ngke e toka Nei Teweia i aon te wa, ao a ie nako naba ma ngaia, ma n einna ngai'a ake teniman ni karokoa a roko i tabon Tamana nako iang. E nori'a Tebweka mai Tabiteuea man ana tabo ae Tabouea ngke a roko i tabon Tamana, ba a uota nako ainen te takakaro, ao e taku, "I a tia n tuangi'a a uota nako ainen te takakaro, ao ngaia a tabare!" ba a na aki uota nako ainen te takakaro, ao ngke e un, ao e karea waia ao e ho Ma ngaia are e anā te koro ngke e un, ao e karea waia ao e ho inaietan aia ie ma n uruaki, ao e b'akara Ten Tabutoa te koro arei ao e mate iai; ao rabatan Tabutoa e riki ba te b'a maran ao te ora are i tabon Tamana nako iang.

Ao ngke e uruaki aia ie, ao a beibeti nako ni karokoa ān Nonouti i nano. Ma ngke e a matare aia tai ni beibeti i nanoni marawa, ao e tang ni kani moi Nei Teweia, ao e taku nakoia uake Uamumuri ma Nanikain, "M'ane kai kam aki kabaka te nangi ni karau ae tani mainiku arei ni karekea nimara te ran iai." Ao ngke a ongo uakekei, ao a tatabemani'a ni kareia n rōn waia, ma e aki bo ao e aki reke naba aia atimro ni karokoa a bon toki nanaia. Ao Nei Teweia ngke e ataia ba a'ki kona, ao e ngareakini'a ma n taku, "Kam taku ba tōa ngkami ao ngaia kam aki kona!" Ma ngaia are e anā te ro arei Nei Teweia ma n tannabaia i matana, ao e karerake mwin te ro ni kaetia rake i aona, ao e matu-nonginong nako ni karokoa tikini mwina, ao e einako ni b'aka te ro i aon tari. E angani'a mwina ba a na katikia, ma ngke a katikia ao e tiki mwin te ro ba e a reke i aon Nonouti ni kaingana ae Barea-tau. A waerake ma ni mena iai Nei Teweia ma ana ei aika uoman ake Uamumuri ma Nanikain; ao ngkanne e a tiana Nei Teweia.

Nei Teweia ao Beia ma Tekaa.

Ao n aia tai ni maeka i aon Nonouti nāka; ao a binata te mananga mai Tarawa tōa naba aika uoman, ake Beia ma Tekaa, ba a na tuoi mwi'a tōa ake Uamumuri, ao Nanikain, ma Ten Tabutoa ngke a mananga mai Tarawa nako aiaki, ba a kanga aroia. Ma ngke a nang kataua te nako Beia ma Tekaa, ao a tuangaki iroia tinaia are Nei Kabwebwe ma Nei Beia, ba ngkana a roko i Tabiteuea n te maneaba ae i Atanikarawa, ao a na uringa tibuia te unimane ae Akau, ae e mena n tani meang n te maneaba, ao a na weteia ni kangai, "Akau, Akau." Ao ngkana e aki tou ma n aki muti ni wetean arana arei; ao a na weteia n arana ni kakang ae kangai, "Maruukau." Ao ane e na rairaki ngkanne ma n tou.

Ao ngke a bane aia taeka nākekei, ao a kab'aka wāia uakekei are Teangabeia, ao a toka i aona ma aia tia oakinia ae Autetonga, ao a anganaki naba bun'aia ni kamarai. A ie meang n itua Nonouti, ao a titiku rake i āna ngke a roko waia iai. A aoao meang i nanon te nama ni kaeta Bareatau i Buota. Ao ngke e tabe ni wairio i aon te bike Nei Teweia ao e nora wāia, ao e oki ma n tuangi'a Uamumuri ma Nanikain, ao e taku, "Nāka, kai e bua te b'ai ba te wa ae e nako meang, ao iai baika kanga a kibakiba i aia." A taku uakekei, "Tiaki tao boni wāia baike bakarube ake meang akekei; ma e na bo te rabaraba." I mwin aia taeka, ao a taku nakon Nei Teweia, "Ae ti nang matu, ma ko na aki kakautira."

A roko Beia ma Tekaa i āni Bareatau, ao a kanakoa toaia arei ba e na waerake ni wetei'a ake i eta, ba a na buoki b'ain te wa ni kaekaki. Akea temanna i m'aina ba ti Nei Teweia, ma ngaia are e iri ni buoki b'ain te wa. Ao ngke a bane b'ain te wa, ao a waerake naba Beia ma Tekaa n tekateka i rarikin Nei Teweia. ao a taku uakekei nako ina, "A aera raom akanne ngkai a matu, ani kautia." E kautia Uamumuri ma Nanikain Nei Teweia ao a aki kona n uti; ma ngke e ieta rabunaia, ao a bane ni butaki nako neweia: ba a mate. A taku Beia ma Tekaa, "Ao a aera raom akanne ngkai a mate? tao a tanewe-newe wi'a."

Ao ngkai a boni mate Uamumuri ma Nanikain, ao a manga eina Nei Teweia Beia ma Tekaa; ao a uaia n tekateka ma ngaia i aon Nonouti ni kaaomata te aomata are i nanoni birotana, are bon nati'a naba Uamumuri ma Nanikain. Ao ngke e koro unan te tei, ao e kaoti nako aon te aba, ao a aranna

ba Tanentoa are ingoan Tanentoa ni Beru are tibuna; are taman Nei Teweia.

Bon natin Nei Teweia ma toa ake niman; ba a moa ni karikia Uamumuri, Nanikain, Ten Tabutoa ngke a moa n eina neierei; ao ngke a mate uāka, ao a manga roko ni kaaomata Beia ma Tekaa. E bungiaiki Tanentoa i Nonouti ma ni kaikawaki iai, ma ngaia are e atongaki iai ba te "Nati ni Kauatabo." E bungiaiki ma n riki rake i Nonouti n ana kainga ae Bareatau. Ao ngke e a bon ikawai, ao e kinaki ma n noraki arona ba e kariki ni wanawana, ma n aintoa, ao ni kakanato n tāi aika rimwi ngke e a ieini ma ni kariki.

A aki bati ni mān i Nonouti Beia ma Tekaa, ba a kuria te nako Tabiteuea i bukini kan noran tibuia are Akau, are e memena n tani meang n te maneaba are i Atanikarawa i Temanoku. Ao ngke a roko n te tabo arei uakekei, ao a nora tibuia arei, ao a weteia n ai aron weteana ake a tuangaki iroia Nei Kabwebwe ma Nei Beia ake tinaia, ao a kangai, "Akau, Akau." E aki tou ma n rairaki. Ao rimwi a manga weteia n arana ni kakang ni kangai, "Maruukau." Ngke e ongo arana arei, ao e rairaki ma n tarai'a ao e taku, "Ngaia a roko maeraia baikekei!" Ma ngaia are e tei rake man ana boti arei ni kitani m'ui'a tibuna akekei ba a na tekateka iai; ao ngaia e tei rake ma n nako n itua maninganigan te maneaba are n tani maiaki mainiku n tekateka iai, ba ai nena naba. A aki bati ni mān i Tabiteuea, ma a bon tia n touakina aona: ao e tangira te kani manga okira Nonouti teuare Tekaa, ao e kariaia nakona tarina are Tem Beia.

Ngke e okira Nonouti teuare Tekaa, ao e a manga teka-teka ma Nei Teweia ni karokoa a reke nati'a aika teniman, ba teka ma Nei Teweia ni karokoa a reke nati'a aika teniman, ba Uakau, Tongabiri aika m'ane, ao m'aneia te aine Nei Kabwebwe; aika ai tiba natin Nei Teweia ma Ten Tekaa i mwin Tanentoa. E tiku Tem Beia i Tabiteuea ao e bo ma Nei Kirirere are natin te Obaia, ao e kariki ma ngaia ba Obaia te Kekerikaki, Teboi, aika m'ane, ao m'aneia te aine Nei Beiarung.

Rongorongon Tetāke ma tibuna.

Ngke e kiba maiaki Tetāke mai taberan Tekaintikuaba mai Tamoā ao e moana Beru ba e na tiku iai ni karekea nena; ma ngke e noria Tabuariki, ao e ribaia n tiku i Beru ma ngaia are e kab'anea Tabuariki ba e na kamatea, ma e aki bae. E iria nako Tabuariki n uā rekena ma e bon aki reke; ma ngaia are e a kiba nako naba Tetāke n tiku i Beberiki ni mate iai.

Ao ngke e mate Tetāke, ao akea b'e kaoti man inon aom'ana te aomata ae arana Tebakatu, ao inon aoinena te aomata ae arana Tetoronga. A manga bo nāka, ao e riki nati'a ba Koura. E bo Koura ma Taribinikarawa ae m'anen te Obaia te buraerae, ao e oti nati'a ba Tabanga.

Ao i mwīn tabetai, ao e iangoa te mananga Koura; ma ngaia are e katauraioi n toka i aoni wāna ae Tebukinibenebene n nako meang. A toka i aoni wana Emta, Baikawa ao Neui are ma'neia uakekei. A mananga mai Beberiki, ao a ri rarikin te aba; ao ngke e noraki waia irouia kain te kawa arei, ao a keuakinna. Ao ngke e ongo Koura te kekeu arei ao e arana te kawa arei ba Keuea i Butaritari. Ao ngke e a manga buti riki wāia nako aiaki ri ān te kawa teuana, ao a nora taritarini wani Koura ngke e biri ri āia, ao a taku, "M'ane, ai kakamaku ra taritarin mwīn te wa arei!" Ao ngke e ongo arei Koura, ao e arana te tabo arei ba Butaritari; ba aran taritarini wana.

A kitana Butaritari Koura ma raona, ao a kaneneia Marakei, ma a aki mān iai ba a manga kab'aka nako Tarawa. Ma ngke a mena i Tarawa, ao e kanakoa te taeka Koura nakoni Maungatabu i Nonouti, ba e na nako ni katea maneabana i m'aina i Beru, b'e aonga n tauraoi ngkana e roko. Tao e kani kakoroa ana kantaniga tibuna are Tetāke.

E mananga teuare Maungatabu mai Nonouti ni kaea ana makuri arei. E katea te maneaba n te kawa ae Aoniman i Beru. Ao ngke e tia te maneaba, ao e aranna n arana teuare are Maungatabu ae maneabani Koura.

Ngke e ongo Koura ba e a tia maneabana, ao e kataua te borau meang ma toani wana naba aika Emta, Baikawa, ake tūri ma m'aneia are Neui, ao a kaneneia Beru. A roro rake i ān te aba n itua Namoni Keaki, ao a aekaki rake i tabon Teteirio, ao a uamae ngkanne ngai'a ba a nako aiaki Emta ma raona; ao Koura e a manga toka i aoni wana ni kawara maneabana are Maungatabu ni mena i nanona.

E kariki Koura ma Nei Taribinikarawa, ao e oti Tabanga ao e bo ma Kurabaraba, ao e oti Koura 2, ao e bo ma Kitanna ao e oti Naikara, ao e bo ma Temakubea ao e oti Teinamotuna, ao e bo ma Kam'ari.

Ao ngke e a maeka raioi Koura 1 i nanoni maneabana i Beru ao a baneakinna aomata i bukini kakanatona, ma karia-nakon tamaroana; ao a mramraia aomata nako, ao kanga e nang riki ba te uea i bukini kukureia aomata nako ina; ma a kiriwe nanoia Tabuariki ma Teimone ma Tematawarebwe ma

aia utu. A bon un uakai ngke a noria ba e kiaraki te ianena are Koura ma n rungarungaki, ao n ruruoiakinaki irouia aomata; ao kanga e nangi riki naba ba te uea. A bane nako ina nāti nako aika a kakawakinaki ma n tauoaki irouia tamaia ma tinaia, ao a aki kona n tautauaki ba a bae nanoia irouni Koura i bukin tamaroana ba te aomata ae karianako rereina: ao n te aro arei are kanga a iangobuaka iai ake a tekateka i aoni Beru ba tera aron te b'ai ae a raka i aon abaia arei: ao e na toki n tera.

Ao ni bong akanne a boni maiu naba iai ana tibu mamano, ao ana tibu toru Tanentoa, ake Tematawarebwe ma Tanentoa ni Beru, ao unim'ane naba ake Tabuariki ma Teimone, ao aia kariki temangina. A bobotaki ma ni kakarabakauakina aron te baere e a raka i aon te aba, ba a kani bane aomata n akea nikiraia n nanako n ninikira te amarake ma te b'a, ao n ruruoiakina Koura ngkana e tekateka ke e rarikiriki, ke tao temangina a kauraura ana ai. A ongo ngkanne aroni Koura ake-kei unim'ane aikai, ao a rawawata nanoia iai; ma akea te b'ai ae a kona ni karaoia b'e na toki iai te b'ai arei; ba a maka Koura ngkai bon te aomata ae aintoa ma ni kakannangaki: ao ngkai a maiti aomata i aoni Beru aika a kukurei nako ina.

Ao n te taina, a iango ma ni kakarabakau, ao a taku, "Tematawarebwe, tera aron te bae e a raka i aon abara aei?" kai akea ba ae a nikamunimun nako te aomata." E taku Tematawarebwe, "Iangoa arona, kai akea be karongorongong abara iai!" A taku raona nako ina, "Iangoa arona ba bon ane i roum, ba akea are ti kona."

I mwīn te taeka nikawai arei, ao e bo i nanon Tematawarebwe ao e iangoa Nei Teweia, ma n taku, "E uara; iai mae-mun te baere e nako arei ke akea?" Ma e a kaman ataia ma n noria ba bon iai kanoan Nei Teweia, i bukin norabana ngkai a wawarebwe matana, n ai aron are e kaotaki arona n arana ae Tematawarebwe. Ma ngaia are e kona n nora iai Tanentoa mai Beru ba e mena i aon Nonouti, ao e karekea nanona ba e riari ni weteaki ba e na nora te b'ai are e raka arei.

Ao ni motin ana iango Tematawarebwe arei, ao e wetei'a baike iriana mai Tamoia ake e katikuia i Temaui are Tem'atama ma Uamatan, ba a na nako ni wetea Tanentoa i Nonouti. Tiaki aomata baikai; ma kanga ai aron te rabono rabataia aika itikaokao n ananau ni maiti tanaki'a. Ao ngke a mananga, ao a

tomatomai rabataia ni kaananauia, ao a beti rio i nanoni marawa ni kaeta Nonouti. Ma i nanoni manangaia, ao e tau te angae kurubā ba kawaetani karokoia i aon te aba.

Ao n te bong are a roko iai i tanrake Tem'atanna ma Uamatan, ao a waerake aomata ao a kuba ma ni mimi ngke a noraki baikekei ba a banaonao i mataniwin te iabuti. A maku aomata, ao a biri rio nakon te kawa ma ni kaongora, ao a taku, "Nāka, kai kam a bon tekateka ao b'ai tabeua baika a mena n tanrake aikai, aika kanga taiani kandaunano aika tannabāki!" Ao ngke a ongo aomata, ao a bane rake ni matakuaikin. Ma ngke e ongo taekaia Nei Teweia, ao e aki kuba iai ba e bon atai'a. Ao ngke e a bong i mwin arei, ao a roko baikekei ni kaoti'a nakon Nei Teweia n aroia n anti. E taku Nei Teweia nako ia, "Ao tera ami b'ai n roko ma ni matan'eteingkami i mataia aomata? Kam a kamamaea kanga te aba! Kam aki bon aoringkami i Beru ikekei, ao kam nako mai!" A kaeka Nei Teweia ao a taku, "Neiko! Kai ti roko ba ti kanakoaki mairoun Tematawarebwe ba ti na wetea teuae Tanentoa; ba akea b'e raka te b'ai i aoni Beru, ao e uara teuanne, e a matoa ke e tuai?" E taku Nei Teweia, "E tau ma an nako ba e a rimwi."

Ao i mwin tabetai ngke e a bon namakinna Nei Teweia ba e a boni matoa rorobuakan Tanentoa ma ni kona b'ai, ao e kauringa weteana nako ina; ao e waboboia n taeka ma arona nako aika e na riki iai ba te aomata ae ninikoria ma ni kiangang. Ao ngke a bane ana taeka nako tinana, ao e mamakuri nanon Tanentoa ni kani mananga nako b'e na kakoroa mwin te wewete arei, ao tiaki ti anne ma e a bon namakinna naba i bon i rouna b'e a boni kona tabonikai.

Ngke e nang kataua manangana Tanentoa, ao e taku tinana nako ina, "Ane ko nangi nako; ma ko na moania moa tibun akana i Tabiteuea akanne ba a na tuangko arom ni bane ngkana ko nang kaneneia Beru; ba a rabakau n ata taekana ba ikawai ngai'a." Ma ngaia are e bakatekera moa Tabiteuea ni manangana mai Nonouti ni kawari'a Akau ma Auriaria ba e na ongo taekan arona ngkana e kawara Beru: ba te aba ae kamarai. Ngke e roko iroun Auriaria, ao e tuangnga ni kangai, "Ngkana ko kawara Beru, ao ko na aki itua tabona nako aiaki, ke ni kaeta matan te rawa ae Rawanimake; ma ko na kaeta tabona nako iang ma ni waerake iai." Ao i mwin taeka aikai, ao e mwiokoaki naba ngkai e a mananga, ba e na

karoko i Tamana ma Arorae, ma ni koroi moani kain te Ikaea-riki ma te Kiaiai ba uotana.

A nakonako n toua aon Tabiteuea Auriaria ma Tanentoa, ao akea b'e bure win Auriaria nako ina n te aba ae aranaki ba Tebureningui, ao e angan Tanentoa ba ana b'ai. E a iein naba i Tabiteuea Tanentoa ma Nei Beiarung are nati'a Beia ma Nei Kirirere are natin te Obaia te buraerae. Ao ngkae e a tia ni bo ma aomata, ao e kawara Onotoa ma ni kariki iai ba Ten Teinai, ba kioina ngke e rarā te ika ae te inai, ao Ubaitoi, ba kioina ngke e rarā te man are te ubaitoi; ma e mate natina aei ba e taebuto, ao Ten Tokia; ba kioina ngke e a toki ni kariki Nei Beiarung.

E a mananga nako Beru Tanentoa ma buna ao natina aika uoman: ba e nang kakoroa mwini kaōakina iroun tibuna are Tematawarebwe. Ma ngke e wāki i aoni kawaina, ao e a kaman ata arona ni kawara Beru n ai aron tuangana ma wae-akin taningana n taeka mairoun Auriaria. Ngke e roko i Beru, ao e itua tabona nako iang ma n roro rake n te rawa ae Nangiura. Ao ngke e ieie rake, ao e tuanga natina are Tokia ba e na taratara m'ain te wa. Ao akea b'e koro te wa i aon te bike, ao e tuanga natina arei ba e na b'aka n taua te wa; ma ngke e b'aka ao e teke waena n te kabinea. E taku Tanentoa, "Ko tuangaki ba ko na taratara m'ain te wa! ao noria ngkanne!" Ma ngaia are e aranaki te bike are e koro iai wān Tanentoa ba "Biken Tokia", ba kioina ngke e teke iai waen Tokia ma ni koro te wa iai. Ao i m'ain rokon te wa i eta, e a kaman tau te ang ae baibati ae taebaeba nako te mane-aba are e mena i m'aina ni karokoa rokona, ao e toki te ang arei. E aekaki rake Tanentoa ma ni mena i Taebaba. Ao n te bongina e tei rake ma n nakonako n tuoa te aba nako iang, ao e bo ma te aomata ae arana Koniku i tabon te aba nako iang. Ao e taku teurei nakon Tanentoa, "Ko a kaman roko?" E taku Tanentoa, "Ko aki kamani ngōngō, ao e a kuri ni bane te aba: e tau ma ko a tau naba n anne."

Ao n te bongina, ao e a iangoa te mananga meang n tuoa aon te aba n noria: ao i nanon nakonakona, ao e tiku ni moti-rawa i Tetiku-mai-Karongoa, ao ngke e a manga mananga ao e nori m'aneka aika ababaki aika tane, ao e taku, "Boni m'anekan te aomata ae te toa m'aneka aikai." E iri nako m'aneka akekei ni karokoa e wene i m'aina i Namon te aomata ae te toa, ae arana Rokea ma buna ae Nei Temōmō. E matu i m'aina Rokea; ma ngke e noria Tanentoa b'e matu ao e anā

te-ati-ni-kabakaira Tanentoa, ao e katiṛā Rokea iai ao e mate.

Ao i mwini maten Rokea i rouna, ao e waki meang, ao e ongo te b'ana ma te takarua n tanrake. E kaotia n tanrake, ao ngke e tanimeang, ao e nora te koraki n ataei aika kume ni kauni batua i aon te b'a n tanrake i Tekabiroto. E waki ni kawaria, ao e nora te tei temanna ae aiaki baona i buakoia, ao e titiraki ma n taku, "Antai te tei aei?" A kaeka ma n taku nako ina, "Tibun te uea." E kainnanoa te taeka arei, ma ni kawakinna i nanona. Ao ngke a kauni batua ataei, ao Tanentoa e nora aroia are a kakaraoia ba ngkana iai te batua ae unun, ao e kaokoroaki ba ana man te tibu n uea. Ngke e nori aro aikai Tanentoa, ao e maraki nanona ma n riba te aro arei; ma ngaia are e rawea te tei are Atoia ae tibun te uea are Koura ni bouaia i aon te b'a, ao e mate. A maku ataei, ao a bane ni biri nakon te kawa ma n taekina te rongorongoro ae kananokawaki arei nakoia aomata.

Ngke e ongo te taeka arei Koura mai nanoni maneabana are Maungatabu, ao e maku ba e bon ataia ba bon Tanentoa are e karaoa te aro arei; ma ngaia are e biri nako mai m'aina, ao e ukora nena ni karaba i tabon Bouri i Teteirio; ao i mwina e nako Nikunau ni mena iai.

Ao i mwini maten te tibu n uea arei, ao e ruruon man tanrake Tanentoa ni kaea Koura; ma e aki reke i m'aina ba e a kamani biri nako; ma ngke e reke, ao e na boni kamatea. Ao ngke e ataia ba akea Koura i m'aina, ao e tennanoa maneabana ni kabuokia n akea nikirana. Ma ngke e taenangin arei, ao e wakina kawaina n nako meang n tuo aon te aba ma n tau b'ai nako ake i m'aini kawaina ba ana b'ai: ao ngke e nang toki kawaina, ao e nora ai tamana are Teweia ba e tekateka n tanrio i tanraken Nein Tabuariki. E weteia ma e aki toutou, ao e anā te atibu ma ni kabaka iai, ao e rairaki Teweia ao e taku nakon Tanentoa, "Ao tera am b'ai n nako mai, ao a kua m'ane n tataningaiko, nako kawari'a." Ma ngaia are e a toki iai, ao e oki ni kaneneia te maneaba are Tabontebike n rin i nanona.

Koroinakian te maneaba iroun Tanentoa ni Maeao.

I m'ain rinin Tanentoa i nanon te maneaba, e a kaman tanoata te taeka ba e nang koroinakiaki te maneaba iroun Tanentoa; ma ngaia are a wāki mai aoni Beru ao man aba tabeua ake a kani kareke aia Inaki n te maneaba. Ma te maneaba i m'ain ana makuri Tanentoa, a kaman reke Inaki

aika tenua ba aia boti uake kāin te maneaba rimoa ake Tabuariki, Nainginouati, Tematawarebwe i nanon aia babaire.

Ba tanimainiku n te maneaba are mai tabona meang ni karokoa tabona maiaki, bon Tebakoa ae ana Inaki Tabuariki. Ao tanimeang n te maneaba are te ram'a, ae tokina mai mainiku ni karokoa maeao, boni Karongoa ae ana Inaki Tematawarebwe. Ao tanimaiaki n te maneaba ae te ram'a, ae tokina mai mainiku ni karokoa maeao, bon Tenguigui ae ana Inaki Nainginouati. Ma ngke e a roko Teimone mai Tamoia nako Beru, ao e bo ma natin Nainginouati te aine, ao e anga ngka-me te inaki ae Tenguigui Nainginouati nakon Teimone ba ana inaki, ao e a riki naba ba oneani mwina n teimatoa iai ma ana kariki.

Ao ngke e a manga kariki Tabuariki, ao e a manga tibatibā ana Inaki are Tebakoa nakoia natina ni kangai, — Tebakoa, Te inaki ni bakoa, ao Nei Abinoia. E a manga tibatiba Tematawarebwe nakoia natina n ana Inaki are Karongoa ni kangai, — Karongoa, ao Umantaburimai. Inaki ni kabane akanne a teimatoa n aki uruaki ngke e nangi babaire Tanentoa i nanon te maneaba.

Ao ngke e a rin Tanentoa n te maneaba, ao e boni baka-tekerā ana Inaki are tanimeang, are Karongoa, are e mena iai tibuna are Tematawarebwe. E kaeka teuare te I-Tenguigui ao e taku, "Rin Tanentoa ba ane ko bon ata am boti." Ao ngke e a mena n te maneaba, ao e angani'a aomata ake a roko aia boti, n akea ae aki botiboti i nanon te maneaba.

Ao aikai araia aomata aika e a tiba karini'a Tanentoa ma aia Inaki ake e kataui'a iai n te maneaba —

Aomata

Kotua
Tekiatau
Teweia
Ten Tabuia
Tabanga
Kobou
Uakeia
Bakoa
Tewatunimatang
M'am'anti
Neui
Auriaria
Bue ma Rirongo

Inaki

Tekokona
Taurakawa
Taunnamo
Nei Koekoe
Keaki
Keaki-te angabai
Teo
Maetoa
Teabike
Teinaki-n-akawa
Kaburara
Umani-Kamauri
Bareaka.

Ngke e ongo te taeka arei Koura mai nanoni maneabana
are Maungatabu, ao e maku ba e bon ataia ba bon Tanentoa
are e karaoa te aro arei; ma ngaia are e biri nako mai m'aina,
ao e ukora nena ni karaba i tabon Bouri i Teteirio; ao i mwina
e nako Nikunau ni mena iai.

Ao i mwini maten te tibu n uea arei, ao e ruruon man tanrake Tanentoa ni kâea Koura; ma e aki reke i m'aina ba e a kamani biri nako; ma ngke e reke, ao e na boni kamatea. Ao ngke e ataia ba akea Koura i m'aina, ao e tennanoa maneabana ni kabuokia n akea nikirana. Ma ngke e taenangin arei, ao e wakina kawaina n nako meang n tuoa aon te aba ma n tau b'ai nako ake i m'aini kawaina ba ana b'ai: ao ngke e nang toki kawaina, ao e nora ai tamana are Teweia ba e tekateka n tanrio i tanraken Nein Tabuariki. E weteia ma e aki toutou, ao e anā te atibu ma ni kabaka iai, ao e rairaki Teweia ao e taku nakon Tanentoa, "Ao tera am b'ai n nako mai, ao a kua m'ane n tataningaiko, nako kawari'a." Ma ngaia are e a toki iai, ao e oki ni kaneneia te maneaba are Tabontebike n rin i nanona.

Koroinakian te maneaba iroun Tanentoa ni Maeao.

I m'ain rinin Tanentoa i nanon te maneaba, e a kaman tanoata te taeka ba e nang koroinakiaki te maneaba iroun Tanentoa; ma ngaia are a wāki mai aoni Beru ao man aba tabeua ake a kani kareke aia Inaki n te maneaba. Ma te maneaba i m'ain ana makuri Tanentoa, a kaman reke Inaki

Ao ngke e a manga kariki Tabuariki, ao e a manga tibatiā ana Inaki are Tebakoa nakoia natina ni kangai, — Tebakoa, Te inaki ni bakoa, ao Nei Abinoa. E a manga tibatiā Tematawarebwe nakoia natina n ana Inaki are Karongoa ni kangai, — Karongoa, ao Umantaburimai. Inaki ni kabane akanne a teimatoa n aki uruaki ngke e nangi babaire Tanentoa i nanon te maneaba.

Ao ngke e a rin Tanentoa n te maneaba, ao e boni baka-
tekera ana Inaki are tanimeang, are Karongoa, are e mena iai
tibuna are Tematawarebwe. E kaeka teuare te I-Tenguingui
ao e taku, "Rin Tanentoa ba ane ko bon ata am boti." Ao
ngke e a mena n te maneaba, ao e angani'a aomata ake a roko
ala boti, n akea ae aki botiboti i nanon te maneaba.

Ao aikai araia aomata aika e a tibi karimi a Tanentoa ma
aia Inaki ake e kataui'a iai n te maneaba —

Aomata

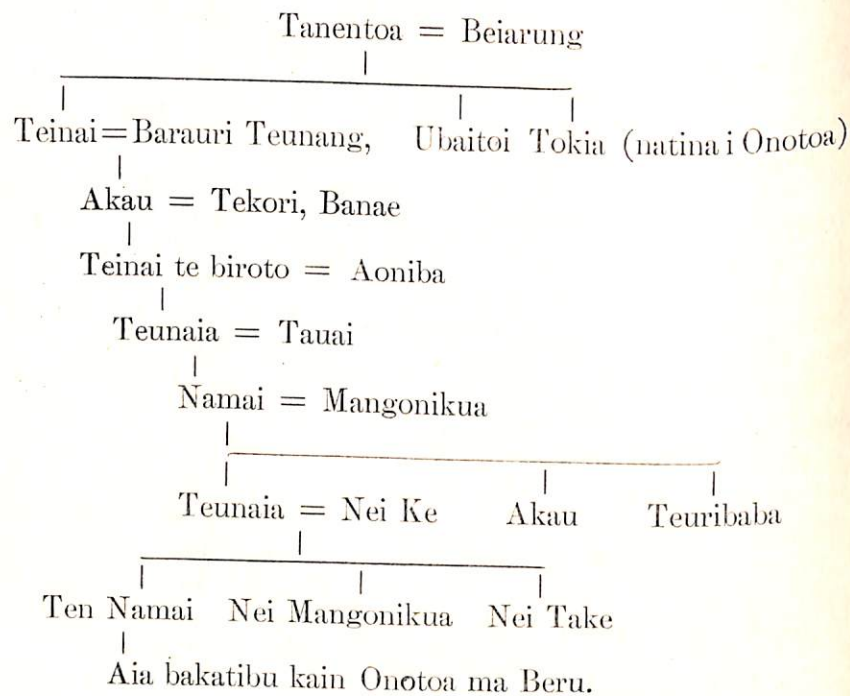
Kotua
Tekiatau
Teweia
Ten Tabuia
Tabanga
Kobou
Uakeia
Bakoa
Tewatunimatang
M'am'anti
Neui
Auriaria
Bue ma Rirongo

Tekokona
Taurakawa
Taunnamo
Nei Koekoe
Keaki
Keaki-te angabai
Teo
Maetoa
Teabike
Teinaki-n-akawa
Kaburara
Umani-Kamauri
Bareaka.

Ao ngke e a tia karaoani botin te maneaba iroun Tanentoa, ao e tekateka ma te rau ba akea riki te b'ai teuana are e na manga karaoia i mwin arei; ba a bane n tauraoi b'ai ni kabane i aon te aba. A tekateka raoi aomata nako i nanon aia kainga; ao a niko raoi naba aomata n aia boti i nanon te maneaba: ba kiaina ngke akea te kakarabakau ma te kiriwe i aon te aba.

E tekateka ma te kukurei Tanentoa ni karokoa matena, ao aomata a kukurei naba nako ina i bukin arona ae raoiroi nako ia, ba akea te aomata ke te utu ae aonikaia abana ke ni babakanikawaia ana b'ai; ma e karaoa te aro ae a na tekateka n rau aomata iai.

E kariki Tanentoa ma Beiarung i Onotoa, ao natina ma tibuna a kariki i aoni Beru :—



Ao n ana tai natin Tanentoa ae Teinai n tekateka n te maneaba, e a manga karaoi riki Inaki aika uoua ba Tekatanrake ao Neiati. Ao are e a manga karaoia Akau are natin Teinai, te Inaki are Karongoa Raereke.

Ma ngaia are ngkana e warekaki ma ni karinanaki te Inaki i nanon te maneaba mai moana man aia tai Tabuariki, Nainginouati, ao Tematawarebwe, ni karokoa Tanentoa ni Macao ma natina ao ni karokoa Akau are tibun Tanentoa ni Maeao, ao e kangai—

Inaki

Karongoa
Umantaburimai
Karongoraereke
Tekatanrake
Tebakoa
Teinaki ni Bakoa
Nei Abinoa
Neiati
Nikutengetenge
Tekokona
Taurakawa
Taunnamo
Neikoekoe
Keaki
Keakiteangabai
Teo
Maetoa
Tenguingui
Teabike
Teinaki n akawa
Kaburara
Neiati
Tengeangea
Bareaka
Umani Kamauri
Benuakura
Katannaki
Birimō
Tekao tirama
Naingunimaem
Umantaburimai

Aomata

Teinai
Tokia
Baibuke
Matanuea
Tabuariki
Temaiana
Abinoa
Karokaronimataiauea
Kaniueana
Kotua
Tekiatau
Teweia
Ten Tabuia
Tabanga
Kobou
Uakeia
Bakoa
Teimone
Tewatunimatang
M'am'anti
Neui
Tekaai
Tekaai
Bue ma Rirongo
Auriaria
Taberanmang
Nei Temāiti
Terikano
Moiwa
Buatara
Naingunimaem
Beruiaki

Taekaia Bue ma Rirongo.

Bue, bon natin Tāi ma Nei Matamona, ao tarini Bue, Taungea, Moukin, ao m'aneia Nei Terāiti. A boni memena i aon Tamoa nakai.

Ao n te taina a mananga tāri aikai ba a na anā te rabakau mairoun tamaia are Tāi. A tatabemania n nako, ma akea ae roko iroun Tāi ba kioina ngke e kabuebue. E mananga teu-are Bue ni kawara Tāi, ma uotana te barongorongō, ao te banikimaimai, ba bonotani matan Tāi ngkai e bati ni kabuebue. E waki Bue nakon Tāi, ao a b'akara Bue buraeni matana; ao e anā te barongorongō Bue ni karea Tāi iai. E a manga waki riki Bue nako ina, ao e a manga b'akaria korakorani kabuebuen Tāi, ao Bue, e a manga anā te banikimaimai ni kateia ba rabunana ni karokoa e bon roko iroun tamana are Tāi n tani-mainiku; ma ngaia are e anganaki te rabakau ni kabanea Bue, are rabakaun te Itera Mainiku.

Ao ngke e nangi manga wairio Tāi ni kawara buna are Nei Teba i maeao; ao e a manga iria naba Bue ni karekea te rabakau are rabakaun te Itera Maeao; ma ngaia are moan te rabakau Bue, ngkai a bane i rouna itera aika uoua are mainiku ao maeao.

Ao i mwin arei, ao e a mananga Bue ma m'anena are Nei Terāiti, ao a toka i aon te kai teaina, ao a roko i Tarawa, ao e aerake ni maeka i nanon te kainga ae Tebonobono. Ao n tai akanne, e aki toki ni kakarauniaki kanan te uea are Kirata te ika (Kirata te rerei) are te ikari ma te maebo. Ma ngkana e a mane te ika i nanon te karaun ngkana e kaboaki, ao akea ba e a roko naba te b'ai teuana n uruana te ika arei ma n raeua bukin te karaun; ao a bane naba n nako ika n akea ae tikū. E a manga roko n te taina, a' manga m'aneia naba te ika ni maebo ke te ikari; ao uana naba arei ngkana e a m'ane i nanon te karaun, ao e a manga roko naba te baerei n uruanna ma ni kamaenakoa te ika; ao akea nikirana. A iango aomata ao a taku, "M'ane, ai tera te baei? kai akea b'e aki reke kanan te uea te ika!"

Ngke e ongo te taeka aei Bue, ao e ataia ba tiaki te ika ae ababaki baerei, ma bon te aomata ba bon Rirongo are natin Akan Kirata te rerei; ba ngkana e tebotebo i tari ao e bobo ākana ma Nei Tetauti are ainen tari. Ma ngaia are e tuanga m'anena are Terāiti Bue ba e na taona koran ana riena n nonou: ao akea ba e tia ana riena.

Ao ngke e a manga roko taini karekeani kanan te uea te ika, ao e tuatua Bue ba e na iri ni katoa te karaun. Ao akea ba e b'aka te karaun, ao e katau Bue ma ana riena arei n ira te akawa. E b'aka te karaun ao e a manga m'ane naba te ika ae moan te bati i nanona. Arona naba arei ngke e kabōaki, ao e a manga roko naba te baerei n urua te ika. Ao Bue ngkanne e mena i bukin te karaun ao e katoroa ana riena i m'aina. Ao ngke e biri rio baerei, ba e na bwenaua bukin te karaun, ao e bon nako ni m'ane i nanon ana riena Bue. E kakorakora n uota nako te riena; ma e baimatoaia Bue, ao e taua. Ao ngke e noria Bue, ao e ataia ba tiaki te ika; ma ngaia bon Rirongo. Ngke e ataia Bue ba Rirongo, ao e karaba, ao e taku nako ina, "E taku te aba ba antai, ao ngaia boni ngkoe!" A titiraki te koraki nakoni Bue: ba tera? Ao e taku Bue, "Akea, ma bobota ami karaun, ao an rimoa."

E kaira Rirongo Bue ma ni kamaeka i rouna, ao e riki ba raona. Ao ngke e a ongo te aba, ao e ongo naba te uea ba iai te aomata iroun Bue, ao e ataia te uea are Kirata ba tao bon natina Rirongo, ao akea te taeka iai.

N tāi akekei, ao e boborau mai Tarawa nako Beru, te aomata ae arana Kotua i aoni wana ae arana Tebakakai, ba e na kaea te koroinaki iroun Tanentoa, ni karekea ana inaki n te maneaba are Tabontebike. Ma e aki roroko i Beru i una teuare Bue ma Rirongo. Ma ngaia are e uringia Kotua uakekei, ba boni ngai'a aika a katea burekani marawa nako ina, ao e wetei'a ba a na toka ma ngaia i aoni wana nako Beru. A kariaia ana taeka Kotua, Bue ma Rirongo, ao a tuangnga ba e na rimoa, ao ngai'a a na ri mwina.

A waki meang n te aro anne; ao ngke a kania Beru ao a katea te ang ma te karau ae baibati, ao e iriba nako wani Kotua, ao e koro i Nikunau. Ao Bue ma Rirongo ma tinana ae Nei Tetauti, a ri mwin naba Kotua ma n tokara waia te kai. Ao taku ngke a kani ma Beru, ao e moti rōn Nei Tetauti, ao e beti-ao nako Onotoa; ao Bue ma Rirongo, a beti meang ri tanrake ni karokoa a aerake ni beibeti n Neinein Ababou i tanrake ni Beru.

I m'ain rokoia Bue ma Rirongo i Beru n te tai ae a roko iai, ao e a kaman tia ni baireaki iroun Tanentoa ni Maeao botin te maneaba n akea nikirana; ao aomata a bon tekateka i ān nako aia boti, ma n aoaori'a ngkai e a tia n nikoaki iroun Tanentoa.

Ma ngke a bon aoaori'a kain te maneaba, ao a ongo te rongorongō ba iai aomata aika iruwa aika mena n tanrake i nanon te neinei. E ongo te rongorongō arei Tanentoa, ao e tua ba a na weteaki. E ongo aei Tabeaua ao e taku, "I a nako ngai ni wetei'a." Ma ngaia are e nako ni wetei'a Bue ma Rirongo Tabeaua, ao e airi ma ngai'a nakon ana boti ae tanimaeao. Ao ngke a nangi rin, ao e taku Tanentoa nakon Tabeaua, "Karinia moa am iruwa Tabeaua, katekatekaia i moa, ao ngkoe ko a mena i buki'a." E taku Tanentoa nakoia Bue ma Rirongo. "Ai ami boti naba anne ma tekatekami i nanon te maneaba. Ao ami makuri — kabarkan te maneaba ao koreani buraena, ao tibān te amaraake; ao kam tau aromi iai." Ma ngaia are ana boti ngkoa Tabeaua n te maneaba, a' tia n anganaki Bue ma Rirongo ba aia boti iroun Tanentoa ni karo-koa ngkai.

Ao i mwin te tai anne, ao e atongaki te boti anne ba aia boti iruwa ake a nako mai marawa.

Taekaia Kaitu ma Uakeia.

Kaitu ma Uakeia, bon aomata aika otinako mairoun te bakatibu ae ti temanna ae Tekumā ma betiana te Ti i āni baina; ae raon Tetāke mai Tamoā man te kai are Tekaintikuaba.

E kiba maiaki Tekumā ma te Ti i āni baina ni karokoa Beberiki, ao e b'aka ma ni mate iai; ma ngaia are ngke e mate Tekumā, ao e riki rake inona ma ni kaoti ba te aomata ae Uteannang ke Banenteang. Ao betiana te Ti arei, e riki rake ni maiu, ao a kaoti bāna, ao e uki bāna te ang are a riki ni bobobo iai, ao e kaoti naba ngkanne te aomata maiaki ba Nei Tebubuna. A bo Uteannang ma Nei Tebubuna ao a kaoti Ten Nemta, Tem Baikawa, Nei Neui. E bo Baikawa ma Buanti ao e oti Kotua, e bo Kotua ma Bunnao, e oti Tekabu, e bo Tekabu ma Tabaina, e oti Baikawa 2, e bo Baikawa 2 ma Terouta, e oti Uakeia.

Ao te katen roro i mwin Tanentoa ni maeao bon aia tai ni maiu Kaitu ma Uakeia ao ake aia roro man utu tabeua i aoni Beru. Bon rorobuaka aika marurung ma ni korakora uakekei. A aki toki ni waboboaki nakon te un ma te ninikoria irouia ake a rabakau ni karika te aro arei: ba a aonga n aki kai biu ma ni kerikaki i m'ai'a aiaia ngkana e roko taina. Ma ngaia are rianakon te amaraake n tabare, ma n un, ao n ninikoria arei, are a riki n tabekaki iai nanoia Kaitu ma raona ae Uakeia,

ao tabeman riki ni kani kitana Beru, ba a na katoki tabaren nanoia.

Ma ngaia are a kataua te mananga ba a nang kakoro mwini baike a karaoaki iai. E riki Kaitu ba te mataniwi n te buaka, ao Uakeia te tia kaiwa n aron te buaka. Akea nanoia ni kan taua te aba ma ni kani kurib'ai ngkana a mananga; ma ti arei oin teirakeia, bon te kani buaka.

A kaneneia moa Tabiteuea, ao a buakanna mai tabona nako aiaki ni karokoa nukana meang, ao e tiku tabona nako iang i bukini kaini Beru are e mena i m'ai'a are Tabora. Ao ake n tābo ake a roko iai, a bane ni biri nako ni waia ma n ie nako; ao akea ae nikirana. Ma ngaia are a tiku temangina mai buakoia tani buaka ake mai Beru ni maeka iai.

A manga mananga nako Nonouti ni buakanna, ao a manga biri nako naba i aoni waia; ao ai aroaroia nako naba n aba nako, ake Abemama, Kuria, Ananuka, Maiana, Tarawa, Abaiang, Marakei. Ao ngke e a tia ni bane te buaka, ao a tiku naba i aon aba akekei te koraki ake a buaka, n tekateka i aoiia ma ni kariki iai. Ao a aki okira Beru Kaitu ma Uakeia ba a mate naba: ba Uakeia e mate i Betio ma n taunaki iai.

Ten Akau ma Teuribaba.

Ngke e a mananga mai maiaki te koraki ake kāin Tekaintikuaba, ao bon iai tabeman aika a'ki ira te uamae arei. n ai aron teuare Akau ma Teuribaba; ma a bon tiku i aon Tamoā ni karaoi aia makuri tabeua aika bati ni kakamaku. Ao ngke e a bane aia makuri, ao a nang tiba rimwi n tei rake n nako maiaki.

Aia makuri teuare Akau ma Teuribaba i aon Tamoā, bon te nānako n anāna te moa n roro ae te aomata i aon te aba ae Nikumaroro; ba kanaia ma te uea i aon Tamoā. A aki totoki n anānaia n otin namakaina nako. Ao ngke a' manga nako n te taina n ana te moan roro i aon Nikumaroro, ao a karina ni kaoti i aon te aba arei toa aika uoman, are Uamumuri ma Nanikain, ao m'aneia are Nei Nimanoa. Ao a kangai uakekei nakoia kain te aba arei -- "A nga kāin abami aei ngkai akea kāina?" A taku kain te kawa, "A na nga roron abara aei, ao are e roroko ananakina man te aba ae i etara ae Tamoā!" A taku Uamumuri ma Nanikain, "Ao a na manga roko n ningai?" A taku aomata, "A kantaninga otin namakaina, ao ane a na manga roko ma waia." A taku uakekei, "E tau ma

katauraoa te b'ai i m'ai'a ba kanoani waia." Ma ngaia are a katauraoa te man, ae te kiri, te katama, te moa, ma man nako kain te aba arei ba kanoan te wa arei ngkana e roko. Ao ngke e a manga roko waia Akau ma Teuribaba, ao a buti-maeaki irouia toa aikai ma kain te kawa ni kanoa waia n te baere a tia ni katauraoa are te man. Ao ngke e kakanoa waia ao a tarataraia aomata akekei, ao a maku Akau ma Teuribaba, ngkai bon aomata aika toa uakekei. A taku Uamumuri ma Nanikain nako ia, "Kam na nako, ao ae ti na bon nako ati rimwi." A nako Akau ma Teuribaba n okira Tamoa, ma n tuangia aomata taekan rokoa uakekei ma m'aneia are Nei Nimanoa, ao a aki manga okira Nikumaroro.

Ao ngke a ' aki manga okira Nikumaroro Akau ma Teuribaba, ao a manga nako n te tabo ae arana Uririo, ba a na manga karekea te amarake iai are moan rorona. Ao ngke a kania te aba, ao a ' aki roko iai ba a banaki n te atibu iroun te toa temanna iai ae arana Ten Teboi. Ma ngaia are a manga oki ma waia n akea kanoana te baere e kantaningaki. I mwin tai akanne, ao a aki manga oki Akau ma Teuribaba ni karaoa aia makuri arei are te anana te moan roro.

Ao i mwin tabebong, ao a mananga Uamumuri, ma Nanikain ao m'aneia ae Nei Nimanoa nako Tamoa n ai aron aia taeka. Ao ngke a roko, ao a makaki irouia aomata ngkai bon aomata aika toa ngai'a. Ao i mwin tabetai, ao a kani manga okira te aba are a mena iai are Nikumaroro. Ao e taku Teng Kanni are kain Tamoa nakoia uakekei, "Tera nanomi ngkana I a taua neie m'anemi aei ba buu? A kariaia uakekei, ao e tiku Nei Nimanoa; ao ngai'a a manga okira mwengaia are Nikumaroro.

Ao ngke e a toki aia makuri arei Akau ma Teuribaba, ao a kataua ngkanne te mananga n nako maiaki n ri mwia te koraki ake a nako rimoa ake aia koraki Tematawarebwe ma. E mananga Teuribaba n toka i aoni wana are "Teatataimoa" ni kaeta Beru. Ao Akau e mananga maiaki ma buna ae Nei Tira ao nati'a ae Nei Kabwebwe n toka i aoni waia ae "Teirantimtim," ao e moana Arorae ao e katuka iai kanoan ana b'aene ni kauae Nei Kabwebwe are te "kiaiai," ao a manga moana Tamana, ao e a manga katuka naba iai kanoan ana b'aene ni kauae Nei Kabwebwe are te "Ikaeriki." E a manga moana Onotoa n tiku i Maeriuu, ao e kataua te nako Tabiteuea, ao e bo ma Nei Ku iai ae ainen Takorongu, ao a mena i Temanoku; ao e riki nati'a iai ba Nei Beia. E maeka ni matoa iai Akau.

Ao n te taina ao a tuanga tamaia are Akau nake Kabwebwe ma Beia ba e uara ngkana a mananga nako iang, ao ngaia e a tiku. E kariaia nanaia te unim'ane aei. Ma ngaia are a mananga i aoni waia are Teirantimtim ni katetekea Tarawa n roko i Buariki. Ao n rokoa aei, ao a iein ngai'a ake uoman ma Kiratata are te kabaneani Kirata are uean Tarawa. A kariki nakai ma Kiratata: ba Nei Kabwebwe e oti nako mai rouna Ten Tekai ba kioina ngke e rarā te man ae te kaai Nei Kabwebwe: ao Nei Beia, e oti nako mai rouna Tem Beia, ba kioina ngke e tataneaia n ibeibeaki kanana ngke e rarai. Ma ngaia ae nati aikai aika uoman, ae Tem Beia, ma Ten Tekai, boni ngai'a ake a eina Nei Teweia are natin Tanentoa ni Beru.

Uamumuri, Nanikain, Nei Nimanoa.

A riki te koraki aei man te takakaro tuana are aia takakaro ataein Nikumaroro ngkana a tebotebo i tari. Ba ngkana a maiti aia koraki n tebotebo, ao a karaoa ngkanne te aro aei -- A tei ni karinani'a ma ni karaoa te mronron n aia koraki n akea te warawara i marenaia. Ao ngkana e tia anne, ao a nangi bane ni karuo bai'a ni kabane ni kakibea tari are i nukaia: ao n te aro anne are e a riki ni kibe iai te tano, ao e mino ma te ran, ao e riki ni mantoa. Ao i bukini korakorau te makuri arei ni bai'a ataei ngke a kumekumeia, ao e riki te tabukibuki ma te nimamano n tiri are i marenaia. Ma ngaia are a riki iai ngkanne Bikeriki ao e bo ma Bikenaba, ao e kaoti kanoaia ba Butorere, are e riki naba mai nanon te takakaro arei. E a manga bo Butorere ma Nimamano, are e kaoti naba man te aro n takakaro arei, ao a oti ngkanne Uamumuri, Nanikain, ao Nei Nimanoa are m'aneia.

A mamaeka i aon Nikumaroro ni karokoa te tai are a mananga nako Tamoa iai, n ai aron aia taeka nakon Akau ma Teuribaba, ma ngaia are a bon roko i Tamoa ao e tiku Nei Nimanoa n iein iai, ao ngai'a ake uoman a okira Nikumaroro. Ao n te taina, ao akea ba a kariki Teng Kanni ma Nei Nimanoa, ao e reke natia te m'ane ao a aranna ba Takarano. Ngke e a ikawai te tei arei, ao e iango tinana, ao e taku nakon uara ngkai." E taku Teng Kanni, "E koaua, ma a uara raom ba tiaki toron aomata ma e na kananoanga te tei i rouia." E taku Nei Nimanoa, "Akea te b'ai ngkoe ae na riki." Ai ngaia

are e katau ma ni mananga nako ni kawari'a ai tamana akekei. Ao ngke e roko Ten Takarano, ao e toka i aon te kai n takakaro are aia kai ni katua Uamumuri ma Nanikain. Ao ngke a noria uakai, ao a mimi i rouna ba e kakamaku tarana, ao a taku, "Ai antai te aomata aei?" A titirakinna ba e nako mai ia. Ao ngaia e kaekaia ba e roko ni kan takakaro. Ma ngaia are a tanaki n takakaro ma ngaia n te kai-ni-katua. A taoni moa uakekei ni katua; ao ngke a tia, ao e a manga taoni ngaia: ma ngke e moa ni kare n ana kai, ao akea ba e bo naba ni makoroua te kai are a katua iai n ana kai. A noria Uamumuri ma Nanikain ngke e makoroua aia kai, ao a maraki nanoia, ao a un ma n ewekia ni kamatea, ao a uotia nako ni korokoroia ma n umunna ba kanaia, ao a katuka māmāna n te b'aene ma ni katinea.

I mwin tabebong, ao e taku Teng Kanni nakon Nei Nimanoa, "Neiko, kai e a māmā ao e a nga nako te tei arei, ngkai e aki roroko irouia raom akekei? E na būbua naba te b'ai ma!" E taku Nei Nimanoa, "E aki ngkoe!" E a māmā taku Teng Kanni, "Ko riai n nako n tuoā mwina." Ma ngaia are e a mananga n nako iai Nei Nimanoa n ri mwin natina are Ten Takarano irouia uake m'anena akekei.

Ao ngke e a kanenei Nei Nimanoa, ao a noria uakekei, ao a taku, "Ae e a roko am b'ai aei! tao ai bon natina are ti tiringnga arei!" Ma ngaia are a manga taku, "Ngkana e ataia, ao are e na bon un; ma ngaia ae ngkana e roko, ao ti na ewekia ma n taua; ba temanna e na tau aoni baina, ao temanna e na taoni waena: ba kanga aongkoa ti inga nako ina. Ao ngkana e titiraki, ao ti a tiba tuangnga." E titiraki Nei Nimanoa ma n taku, "Ai kamaku ra boin abami aei, kai e a bukuakua?" A kaeka ma n taku, "Kai boini karara te on ae ti kunea." E a manga taku Nei Nimanoa, "E nga te tei are e nako mai ni kawaringkami?" A taku Uamumuri ma Nanikain, "Ane e waerake nako buakonikai ma tainingaia." Ao i mwin aia taeka arei, ao a ewekia naba n ai aron aia taeka are a tia n otoia i m'aina. Ao a nangi tiba kaota te koaua nako ina ngke a tia n taua ma ni kamatoā. Ao a taku ngkanne, "Neiko, an tai aoka, ba ti aki ataia ngke natim, ma ani kabarai ara bure." E taku Nei Nimanoa, "Ngaia e mate ni kanakoaki te ataei nako imi, ao ngaia kam a ti tiringnga naba!" Ao e a manga taku, "Akea maemna teutana?" A taku nako ina, "Iai, ba ti māmāna ane tine arei, ma ko a uotia."

E uota te māmā arei Nei Nimanoa ngke e a okira Teng Kanni i Tamoā. Ao e taku Teng Kanni, "E nga te ataei?" E taku Nei Nimanoa, "Akea ba a tia n tiringnga baiekei, ma ti māmāna aei." E taku Teng Kanni, "Ao tera manena ngkai ko uotia, ti na iranna? ko tuangaki ba ko na aki kanakoa te tei, ao noria ngkanne? are bon tiaki toron aomata am b'ai!" Ma ngaia are a iangoa arona, ao a taku, "Ti na nako n angan Tabakea, ba e na taua arona iai. A angan Tabakea, ao ngaia e nako n taunna i aon te tabuki teuana. Ao ngke e a tia n taunaki te māmā arei, ao a aki toki n ririabakawai'a tamana ma tinana n nonora arona. Ao ngke e roko n te taina, ao a nako n tuoā, ao akea ba e a tekateka i aon te baere nena arei ba te aomata ae te kara n aomata ae kakamaku. Ao ngke a noria, ao a weteia ni kangai, "Takarano, Takarano!" E aki tou n arana arei; ma ngaia are a weteia ni kangai, "Kautabuki, Kautabuki!" E a tiba tou ngkanne, ao e rairaki n tarai'a. Ao a taku, "An nako mai ba ti a nako!"

A uaia n airi ma ngaia nakon te kawa, ao kanga e aki rau nanona ni kan tekateka n te kawa, ba e kan nako i bukin nanorāna n te baere e a tia n riki i rouna are tiringana, ma ngaia are e kataua manangana n nako maiaki i aoni wāna are Teakātitirou n nako Nikunau, ao e moana Tabutoa, ao e bo ma Nei Nouo iai, ao e kariki ba Uamumuri, Nanikain, ao Tabutoa, ao m'aneia Nei Nimanoa.

Nei Nimanoa aei are e ieini ma Naubwebwe are te I-Tarawa. Ao m'anena ake teniman akekei; a nako naba n toka i aoni waia n ie nako n aki roko i aon te aba.

Taburitongoun, Taburimai, ao Riki.

Ngke a ataia Taburitongoun ao Taburimai ma Riki ba a tia n riki aba, ao a kani binata te mananga maiaki; ma ngaia are a katauraia waia are a na borau iai, ao a arana waia ba are a tauraoi baia, ao akea ba a nang Telabangaki. Ngke e a tauraoi baia, ao akea ba a nang mananga. Ma ngke a nang nako, ao e taku Nareau nako ia, "E tamaroa ma ti teuana te b'ai ba raomi ane temanna e kariki n nib'aib'ai, ma e raoiroi n tiku." Bon taekan Riki ba e riki n rabono. A kaeka uakekei ao a taku, "Ba are e a bae kain te nako." Ngaia are e a manga taku Nareau, "E a tau, ma ani kairia ba te tia kariki b'ai; ma taratarainkami i rouna b'e na kuaingkami." A taku uakekei, "Ma tera arona ngkai?" E taku Nareau, "Kaki i nukami, ao aio bauna ao kain oreana:

KĀIN TE BOMATEMAKI.

Nareau

Tituabine. Ngkoangkoa. Nabawe. Karitoro. Rikinaba. Toronaba. Tika.
Tabuariki. Auriaria. Tabakea. Bakoa. Kaobumang. Nei Tewenei. Riki.

Tituabine

Ngkoangkoa

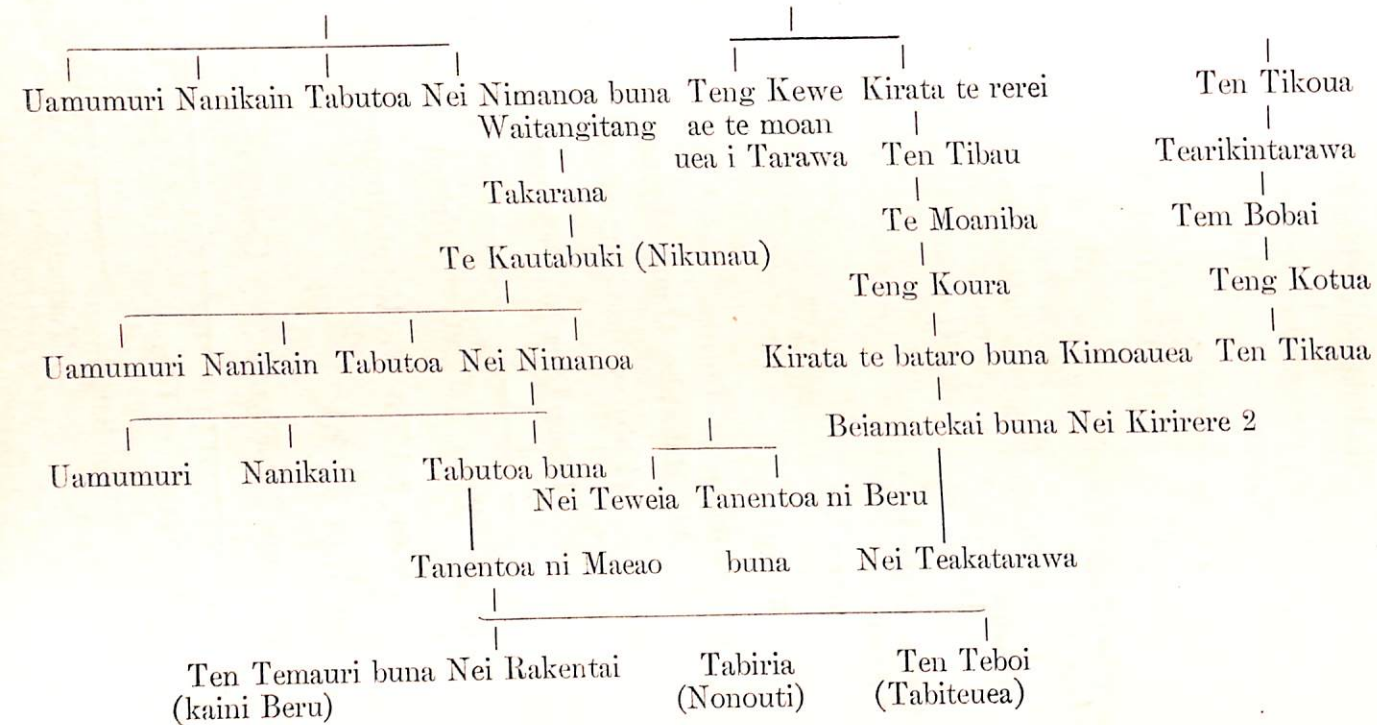
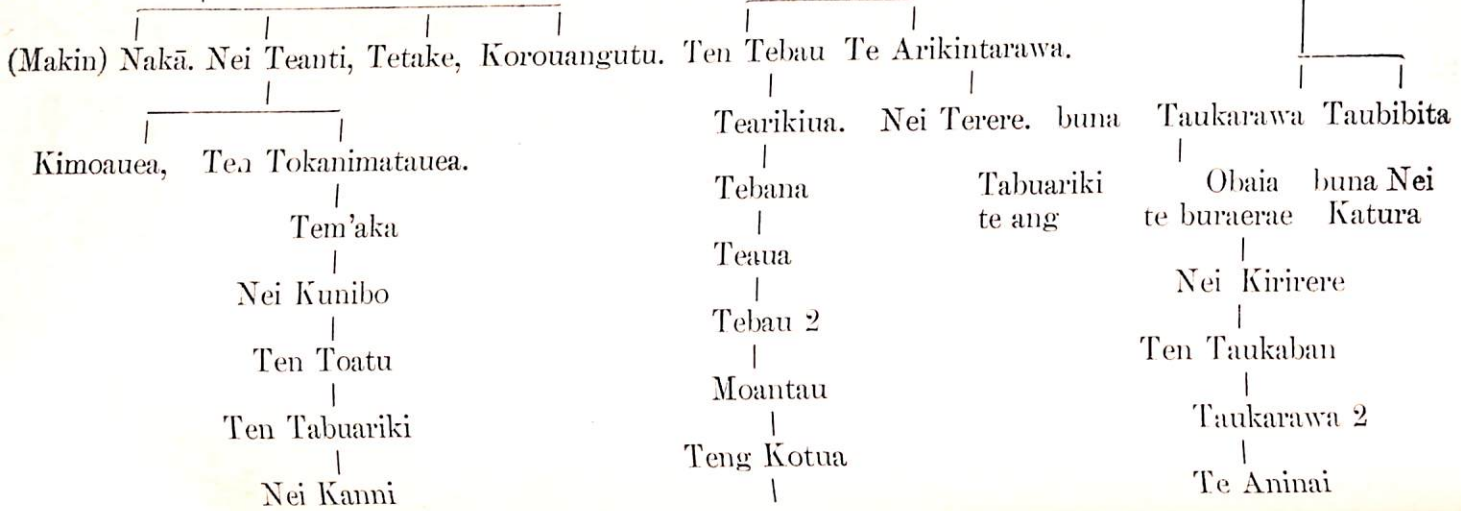
Riki

ae

ae

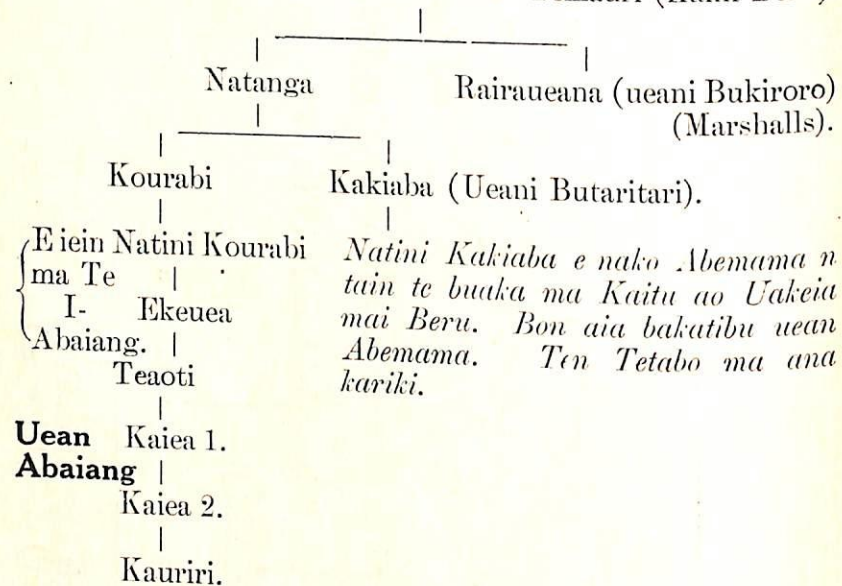
Antin Tamoā

Antin Tarawa ao Tungaru Meang.

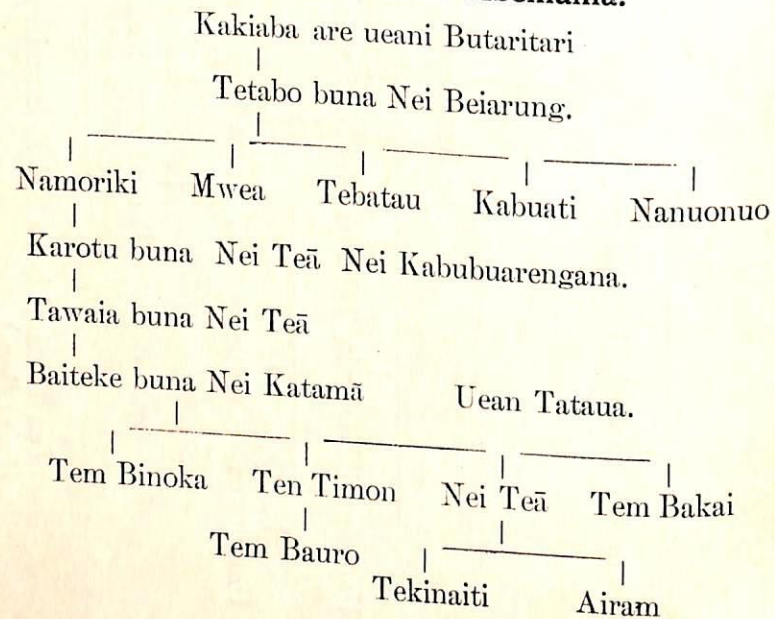


Uean Tarawa, Abaiang ao Marakei.

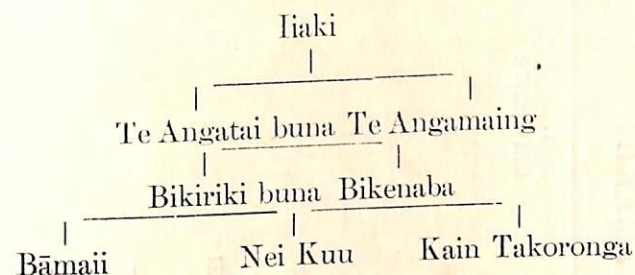
Nei Rakentai = Ten Temauri (Kāini Beru).



Te Tau-taeka ni Buritan.

Aia Bakatibu Uean Abemama.

Tekinaiti
|
Nei Moanibou
|
Tem Bauro

Te Kariki i Tabiteuea.

KĀIN TEBOMATEMAKI.

Ngkoangkoa
Uka
Karitoro
Nabawe
Kaiaweawe
Riki
Nakika.

Nareau

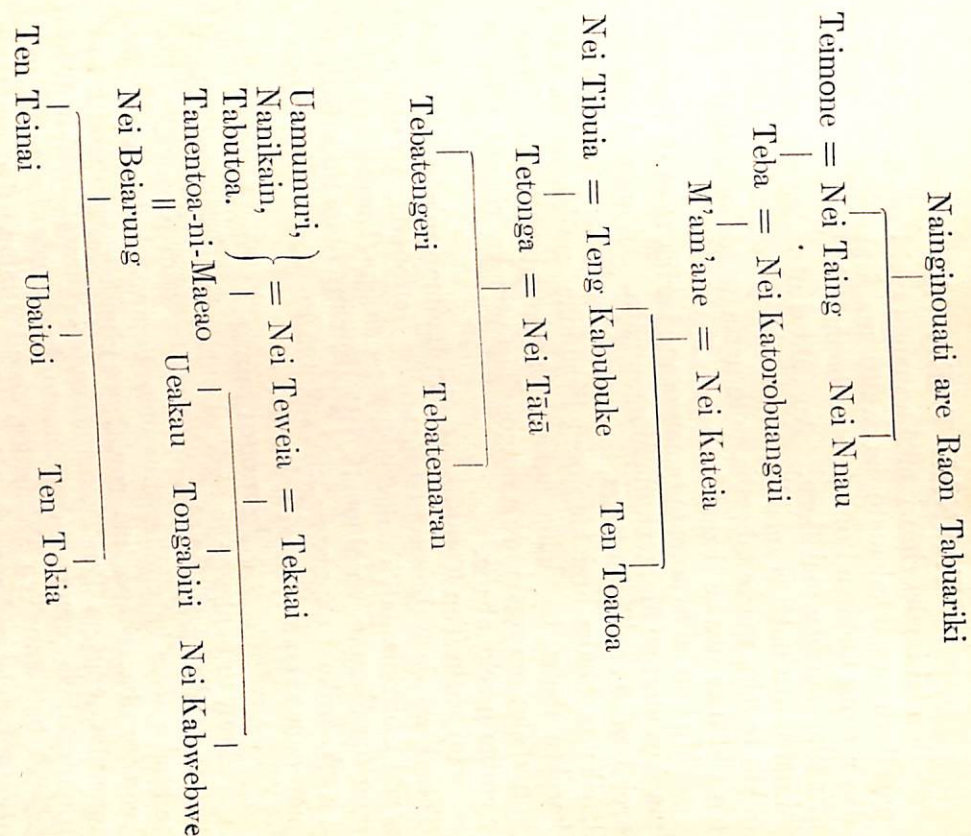
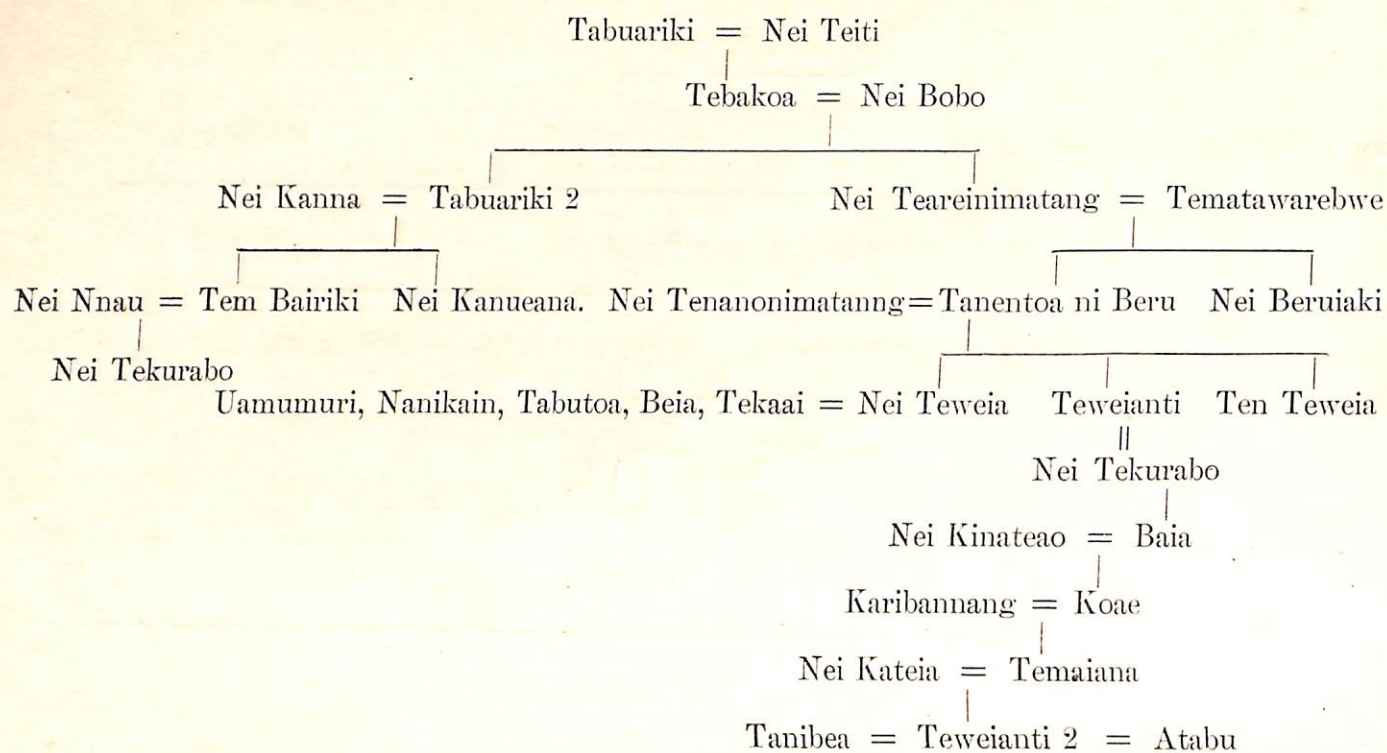
Te Neinei = Te Tano

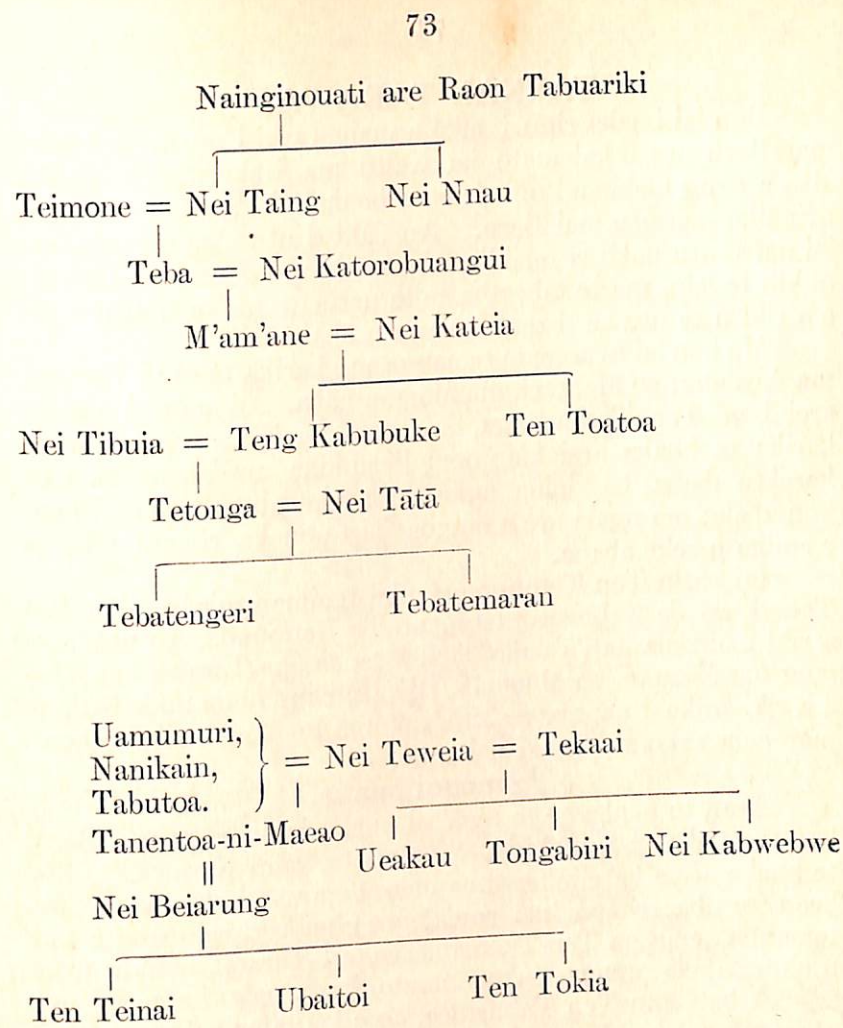
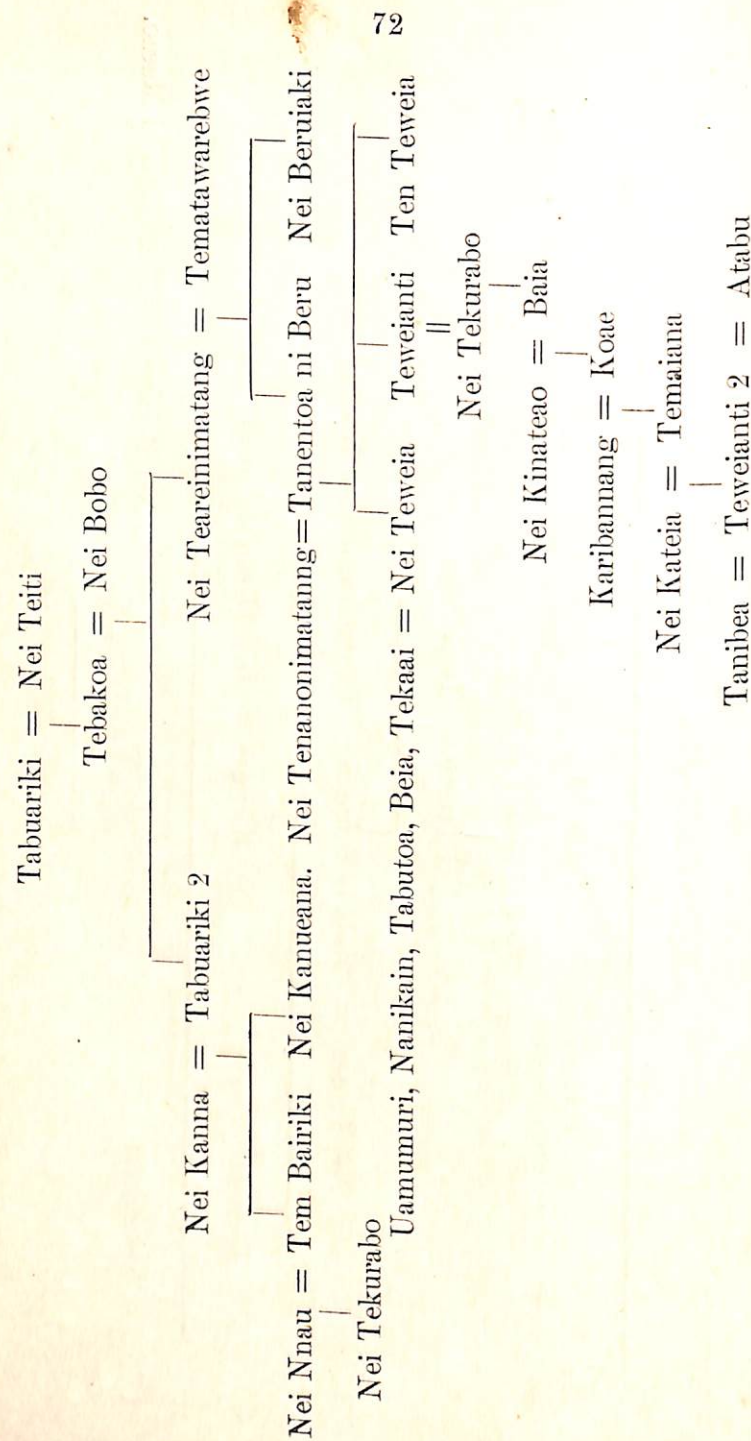
Nātibu = Nei Teakea

Nareau II	=	{	Nei Au	Maiaki
			,,	,,
Bun-Anti			,,	,,
			,,	,,
			,,	,,

KAINTIKUABA

Tetāke ma raona	Tekaai ma raona	Baretoka Te Kai ae te Uekera Nei Terere = Taukarawa _____ Nei Teanti = Obaia te Buraerae	Tematawarebwe ma raona Taribinikarawa = Koura	Teuribaba ma raona	Teimone. ma raona
		_____ Kirimoi			
		_____ Nei Kirirere = Beia (Uean Tarawa)			
		_____ Obaia te Kekerikaki	_____ Ten Teboi	_____ Nei Beiarung = Tanentoa ni Maeao.	





TAEKAN TARAWA.

Bon iai buaka rimwi aika a manga riki i mwin te buaka mai Beru are a kakanato iai Kaitu ma Uakeia. Ao buaka aika a nang taekinaki ngkai; boni buaka aika a riki i marenaia utu aika bon utu mai Beru. Ao tiaki ti utu akanne, ma bon iai naba utu nako ri rariki'a, ake a riki ni botaki ma ngai'a i bukin te iein, ma te tabetabe ae te natinati ma te tibutibu, ao e a riki n te utu ae ti teutuna utu n āba aikai.

Ma bon iai te aomata temanna ae e karika te utu i Tarawa, ma Abaiang, ao Marakei, ma Maiana naba. Ao aran te aomata arei bon Ten Tetonganga, are boni ngaia te aomata are a karika te buaka arei kāin aoni Beru aika mm'anena ba a na karekea abana; ba kioina ngke e aki reke abana i rouia i buakon abaia: ma ngaia are a iangoa iai te buaka ri aoni bike ba e aonga n reke abana.

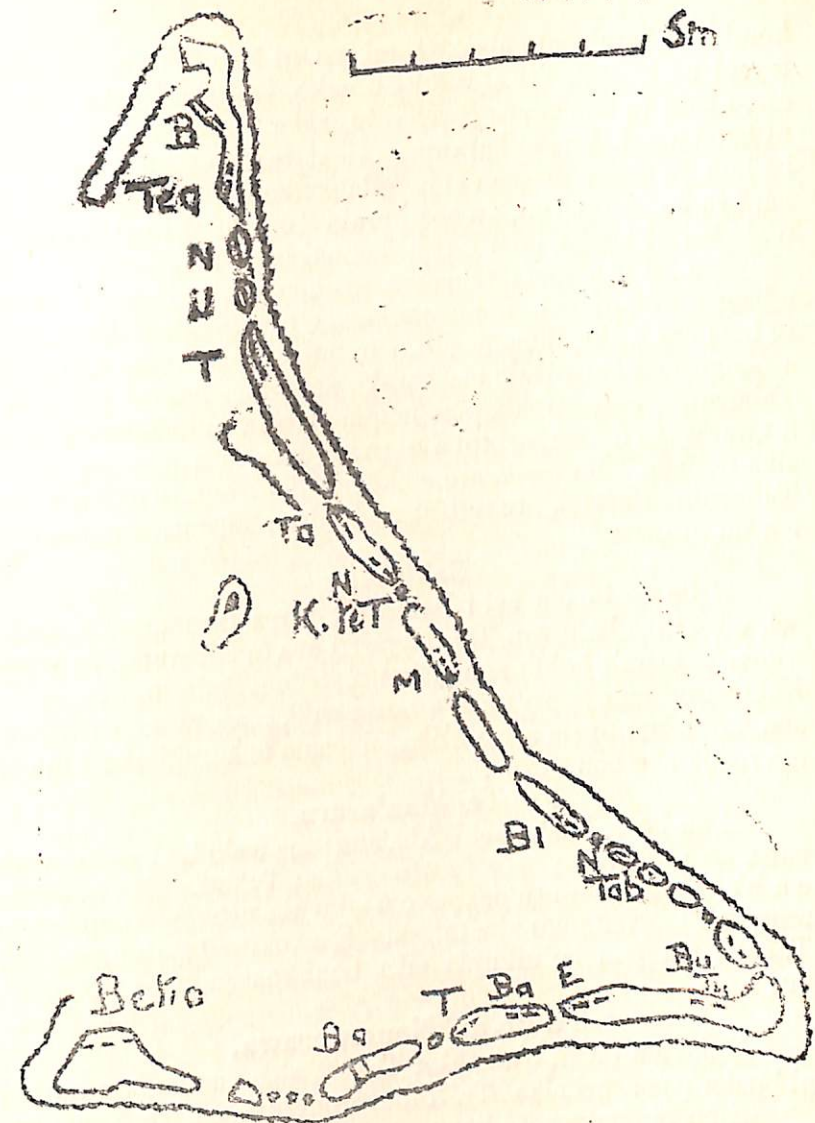
Iai natin Ten Tetonganga aika teniman m'ane, aika Ten Taketi, ao Te Kaburorontem, ao Te Kauongo. Ao utu aika a riki mairouia nati'a uakai ikai, a taona aon Tarawa ma Abaiang ma Marakei ao Maiana. Ma i mwini bong aika bati, ao e a riki rake i nanoia te kan un, ma te kani buaka i bon i marenaia nako aia kariki uakanne.

Te moani buaka.

Aran te buaka ae te moa ni buaka i mwin are mai Beru; bon te buaka ae aranaki ba "Kateia ba kaimi Karawa." Bon te buaka are a kateirakea mm'anen Tarawa i bukini kani karekean te aba teuana mai rouia, are e na riki ba aban te nati temanna ae arana Ten Taburiuea ae te I-Taratai, i bukin arona n akoi nakoia tamana nako i nanoni kawa nako i aon Tarawa.

A bati bun Ten Taburiuea, ao e kautama naba; ma ngaia are e tataneiai ni kananakoia buna nako nako nanoni kawa ike iai tamana iai. Ao i bukin arona n akoi aei nakoia unim'ane nako akekei, ao a kareke nanoia ba a na botaki n te kawa teuana n iango; ba tera te b'ai ae a riari ni karaoia nakon te nati arei. Ao ngke a botaki ao e reke aia iango, ba a na karekea abana ae te kawa teuana, are e a riki naba ba ai boraia ngai'a ni bane nako ina. Ma ngaia are a iangoa buakanan te kawa ae Buariki ba abana.

E a tei rake te buaka aei, ao e bo i tabon Taratai nako iang. Ma ngke e nang tauraoi te buaka, ao iai te aomata temanna ae arana Ten Taburimai ae e riki ba aongkoa te tia raoi i marenaia koraki aika ua-koraki; ma tiaki te koaua arona n raoi arei, ba boni ngaia kain te koraki are te iterana are te



B = Buariki. Tea = Tearinibai. N = Nuatabu. U = Ukiangang.
 T = Tabonim'ata. Ta = Taratai. N = Noto. K.T. = Kawan te Tua.
 M = Marenanuka. Bi = Bikentoka. N = Nabeina. Tab = Tabite-
 uea. Bu = Buota. Tu = Tuarabu. E = Eita. B = Banraeaba.
 T = Teoraereke. Ba = Bairiki.

koraki ni karekea te aba. E tei ma ni kakorakora ana taeka n raoi ae kangai, "Katea te kai nako karawa." Ao ngke a ongo kain te buaka are Buariki te taeka n raoi arei, ao a bane ni katei aia kai nako karawa. Tiaki te koaua te taeka arei; ba bon te taeka ni kam'ane. Ba ngke a katei aia kai nako karawa kaini Buariki, ao ana koraki Ten Taburimai, a ewari'a n aia kai ni buaka, ao a riki ni konaki iai kāini Buariki.

Ma iai te aomata temanna maibuakoia te koraki arei ae e banga ni karaba i nanon aia banga ni kamaiu I-Taratai, ae te bata are e aki kamanenaki n te tai arei: ao ngke e ataia ba a nangi boni kamateaki aia koraki, ao ngke e ongo b'anan Ten Taburiuea, ao e ewekia mai nanon te bata ni kabanea korana n ewaria, ao e teke birotana ni mate, ao a uaia ni mate ngai'a aia uoman. Ma ngaia are e aki reke iai iroun te nati are Ten Taburiuea Buariki, are te b'ai n tangira mairouia unim'ane ba e a tia ni mate.

Bakinikin.

E bo te buaka aei i Bakinikin are i Buota. Te buaka aei, e tei rake ba orean Ten Neneuri are te Itibarano; ba arana irouia aomata i bukin ana iowawa. Boni kain te utu ae Te Kaburoronteun. Ao ngke e buakanaki, akea raona ba ti kain ana kawa, ma ngaia are e b'aka iai irouia te koraki ake a buaka ma ngaia ake bon tarina.

Te Man'arara.

E na bo te buaka aei i Abaiang; ma e aki bo ba a bunuwa naba, ao a beti nako naba te utu ae Ten Taketi. Ma ngaia ae e a b'aka ngkai te utu aei, ao e a tiku aia utu Te Koburoronteun ma Te Kauongo ake tarina. E a toki naba atongan Ten Taketi; ma bon iai nikiraia aia boni maeka naba i buakoia tari'a.

Te Bo ae Nanonterawa.

Ngke e a tia ni b'aka Ten Taketi, ao a manga bon rairaki ni buaka uaka tari aia Te Kaburoronteun ma Te Kauongo.

E bo te buaka aei i nanon te rawa are i marenan Ukiang-ang ma Nuatabu, ma ngaia are e aranaki iai ba "Nanon te rawa."

A bane ni botaki aia utu Te Kaburoronteun ma Te Kauongo mai aon Tarawa ma Abaiang ni buaka n te bo aei; ao e b'aka iai Te Kaburoronteun, ao e tiku ngkai teuare te bina are Te Kauongo. Ma a bon aki mauna naba utu ake uoua; ba ae a boni mena naba i buakoia tari'a ba bon te buaka n tari.

Te Bōti.

Te buaka teuana aei ae aranaki ba te Bōti, ba bukina ngke a toka I-Matang n te boti n ira te buaka.

Ai bon ti teuana te utu ae tiku i aon Tarawa i mwin utu aika uoua aika a' tia ni b'aka, ba te utu ae Te Kauongo: ma bon iai natina aika uoman ae Teng Kaburoro, ao Teng Kimaere, ao boni ngaia utu aikai aika buaka n te buaka ae te Bōti.

Iai te aomata temanna ae te I-Maiana ae kain te utu are Teng Kaburoro ae Ten Taberanang, ae e ingoa ma kabenin te kaibuke tewana. E tuanga te kaben teuare ba e na buokia ni buakana te utu are Teng Kimaere. E kariaia nanona te kaben, ao e ie nako Tarawa. E ri āni Betio ma n aki roro rake, ba e iangoa kanakoan te bōti ma kāina ni buakana te utu are Teng Kimaere.

Ao te utu are Teng Kimaere, a botaki aia koraki i Tarawa i eta n te kawa ae Noto. Ao ngke a ongo ba iai te kaibuke, ao a kaiwaia ba tera ae e na karaoaki. E reke aia moti man te kaiwa arei; ba e riai ni kanakoaki Ten Tokiteba, ba e na ongora n te kaibuke. Ao ngke e roko Ten Tokiteba, ao kabenna e kaongoraea Ten Tokiteba ana rongorong, ao e kaeta taekana ana tia kaeti taeka te aine ae ainen Onotoa, ba e ukoukora te utu are Teng Kimaere ba e na buakanna, ao ba e na buoka te utu are Teng Kaburoro.

Ma teuare Ten Tokiteba tiaki kain te utu are Teng Kaburoro, ma boni kain te utu are Teng Kimaere are e na buakanaki. Ma ngke e ataia teuare Ten Tokiteba ba e na buakanaki te utu are ana utu, ao e tuanga te kaben ba boni ngaia kain te utu are Teng Kaburoro; ma ngaia are e bati ni kukurei te kaben iai, ao e akoia ao e tuangnga ba e na kaira te bōti ni kakaia te utu are Teng Kimaere ba e na buakanna.

Ao ngkai e a bitaki te kawai ba e a tabe ngkai kain te bōti ni buakana te utu are Teng Kaburoro, are te utu are a na buokaki iroun te kaben.

E a kairaki te boti iroun Te Kakiaman ae raon Ten Tokiteba, ao kain te boti I-Matang aika teniman aika araia Ten Tiokobea, Te Itintau, ma Te Baratu, ao aman kaimoa aika a bwetua.

Ai tiba rokon te kati i aon aba aikai, ma ngaia are a bati aika mate iai: ba are e aki ataki m'annana. Ao ngke e ataki ba e mate te aba iai, ao e a manga korakora te maku iai. E a bwebwetua te boti arei mai Betio ri ān te aba ni karokoa Buariki, ao a kaitibo ma te kaibuke i āni Buariki; ba te kaibuke e

kan nako Abaiang ni buakana naba te utu are Teng Kimaere are e a bitaki nakon te utu are Teng Kaburoro.

E a reke te tokanikai n te buaka aei ngkai a mena i buakona I-Matang, ma aia kati. A bane ni biri nako aomata ma ni kab'aka waia i bukini makuia, ao a betinako temangina ao a reke i Matiare ma te Aono ni Karorain. Ao utuia ake a boni mena n āba akekei ni karokoa ngkai. Ma ngaia are e a tokanikai te utu are Teng Kimaere are te bina, ao e toki te utu are Teng Kaburoro are te karimoa; ma bon iai nikiraia aika a boni maeka naba i buakoia tari'a

Te Buaka ae Nea.

Bon iai te aomata temanna ae ueanaki i aon Tarawa ae arana Kourabi, ao ana kawa Tabiang.

A' tia n roko I-Matang n ana tai, ao e a tia naba n roko te kati ae te totoki; ao iai naba manua aika kati aika bubura. Ma teuaei e a tia n i tabon ma I-Matang tabeman aika kaben, aika bob'ai n te b'a. Ma ngaia are e karerekea te b'a ni kakatauraia i m'ain aia tai n roko. Ao n arona aei, are a riki ni bati iai ana kati, ma ana manua, ao e a riki iai kakannangakina ma kakanatona. Ma moan te buakaka arona ba e iowawa, tiaki ti nakoia ake tiaki ana bu: ma e bon iowawa naba nakoia ana utu nako, ao nakoia butikana. Ma ngaia are e a reke iai ribakina irouia mm'enen aon Tarawa, ao a tabe n iangoa aroia are a na buakanna iai.

A bati ai tamana ri aon Tarawa i eta, ma te inai-nano naba: ma ngaia are e kanganga iai ekakinakona irouia ake tao a kani buakanna. A ukoukora arona ni kam'anea, ma ngaia are a kaunna tabeman mai buakoia tan akoia, ma tani katoka kaina mai aon te inaieta ma te inainano naba; ba aongkoa a na buakanna. Ai ngaia are e kateirakea iai te buaka n oroia n tatabemania nako. Ao ngke a bane ni mate, ao a nangi tiba waki ngkanne m'enen aon Tarawa, ma kain aia kawa nako ni katea te buaka n ekia nako, n te buaka are e aranaki ba te buaka ae Nea; ba e bo te buaka n te atimakoro ae Nea.

E a b'aka te aomata ae kakanato arei ma ni kaub'ai, tiaki man te kawa ae ti teuana, ba mairouia mm'enen aon Tarawa ni bane. Ao i mwin anne, ao a bon tiku utu nako ri nanon aia kawa nako ni karokoa ae a bon roko I-Matang i buakoia.

TAEKANI BERU.

E atongaki te aba ae Beru n te kateiriki ba te aba nika-wai. Ba e a kaman reke arana ae Beru mairoun Nareau n te tai are e moa ni kainginga iai karawa ma aonteaba ngke e tuai n raure. Ao e a manga reke riki arana ma ni matoa n te tai are e moa ni kariki aba iai Nareau, ngke e kinika beru taberan Tekaintikuaba, ao e tewea nako ma arin tanon Tamoa ni kangai,— "Riki Beru ma aomatana ae Tabuariki." Ao boni ngaia anne are e a reke iai aran te aba ae Beru.

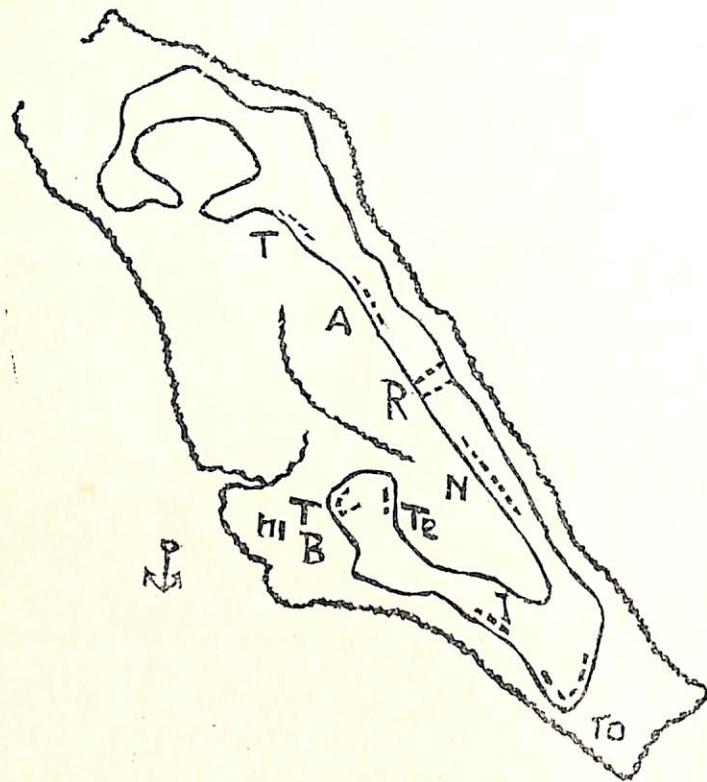
E aki bati n ababaki te aba aio, ma e ireiti raoi aona mai meang nako aiaki. A baoua tabona ma tabona, ao iai namana ae e iabuti n tabo tabeua, ao e ora n tabo tabeua. E mena te ne n roro i tinanikun te rakai, ba e aki tau iabutin te nama i bukini kaibuke. Bon ti itua kawana: ao iai kawan te Tua are Tabukini Beru arana, ao e mena i maeon te aba. E maeka iai te Kamitina ae tautaeka i aoni Kiribati Maiaki. E mena naba i nukan te aba te kawa n reirei ni Kristian ae kakanato i aoni Kiribati ae Rongorongo; ike a kona n reireiaki iai rorongau ma ataenaine, ao rorobuaka ma buia, ao natia, n taian rabakau aika bati, ao ai moa ra riki n te rabakau n atakin te Atua.

I taboni Beru nako aiaki e mena iai te nei ni baneawa ae ababaki ae arana Neintabuariki; ao i tabona nako iang e mena iai te nei ni baneawa naba ae arana Neiniman, ae e riki iai te tari ae e bati ni kamanenaki i bukin tārīn te ika i aoni Kiribati.

I m'ain rokon te Tua ao te Aro i aoni Beru, ao a bon aki bati n i raorao ma n i tangitangiri kain te kawa teuana ma teuana, ao te utu teuana ma teuana, ma ngaia are e bati te tiritiri, ma te kakamarua i rouia i bukin te kairiribai i marenaia.

Bon iai te kawa nikawai teuana are e riki ba aia kawa ni kamaiu kaini Beru ngkoa, ao arana bon Temauri. E mena mai maiakin te kawa are Teteirio. A bati n rabakau kain Temauri n akawa, ao ni b'ain aoraki, ao n tabunea ni kaunan te aomata, ao ni kamangorana. Bon iai naba anti'a are a taku ba e m'aka ae arana Kabunang, ae kanga ai aron te ai rabatana, ao e memena antia arei inanon te bata teuana n aia kawa arei.

Ngkana e tiringa te aomata te aomata temanna, ao a tei rake ana utu teuare kamateaki ba a na tiringa teuare kamatea kain aia utu, ao teuare tiri-aomata e biri nakon te kawa ae Temauri ba e na kamaiuaki iai mairouia ana kairiribai. Ao ngke e roko n te kawa arei, ao kain Temauri a katoka n te bata are e mena iai Kabunang; ma ngkana a roko aomata akekei n te kawa, ao a oti nako taiani butu aika b'ai ni buaka



T=Tabiang. A=Aoniman. R=Rongorongo. N=Nuka.
Te=Teteirio. T ni B=Tabukini Beru. I=Ieriko. Ta=Taboiaki

mai nanon te bata arei, ao a biribiri i buakoia te koraki arei ni korobiti'a ao a ikoaki tabeman ao tabeman a mate, ao nikiraia a biri nako n oki, ao e aki reke aia kairiribai are a na kamatea.

Bon akea ueani Beru ma ngkoa n ai aron abamakoro tabeua i aoni Kiribati, ma bon iai rorobuakani Beru aika korakora.

N te taina e a roko te aomata ae arana Koura nako Beru. E moana te kawa ae Aoniman, ao kām te kawa aei a mamau-ngatabuia ao a kakauraura aina ba kanga aia uea. Ngke a ongo taekani Koura ana koraki Tanentoa ba kanga e nang ueanaki, ao e taku te rongorongo nikawai ba a kaoa Tanentoa mai aon Nonouti. Ngke e a roko Tanentoa ao e kakioa nako Koura mai aoni Beru ao e biri nako Koura nako Nikunau. Ao Tanentoa e boni maeka i aoni Beru, ao e a tiba karaoa ngkanne taekan inakin te maneaba ae Tabontebike.

Ao rimwi riki a tei rake kām Beru n te buaka n ekia nako kām aba i meang. Kaitu ma Uakeia boni kām Nukantewa. Bon rorobuaka n ataei uakai ao a karaoaki n te aro nikawai ni kaunaki, ao a bati n unun ma n tiritiri uakai i aoni Beru.

N te taina a tabeka aia mananga ba a na buaka, ao a mananga i aoni waia nako Tabiteuea. A moa n aerake i Tabiteuea Maiaki, ao a buakania kām n tiringia, ao a oro nako iang ni karokoa Anikai ao a bon tae aia kai kām Tabiteuea i rouia.

A manga mananga nako Nonouti, Abemama, Kuria, Aranuka, ao Maiana. A kataoa Tarawa, ao a nako Abaiang ao Marakei. I aon aba aika a roko iai Kaitu ma Uakeia a bon tokanikai iai.

Ngke a oki ao a moana Tarawa ao a aerake n te kawa ae Betio, ao a bon tokanikai naba i aon te aba aei. Rimwi riki ao e taetae Kaitu nakon Uakeia ba a riai ni mananga riki, ma e kan tiku Uakeia i Tarawa, ba tao e nano n aine ke tera, ma ngaia are e tiku ikekei Uakeia ao e mate naba iai. Ao Kaitu e a manga mananga ao e oro ri nano n te aono ni Matiare, ao e manga mananga nakon te aono n Ereti, ao e aerake n te abamakoro ae Nui, ao e tiku ni maeka iai ni karokoa matena.

I mwin ririki aika bati, ao Tanre ae kain Tabiang, a botaki ni moi manging n te tai teuana ma raona tabeman, ao e riki i nanona te koko i bukin ana taeka Taurabakai, ma ngaia are e tei rake n un ma teuani, ao e bon tiringa Taurabakai ni kamatea.

Ngke a ongo ana utu Taurabakai ba e mate, ao a mananga



Te = Tekawa. T = Tanacang. B = Buariki.
K. T. = Kawan te Tua. O = Otoae. A = Aiaki.
Ta = Tabuarorae.

te rawa are maiaki Aontebike Tenganbetebo, ma e ababaki riki aei nakon are Aontebike. E bati n tamaroa touakin nanon te rawa aei n tain te ora ma te makua; ba akea atibuna ma nana, ba ti te riburibu ma te bike nanona, ao akea naba airana; ma ngaia are e aki akaka touakin nanona irouia aomata.

Iai namana ae ababaki ma n iabubuti nanona ae e bon ira abakin te aba; ao a kona n ieie i nanona taiani wa; ma e aki kona n rin i nanona te kaibuke, ba iai otangana mai maeao te ora ae atongaki ba te rabata, are e riki ba tukani kaibuke n roro rake i nanona. Bon iai taian rawa aika kona n roro rio ma n roro rake iai wa n akawa. Ao bon iai nen roro n te kaibuke ba teuana i an tabona nako iang, ao teuana i an tabona nako aiaki, ma e tamaroa are meang ba e rababa ao e ababaki.

I tabon te aba nako iang, e mena iai te nei ae bon tari ranna ae e reke man te tabo ae manoku nako nanon te aba, ao e bonoaki ao e riki ba te nei ae a maiu iai ika nako. E rereua naba, ao iai te kai ae te tongo i tauna. E mena i an te aba i tabona nako iang, ao i tabon te rawa n tani meang te ati-makoro ae uarereke ae arana Aonteuma. E maeka te tia bob'ai ae te I-Matang iai ngkoa; ao ni bong aikai e a oki te aba nakon are abana te aba.

E tei i tabon nako iang te atinakoro aei, te kanikina ae te raim, ae e karaoaki irouia kain te kawa ae Buariki ba tuania ngke a eki'a nako kain te Tua n te ririki 1897, ngke te tia moti Biroto, ao te mataniwi Makabi; are ana tai ni kamitina Miti Kambero, ao Tioti.

A mena i an Tekawa atibu aika b'a aika a rinan nako ba kanga ai aroia aomata, ao a atongaki arana ba Tabotuia. Bon ana makuri te aine ae arana Nei Tebaibebeku ngke akea aomata ba ti ngaia i aon Onotoa. E karaoia n te tai are a roko iai wa ni buaka mai Tabiteuea ba a na buakana Onotoa ngke a taku ba akea kain; ma ngke a nori baikai te koraki arei, ao a bane ni maku ma ni manga okira Tabiteuea. Ao i tabon te aba nako aiaki, e rereua ao e katobibiaki n te aba are iai te buka iai, ae a memena iai man ni kiba. Iai naba te nei ae ababaki iai ae e mena i nukan te aba ae e kona ni kanoaki n te tawa.

Taekan te aba. E atongaki te aba ae Onotoa ba te toara-n-aba ba kioina ngke ti ngaia are akea toana i buakon abamakoro aika Beru ma Nikunau, Arorae ma Tamana. Nanon arana ae Onotoa - e ono n te korakora. E abanaki te aba ngkoa irouia aomata aika Tamatirio,

Tamaterake, Rakaiati, Rakainimake, ma Bikeua. Ao rimwi e iein Rakaiati ma Bikeua, ao e oti te aomata ba Nei Komao.

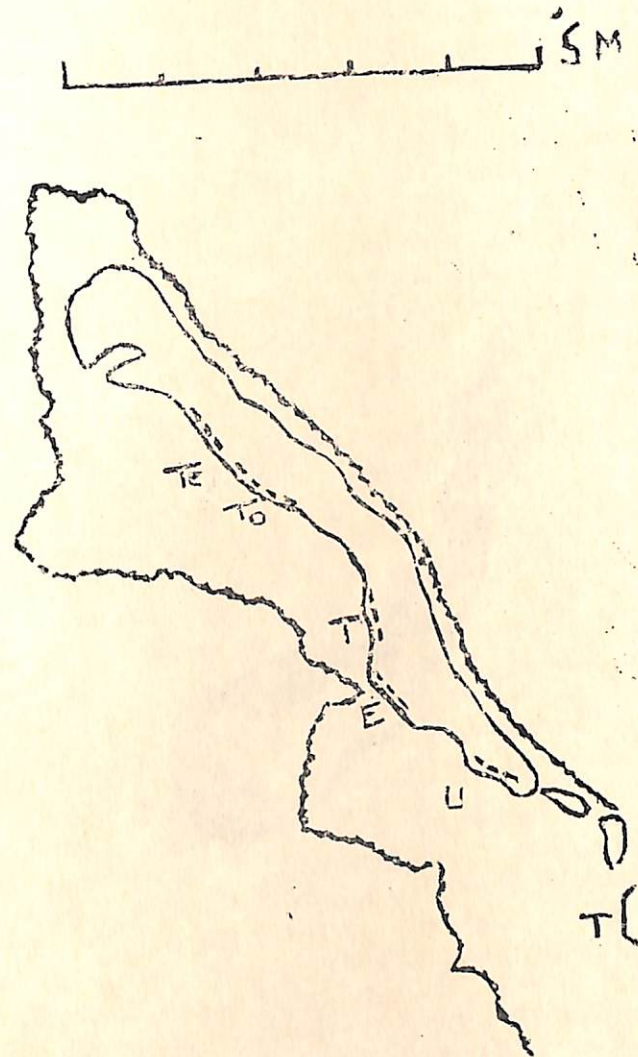
Rimwi a roko aomata aika kain Tamoā mai Nikunau, aika Taburitongoun ma Taburimai, ao a tibatika te aba ngaia aika uoman ma n abana te aba. I mwini bong tabebong, ao e iein Taburitongoun ma Komao, ao e riki nati'a ae Toromao. E roko ngkanne Tebōi mai Tabiteuea, ao e iein ma Toromao. Ao e moti taekan te aba mairoun Taburitongoun nakon Tebōi ba e na kawakinna. E anganaki tarataran te aba ma tutuoakina, ao ngkana iai te b'ai ae e koro i aon te bike, ba tao te kuia ke te b'ai teuana, ao e na anaia ma n uotia nako.

N te tai teuana, e nakonako Tebōi n tuoa te aba, ao e roko ni kabanean te aba i tabona nako aiaki, ao e bo ma te aomata temanna ae a tiba aekaki i aon te tabo arei ae arana Naou, ao e kakarabakau ma ngaia n taekan te aba; ba e taku Tebōi ba bon ana b'ai te aba ba akea te aomata ba bon ti ngaia. Ao e taku Naou ba bon ana b'ai te tabo arei ba e a kaman roko iai. E kaoti nakon Tebōi ana b'ai aika mena i rouna ae te bakabwi ni ben, ao te koiriki, te ikuiku, ao ai m'angan te kai ae te buka, ao e taku ba e a boni kaman roko i aon te aba: ma ngaia are e kakoaua ana taeka Naou Tebōi, ao e reke te moti i rouia ba e nang abana te tabo arei Naou are Tabuarorae ni bong aikai, ao Tebōi e a kabanina are e nikirana ba ai ana b'ai. A tibatika naba te nama ma ora ake i tanimaean te nama. Ao ai ngaia naba anne karaoana ni karokoa rokon te Aro n Taromaui are a uotia mitinaren Tamoā.

TAEKAN TABITEUEA.

Tabiteuea bon te aba ae ababaki riki maibuakon abani Kiribati Maiaki. Raroani meang mai maiaki ai aron 40 te maire. E korouaki Tabiteuea ni makorona aika uoua ba (1) Tabiteuea Maiaki (Tabonteaba) mai Barebatu nako Taku. (2) Tabiteuea Meang, mai Bangai nako Tekabuibui.

A toa ni maneaba kawa nako i aon Tabiteuea mai Tabonteaba nako Tekabuibui; ao i m'ain rokoia mitinare a toa naba kawa nako ma anti'a n ai aron Teiti n Teweia, Te Buraeniman, Kourabi, Auriaria, Te Atuatau, Beia, Nei Tewenei, Taburitokia, ao bon iai naba antini maneabaia I-Tabonteaba, ae a taromaui'a.



Te = Tekaman. Ta = Tanaeang. Te = Terikiai
E = Eita. U = Utiroa. T = Tauma.



T=Taku. B=Buariki. T=Taungaeaka.
T=Tewai.

TAIANI BOBUAKA.

Te moani buaka, bon te buaka ma kaini Beru aika Kaitu ma Uakeia. A mananga aia koraki Kaitu ma Uakeia nako Tabiteuea, ao a moani buaka mai Tabonteaba; ao rimwi a mananga nako Anikai; a katauraio i Teabuaeroa ao a katei iai atibu ake a atongaki ba atibuni Kaitu ma Uakeia. A ongo kain Anikai, ao a waki ba a na bobuaka ma uakai, ma ngke a nori atibu ake a katei Kaitu ma Uakeia ma aia koraki, ao a taku ba aomata aika rangi ni bati; ma ngaia are a bane ni biri nako n okiri aia kawa, ma ni kab'akai waia ma ni karaioi betiaia ebaeba ni ben, ao a toka iai ni kitana Tabiteuea aomata ni kabaneia. A borau nako aiaki ao a roko tabeman nakon aban Ereti are Nui. Tao a bon tokanikai i aoi kain te aba anne, ba a atongaki kain Nui ba tibuia kain Tabiteuea; ao a boni b'aina te taetae ni Kiribati ni karokoa bong aikai. Ao a roko I-Beru n abana te aba ae Tabiteuea, ao ni bong aikai a atongaki I-Tabiteuea ba bon tibuia kaini Beru.

TE KAUOUA NI BUAKA AO ROKON TE ARO.

I mwin ririki aika bati i mwin te moa ni buaka, ao e a roko te Aro ni Boretetanti irovia Kabu ma Nanim, aika kain Hawaii. A tiku Kabu ma Nanim i Utiroa. I mwina ao e waki Kabu ma Nanim, ma kain Eita ma Utiroa, aika Kristian nako Tanaeang ba a nang uota te Euangkerio nako ia, ma a rawa kain Tanaeang ao a tei rake ni buakania. E atongaki ana tanga Kabu ba Tangan te Boki, ao aia tanga i Tanaeang ba ana tanga te Buraeniman are Tiob'a. A bo buaka ma e tokanikai ana tanga te Boki. A manga mananga ana tanga Kabu, ba a na buakania I-Tabonteaba, ao a botaki i Tewai; ma a biri nako Kabu ma ana koraki ngke a roko kain Tabonteaba. A aki okira Anikai ma a botaki i Barebatu. E kanakoaki te man nako Anikai ba a na kabaneia ni boti'a ba a na buaka ma I-Tabonteaba, ao rimwi ngke a bane n roko aia koraki, ao a katangā nako aiaki ma ni kabuoka te aba. Ao a kauamaeaki ngkanne irovi Kabu nakon te itera teuana ma te itera teuana, ao a b'antia aia tanga I-Tabonteaba ni karokoa a bane ni kiba a tiku ni kawa, a bane ni biri nakon Aberaam ae te moa ni Kristian i Tabonteaba. Ao a roko I-Anikai ma n tibatiba Tabonteaba ba abaia.

ROKON TE MANIUA NI BURITAN.

E a mǎn n roko te Aro i aon Tabiteuea; ao e a tiba roko te Manuao tewana, are e kaben iai Capt. Davis ni katea te Maniua ni Buritan i aon Tabiteuea. Te moa n tabo are e kateaki iai, bon i aon te uabu are i rarikin ana tabo Mr. Stickling, ao e butiaki te tia bob'ai aei ba e na irairakea te Maniua ngkana a roko kaibuke.

TAEKAN NONOUTI.

E atongaki Nonouti ba te kauoua n aba ae ababaki i ān Tabiteuea i Kiribati Maiaki. E mena i meang mainikun teutana Tabiteuea. A bon i kakan aba aikai ba a ria n aba ngkana e b'aka raoi te wa i marenaia.

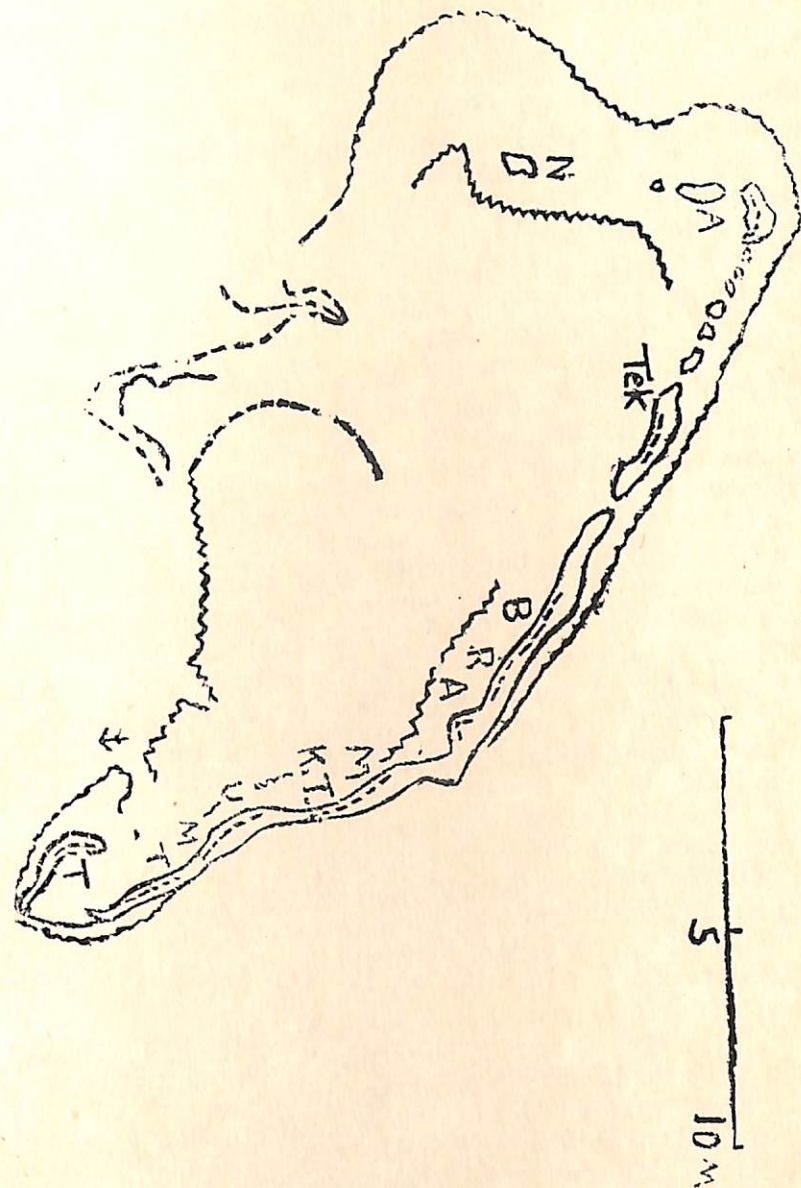
E bon ananau Nonouti ma n ireiti aona mai maiaki, ao are meang e motimoti. Akea te rawa mai Tenanoraoi ni karokoa Buota; ba ti are i marenan Temotu ma Tenanoraoi. Ao mai Tekaman nako Abamakoro e a makorokoro i bukin taian rawa aika bati i marenani kawa nako.

Iai namana ae ananau ma n iabubuti, are e kona n roro rake i nanona te kaibuke ma ni beibeti raoi iai. Bon iai naba te ne n roro i ān Temotu, are a rororo iai kaibuke ngkana a aki waerake nako nanon te nama.

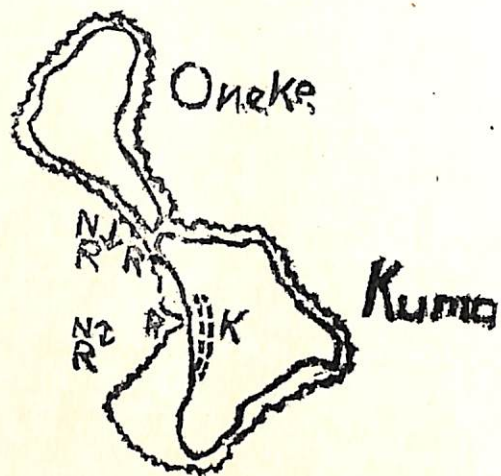
E mena i ān rio Nonouti te atimakoro ae uarereke ae arana Noumatong, ao bon iai kain aona te ni, ao a bati manna.

E boni maiu te kaina ma te ni i aon Nonouti; ma ti ngkana e korakora te riringa, ao e kai obo ma n rotaki n te mate i bukina ngkai e reme; ma ti kawa aika Tabiang, Buota, Tekaman, aika a aki kona n rotaki n te riringa. A kau babai kawan Nonouti aika i meang, ao a kau ika tabona ma tabona.

A bane n ikotaki kawa ake Temotu, Tenanoraoi, Makauro, i nanon te ara ae Taboiaki are aia ara teuare Kaitu ma Uakeia, ba e atongaki ba moani kawan Nonouti. Ba ngkana e nako-nikiranaki, ao e anaki moa arina ba kanaia I-Taboiaki, ao are manga toro naba tiban Taboiaki iai. Ao ngkana tao e a manga kanenei aon Nonouti i bukin te maie, ao ngkana a bane n roko kāini kawa nako i nanon te maneaba, ao a tei rake moa kain Umantewenei, ao Temotu, ao Tebatabuki, ao ngkana e moti kunaia, ao a tiba tei rake ngkanne kain Taboiaki ake a aranaki



T = Temotu. T = Tenanoraoi. M = Makauro. K.T. = Kawan te Tua. M = Matang. A = Autukia. R = Rotima. B = Buota. Tek = Tekaman. A = Abamakoro. N = Noumatong.



maitia kāin te aba aio ae e reke n ana tai Randolph ae te I-Buritan, are e bob'ai i buakoia ngkoa, bon 4000 tabun kāina. Tao e aki tau te aba ma maitin te aomata; ba ngke e roko te rongo ae korakora i Kuria ao moan te bati te mate tao te kaamakoro mani kāina.

N te tai are e a reke te tau-taeka i aon Abemama irouia natin Ten Tetabo, e a roko tangan Abemama nako Kuria, ao e konaki te aba i rouia.

E maeka i buakoni kawani Kuria te aomata temanna ae e riki ba mataniwi'a I-Kuria. Arana Ten Temea, ao ana kawa Tewaitei. A kukurei kāini Kuria i rouna, ma ni kani karaoa te b'ai are e tuangia ba a na karaoia, ao a boni karinea.

N te taina e a roko mai Abemama wani Karotu ae tibun Ten Tetabo ma buna ae Nei Tea. A waerake i Kuria ma ni mena n te maneaba, ao e reke aia iango I-Kuria ba tao a na kamatea, ma a nako moa n tuanga Ten Temea n ana kawa i Tewaitei. Ao e taku Ten Temea, "Ai bon taetaeu ngkana I roko i rouni ma ngaia n te maneaba, ao kam a tiringnga naba."

A ongo Teng Karotu ma buna aroia ngke a nang tiringaki, ma ngaia ae e a kanakoa buna Karotu ae Nei Tea ba e na kabaea m'aen Ten Temea. Ngke e roko iroun Temea, ao e a tuangia aomata Temea ba e a tau te tiritiri; ma a na bane aomata ni karaoa te manam ae bon tau buburana. E aranaki te manam anne ba "Tebokani waeni Karotu," ao buburana e aranaki ba "Te bua ni Karotu." E oneaki ribāni Karotu nakon te akoaki; ba a kukurei kāini Kuria n ongo b'anan Ten Temea are a tatangiria.

E a mān Teng Karotu i Kuria ao e tuanga Ten Temea ba e na nikiria i Abemama ma buna ae Nei Tea, ao e kariaia, ao a nako moa nako Aranuka. A borau ngkanne mai Aranuka nako Abemama, ao a moa te kawa ae Taruaeaki. Ngke a roko raioi i eta, ao e reke nanoni Karotu ba e na kamatea Ten Temea, ao ngke e ongo Temea, ao e nanokawaki ngkai e a tia n akoia ma buna ao e a tia ni kamaiuia i Kuria. Ngke e ongo Ten Temea taekan tiringana irouni Karotu, ao e kab'aka wana ma ni biri nako. E roko Karotu n tei i etani wana, ao e taku Ten Temea, "Karotu akea ba ae N nangi nako, ma I aki okira Kuria ma ai abam." Ao i bukin te buaka ngkoa, ao i bukini kabureakin Ten Temea irouni Karotu, e riki Kuria ba abaia uean Abemama. E tautaeaka iai ma ni karaoi tua nakoia kāina, ao moan te tiritiri tua tabeua.

N ana tai n uea Tem Binoka, ao a tauaki aineni Kuria ni bane ba bun te uea n Abemama. N te tai teuana e ri aon te tua te I-Kuria temanna are Tem Makore, ba e tangira te aine temanna are bun te uea. Ngke e ongo Tem Binoka, ao e roko ma wa aika bati ba a na kamatea Tem Makore.

Ngke a ongo kaini Kuria ao a maku ao a kab'akai naba waia ni biri nako i marawa. Tabeman a roko i Tarawa, ao i Maiana ao i Abaiang; ma a maiti aika mate i marawa. Bon anne te tai are a bua iai maitia kaini Kuria. A kitanaki kawa nako; ba tao ti tengaun tabun kain te aba ni koaua ae tiku.

Ni kawani Kuria i maiaki ae Tabonteatia e a kitanaki irovia aomata, ma e tiku ti temanna takarere iai n akea raona. Ao i bukin te aomata anne e a reke iai te taeka irovia aomata ae kangai, "Tai raraona teuare i taboni Kuria," ao nanona kanga e kangai, "Bakan tai raraona teuanne ke neienne, ma katikua n ti ngaia n ai aron teuare i taboni Kuria are akea raona ni maeka ba ti ngaia."

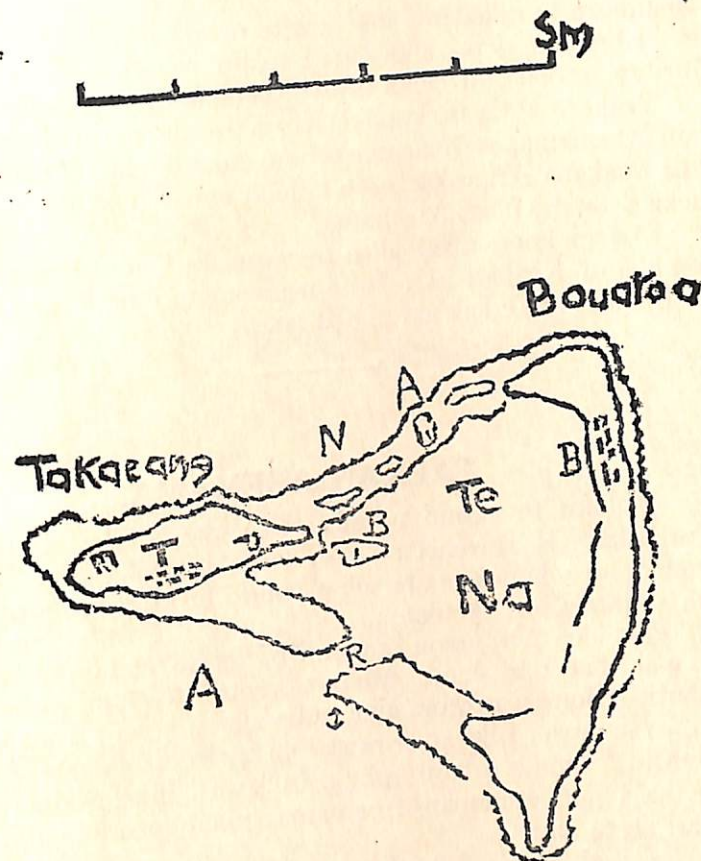
Ni bong aikai a bane ni maeka aomata i nanon te kawa ae ti teuana ae ababaki are i Kuria. Iai nen roro aika uoua mai maeoni Kuria aika kani ma te aba ba akea naman te aba aei.

TAEKAN ARANUKA.

E taku te karaki nikawai ba e a reke te ara are Aranuka mairoun Ten Nareau. E taku te rongorongo ba ngke e a tia ni kariki b'ai nako Nareau, ao e nako ni bairea aon te aba are Tungaru ma ni karekea nukana. E tuangia raona Nareau ba a na taraia ngkana tao e a roko n are a taku ba ai nukan Tungaru meang, ao a na tuangnga.

E a nako aiaki Nareau ao raona a taratarai mai mwina. Ao Ngkoangkoa e tamaka te Uekera ba e aonga ni bon noria raoi ni koaua.

Ao ngke e roko n te tabo teuana are e a Lon namakinna ba bon te nuka ni koaua, ao e tan rikaki nakoia ana koraki ake i mwina, ao e taku, "E uara ngkanne? Tao ai nuka aei ke tiaki?" A kaeka, "Eng bon ara nuka." Ma ngaia are e aranaki te aba arei ba Aranuka ni karokoa bong aikai, ba e boni mena i nukan te Aono ni Kiribati, ae e atongaki ngkoa ba Tungaru. E mena Aranuka i meangin te Ekuetoa teutana; ao e kan riki ma te Ekuetoa nakon aba nako i Kiribati. E tei i marenani Kuria ma Abemama mai maiaki. Uoua



makoron te aba aika ababaki, ba Takaeang mai maeao ao Bouatoa mai mainiku; ao i marenaia i meang iai taian atimakoro.

Bon te *atore* ni koaua Aranuka ba e kuri n otabaniniaki te nama n te aba. Ti teuana te rawa ae raoiroi i bukini boti, ao e mena mai maiaki. E mena te nen roro i bukini kaibuke i tinanikun te rakai mai maiakin te rawa.

I buakon ririki aika bati i m'ain rokon te Tau-taeka ni Buritan, e bon tau-taeka uan Abemama i aon Aranuka.

Ngke e a tia ni konāki Kuria irouia natin Tetabo aika kain Abemama, ao a manga borau rake tangan Abemama ba a na buakana Aranuka; ao e konāki naba Aranuka, ao e tau-taeka n te aba uan Abemama.

Ao ni bong aikai akea te toronaki i aon Aranuka, ao i aon aba ni Kiribati ba a bane n inaomata i nanon te Embaea ni Buritan are e kab'aia te aba iai.

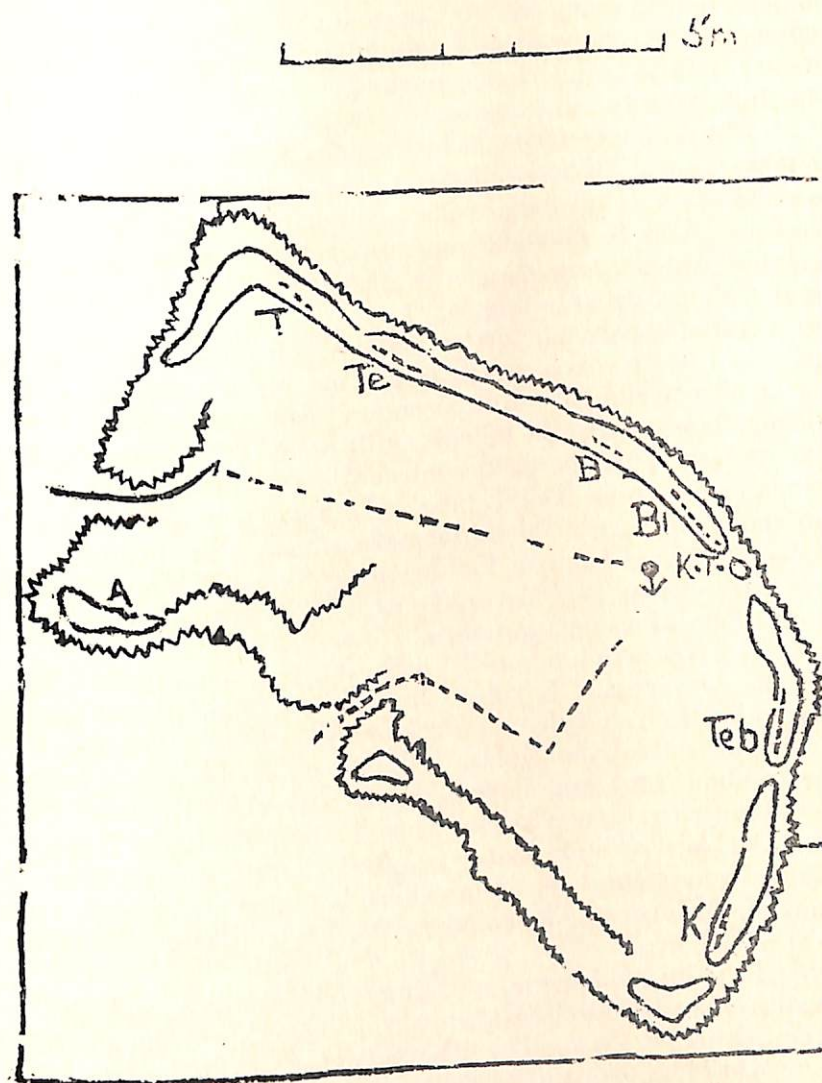
TAEKAN ABEMAMA.

E taku te karaki nikawai ba ngke a tabe ni mananga Anti aika Nei Tewenei ao Nei Tituabine aika kain Tebomatemi, ao a kunea te aba aei e bong i ān te mama; ma ngaia are a aranna ba Abemama.

E mena Abemama i nukani Kiribati i mainikun Aranuka, ao e aki bati n ababaki. Moan te raoiroi te nama iai, ao e bon iabuti. Bon iai rawana aika uoua aika a kona n roro kaibuke iai, ba te rawa i Bike ao te rawa i marenan Tabiang ao Abatiku. Maitini kaibuke a roro rake n te rawa i Bike. Moan te bati te ika i nanon naman Abemama; ma e moani maiti riki te ikari ao te bun.

E makorokoro rabatan te aba n taian rawa aika uarereke, mai tabon te aba mai maiaki nako nukana. A iabuti teutana rawa aika nimaua, ma ti te rawa ae Tabiteuea ae e bon ora n akea te neinei iai, ma ti n tain te iabuti. Ni bong aikai a tia ni bane ni karaoaki taiani kawai aika "bridges" ri aon taian rawa ni bane; ma ngaia are moan te aki kainnana te aba ni bong aikai n te nakonako.

Tao bon te aba ae bati ni kau aomata Abemama ngkoa, ba a rangi ni maiti kawana. Ma ni bong aikai a karako aomatana ao a maekanaki kawa aika ti itua aikai:— Kabangaki, Tebanga, Tabontebike, Baretoa, Tekatirirake, Tokamauea, ao



A = Abatiku. T = Tabiang. Te = Tekatirirake. B = Baretoa.
Bi = Binoiano. Kawan te Tua, Teb = Tebanga. K = Kabangaki.

Abatiku. E mena kawan te Tua i nukan te aba ao arana Terianiboti.

E kakaokoro aroni maiuni k̄ai i aon Abemama, ba nukan Abemama nako tabona nako aiaki e maiu n tain te karau, ma ngkana tain te riringa ae korakora ao e aki bati ni maiu. Ao tabona nako iang e maiu n tain te riringa, ao e aki bati ni maiu n tain te karau; ba e aoneinei ao n tain te karau e bon iabubuti, ao e bokaboka naba.

I buakon roro tabeua a bati n amamarake kain Abemama n amarake n I-Matang, i bukina ngke a rangi ni kau ben, ao e raoiroi bōn te takataka. Ma i nanon tai ake e tabe ni koe-rikaki iai bōn te takataka, ni karokoa ngkai, a namakina te kainmano, ao a manga iangoa te ribana, te akawa ao te makuri n ai aroia aia bakatibu ngkoa.

A bati buaka ao kiriwe i aon Abemama ngkoa, ma a tei rake i m'ain rokon te tau-taeka, ma ngaia are a aki ataki ririki aika a riki iai. Rongorongon taiani buaka i aon Abemama, bon taekan riki raken te utu n uea. E moan riki te kiriwe ngke a tei rake kain aonteaba ba a na tiringa te aomata temanna ae arana Ten Tetabo. Te aomata ae aintoa teuae, ao teniman buna. Iai natina aika niman aika m'ane aika kakanato irouni buna ae Nei Beiarung, ao araiia Namoriki are ana karimoa, ao Tem Mwea, Tebatau, Kabuati, ao Nanuonuo. Bon te utu ae kakan tau-taeka.

E a tei rake ngkanne Ten Tetabo ma ana utu ba a na kitana Abemama. E katei rio wan Ten Namoriki ni kaeta Aranuka; ao Ten Tebatau, e kaeta Nonouti. Ao Ten Tetabo ma natina aika Tem Mwea, Kabuati, ao Nanuonuo, a kaeta naba tabon Abemama nako aiaki, ao a aerake i Kenna. E a tei rake tiringakia ana koraki Ten Tetabo irouia kaini Kenna; ma a kab'aia ba a aki mate; ao a bon tiku ni maeka i Kenna. Rimwi e a taetae Ten Tetabo nakoia natina aika teniman ni kangai, "Kam nang iangoi aromi ba I a boni kara ao akea te b'ai ae I kona."

I mwini ngkanne ao e a manga reke akoia tari aika teni-man irouia aia koraki i Kabangaki; ao kain Abemama a wetea Tem Mwea ba a nang kaioki'a ma ngaia. A tuangnga ba e nang aki okira arona ae te kakan tautaeka. E kaengnga Tem Mwea ao e taku ba e aki manga okira arona anne.

E aki kawakina ana berita Tem Mwea, ba n te tairiki teuana e kairia tarina ake uoman, ao a karika te kiriwe ao a tiringia aomata tabeman. Ngke e a tokanikai ao e kaoa tarina

are Ten Namoriki mai Aranuka, ma n tuangnga ba e a reke Abemama.

A tei rake ngkanne Tem Mwea ma tarina n taiani buaka aika e a reke iai te tokanikai i aon Abemama, Kuria, Aranuka.

A tei rake moa ni buakania I-Baretoa, ao a kaitibo ma aiaia i Terianiboti. A konaki I-Baretoa, ao i mwini te buaka anne ao a ikotaki kain Abemama irouia uake tari akekei. E aranaki te buaka aei ba te buaka i Kareaki.

A namakina korakoraia ma ngaia are a mamanga i tari ba a na buakania I-Kuria. A konaki naba kaini Kuria, ao e aranaki te buaka aei ba te buaka i Norauea.

Ngke e a tia ni konaki Kuria, ao a manga borau rake ba a na buakana Aranuka. E bo te buaka aei i Kauake, ao e konaki Aranuka. A oki ngkanne te koraki ake tani buaka nako Abemama.

E tiku te tautaeka iroun Ten Namoriki ba boni ngaia te ikawai. Teng Karotu bon ana karimoa Ten Namoriki, ao boni ngaia are e tiku te tautaeka i rouna i mwia nake tamana akekei ngke a mate.

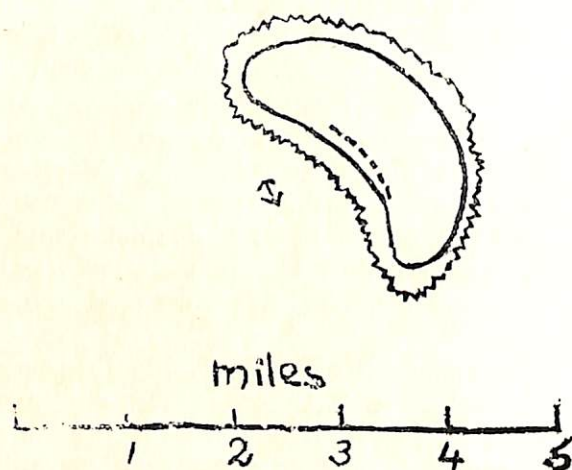
Rimwi riki ngkanne, ao a tei rake kaini Kenna ao tabe-man mai Abemama ake a iria ba a na tiringia kunronon Teng Karotu, ma a konaki kaini Kenna n te buaka anne.

E iein Teng Karotu ma aine aika teniman aika Nei Kabubuarengana, Nei Tereaua ao Nei Tea; ao natini Karotu iroun Nei Kabubuarengana bon Ten Tawaia; ao e a manga tiku iroun Ten Tawaia te tautaeka. Ngke e ataia Nei Tea are buni Karotu ba e a nako te nako n uea nakon ana kariki Nei Kabubuarengana are Ten Tawaia, ao e nako Nei Tea ni kakawara Tawaia, ao e a reke natina i rouna are arana Tem Baiteke. Bon ana karimoa Tawaia Tem Baiteke, ao e a manga tiku te tautaeka i rouna, ao e nako te nako n uea man ana kariki Nei Kabubuarengana nakon ana kariki Nei Tea.

Bon iai te rorobuaka temanna ae kain ana roro Baiteke are arana Te Ueantataua. Bon tibuni Karotu iroun Nei Kabubuarengana teuae, ao e bakatang iroun Baiteke. E tei rake n te buaka ni kani kaoka ueana, ma e aki reke ba e konaki naba. E nako Aranuka Te Ueantataua ni kau rawea maiuna ma e tiringaki irouia kain te aba.

Ao i bukin taiani buaka akanne ao a tibauaki aomata i aon Abemama ni kangai, Te Uea, Utu n uea, Inaomata, Kaunga.

E uea ngkanne Tem Baiteke, ao uoman buna ba Nei Karuaine ao Nei Katama, aika ainen Tokamauea. E kariki



ngaia te Buakonikai ni maiaki, ao e aranaki te tabo ae maiu riki n te Buakonikai aei ba "Tetabo". A boni maiu raoi taian Rua ni b'ab'ai, ac Nei n taiani Buakonikai aikai.

Moan rokon Tanre i Tamana, e a roko i aon te Wa n ira; ma ni buoka te makuri ae buakaka ae te iraeia kaini Kiribati Maiaki, ba kaunga irouia I-Matang aika bekan. Ao ngke a roko i Tamana, ao e kawaria ana utu, ao e tuangi'a ba e roko ni kan iraeia m'ane n uotia nako, ao e a manga okira ana kaibuke ni karekei ana b'ai ni buaka. E kauamaeaki te taeka arei i aon Tamana, ao a bane utu n tang nakoia anti'a ba a na buoki'a. E a roro rake ana boti Tanre, ao a bue n te un nanoia m'ane ma aine, ao a kania ana boti Tanre ma te aki maku. E a rimoa te aine are ana utu Tanre, ao a iria I-Tamana; e karebwea kanoan ana kati Tanre ma akea ae mate iai. ao a kanenei ma aia kai ni kare are te Nnautonga nakon Tanre, ao e a ke rikaki Tanre ma raona n okira aia kaibuke ao bon akea ae e reke ba konana.

Ana kauoua n roko Tanre i Tamana n te ririki 1870, e toka n te Wa n Taromauri, ao raona te mitinare are Miti Uiteme, ao te mitinare n Tamoa are Eritaiia, ao boni ngaia anne moan rokon te Aro ni Kristian i aon Tamana. Ao ngke e a manga roko te Maniua ao a i buobuoki ma te Aro ni kamaunai bouannanti ma ni kairi'a aomata nakon te raoiroi ao te Ota ni kamaiu.

E atongaki Tamana ba te aba ni m'ane ba kioina ngke a ākā-ni-man nakon aia makuri i m'aiu otin Tāi ao i m'ain naba bungin Tāi.

E atongaki Tamana ba Tamana-tua, ke Tamana ae te Kakauben, ao aron ara aikai. "Te aba ae kauamarake." Tiaki te kaub'ai ae reke mai nanon te aba, ma a kaeti ara akanne nakon aia mamakuri aomatana ni marurung ma n nanom'ane n te ngaina ma te bong ni karekea kanaia, ao bon te aro ni maiu aio mairouia bakatibu ao e a kateimatoaki irouia kāin te roro ae riki rake. A bon i buobuoki ni kateimatoa te nano ae marurung nakoni b'ain te rabata ao nakon naba b'ain te Euangkerio ni karokoa naba ni bong aikai.

E a tia ni kateaki aia Umantabu ae moan te tamaroa n ririki aika b'aka nako ao e aranaki ba "Ebenetera ae Bou".

TAEKANI MAIANA.

E taku te karaki nikawai ba ngke e a tia ni karika aonaba Nareau, ao e tuatua nakon raona are Ngkoangkoa ba e na tamarakea te kai ae te Uekera ma n nori aba aika a tia ni karikaki i nanoni marawa.

Ngke e tei Ngkoangkoa i aoni m'angan te kai ae te kauoua ni m'anga, ao e tan nako aiaki ao e nora te aba, kanga mai ān Tarawa. E aranna ngkanne Nareau ba Maiana.

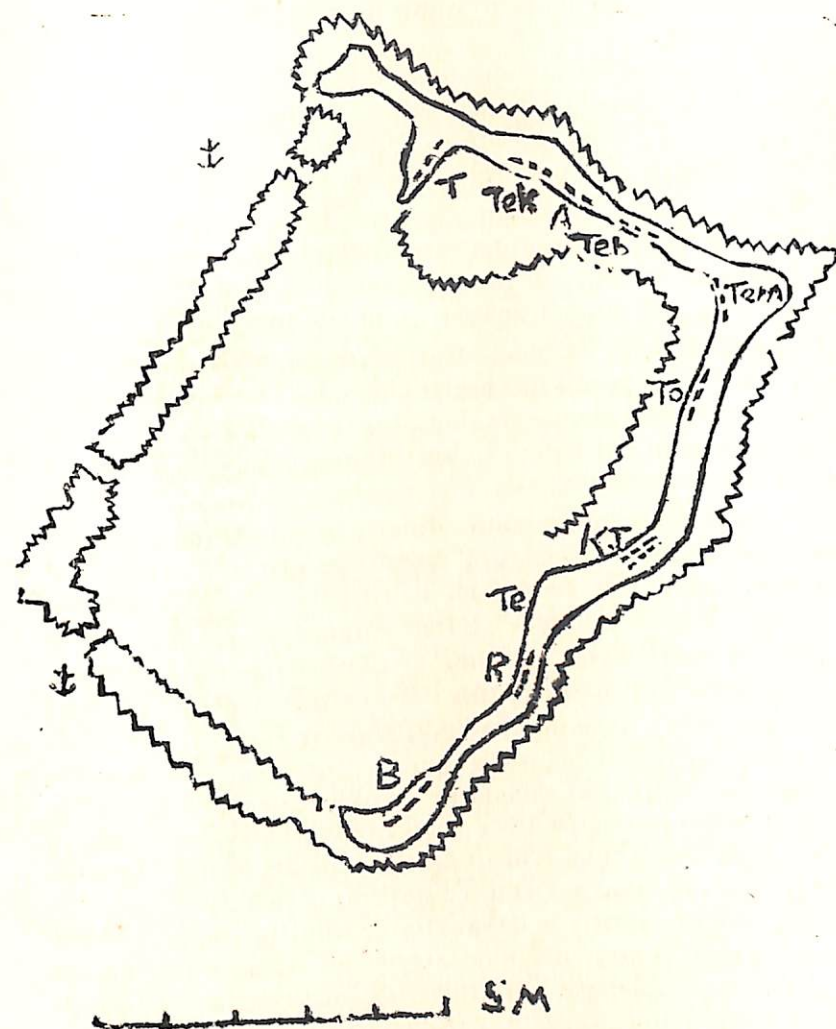
Maiana bon te aba ae aki makorokoro, ma e banin mai meang nako aiaki. Tebwina kawani Maiana, ao e mena kawan te Tua i nukan te aba. Iai taian nen roro mai maeon te rakai, ao e raoiroi riki te nen roro i maeao meang. Iai taian rawa aika uarereke i maeao i bukini boti ma wa, ma e b'ai-b'ainaki riki te rawa i meang ae kāni ma te nen roro ae raoiroi. E takaroro tari i Tebikerai, ao e ora tanimaeon te nama n tain te ora.

E taku te rongorongō ba a bane n riki kaini Maiana mai-rouia kaini Beru; ao a aranaki kaini Maiana ba Nauatabu ae tao aran te aomata temanna ae kakanato ngkoa. Ngke rimoa ngke a tei rake kaini Beru n te mananga ni buaka nako iang ao e boni konaki Maiana i rouia. Teniwa wa mai Beru aika roko, ao a kairaki irouia Kaitu ma Uakeia. A aki tiku uakai i mwin te buaka are a tokarikai iai ba a nako Tarawa; ma a tiku aia koraki tabeman. Ao rimwi e riki rake te rau i aon te aba.

Rimwi riki ao e a manga tei rake te buaka i Maiana. A roko nna ni buaka aika bati mai Tarawa. A ruonaki i aon te ora i āni Marieta irouia Nauatabu ao a kataenikaiaki kain Tarawa tabeman, ma a manga oki nikiraia nako Tarawa. A riki rake ni bati I-Tarawa ake a tiku i aoni Maiana, ma ngaia are e a reke te utu teuana are arana Te Batan-Tarawa. A uaia n tekateka ni botaki kain te Batan-Tarawa ma Nauatabu, ma a aki rau, ba e riki te ikangui i marenaia. Ao rimwi a karaoa te kuneman aio kain Tarawa.

A kareke nanoia moa ba a na borau ni manga okira Tarawa; ao a tiku Nauatabu ma te iango. Rimwi e a manga okira Maiana te I-Tarawa temanna ae Tem Baoko, ao e taku nakoia Nauatabu, "A bane n tei rake kaini Marakei, Abaiang ao Tarawa; ao a nangi borau mai ni buakaningkami." Ma tao bon te kewe.

A bati ni maku Nauatabu n te taeka anne, ao a kab'akai waia ma ni kitau abaia ma ni borau nako marawa. Tabewa



T = Tebikerai. Te = Tekaranga. A = Aobike. Teb = Tebanga.
 Tem = Temangaua, T = Tora. Ka te T = Kawan te Tua.
 T = Tekem. Teb = Tebiauea. R = Raweai, B = Bubutei.

a bua i marawa, ma e roko wani Karotu ma raona tewana nako Abemama.

E a manga okira Maiana ngkanne te I-Tarawa temanna, ao ngke e noria ba akea kāina, ao e a manga nako ni weteia raona i Tarawa. A oki te Bata-n-Tarawa ao a tibatiba Maiana ni kareke abaia. E a bon reke uān aia kuneman.

Rimwi riki ao e a manga okira Maiana teuare Karotu mai Abemama. Tao e wanawana teuare ba e rineaki ba te uea i aoia kain te aba. E raoiroi arona n tau-taeka moa, ao e atongaki ba e bati n akoi nakoia unim'ane ma aomata,

Rimwi riki e riki rake aron te uea are Karotu aika a'ki raroi. E karaoi taiani moti aika aki riai. E tabuaki kanakin te ika ae te urua irouia aomata, ba ti irouia ana utu. A kakōaki ataeinaine ni bane i bukin tibuna; ao a bati n iowawa ana utu nakoia aomata.

A tei rake ngkanne kaini Maiana ba a na buakanna; ao Karotu ae te uea e ukoukoria raona ake utu ake a tataneiai ma ngaia, ma a iria naba ana kairiribai. E taku Karotu ngkanne, "I a b'aka ba a kitana raou;" ao e borau nako Abaiang ni kan rawea maiuna. Ngke e roko i Abaiang ao e akoaki irouni Kaiea are te uea i Koinawa.

Rimwi riki e a manga kaokaki Karotu nako Maiana. E raoiakinia kain te aba ma e aki manga uea i aoia. E rau te aba ngkanne i buakon ririki tabeua ni karokoa te ririki 1877 A.D.

N te ririki anne are 1877 e tei rake te kabaneani buaka i Maiana, ao a b'ainaki iai b'ai ni buaka aika aia kati I-Matang.

Iai te I-Maiana ae Ten Tokou, ao e tiringa te aomata temanna ae kain te utu ae kakanato. E riki te buaka i bukina ngke e rawa Tokou n anga abana ae nenebon teuare e tiringnga; ma ngaia are a tei rake ana utu te mate ni buakanna. E kairaki ana tanga te mate iroun Tem Beru ma natina are te Kiatoa.

Ni bong akanne e a tia n roko te Aro ni Kristian i aoni Maiana. E roko te Mitinare ni Borotetanti are te I-Hawaii, ao Tem Beru e raira nanona ma n onimakina te Atua, ma e teimatoa natina ae te Kiatoa ba te bekan.

Ngke e bo buaka ao e mena te Kiatoa i aon te kati ba e karebwea, ao akea ba e a teke naba ni kanoan te kati mairouia aiaia; ma a teke raoi ana koraki. Ti teutana te bo ni buaka ao a bora ni mate Tokou ma ana koraki, ao a kataenikaiaki nikiraia te koraki irouia ana koraki Tem Beru.

Iai te aomata temanna maibuakoia ana koraki Tokou ae e rawa n iria n te buaka. E raona Tem Beru. Arana Te Moaniba. Bon te Kristian Te Moaniba, ao i mwin te buaka e anganaki te tau-taeka iroun Tem Beru. E akoi Te Moaniba ao e tua ba a na aki tokaraki abaia taenikai, ma a na ti katuae-aki tani buaka ake kanga atun te tanga n tatabekai te aba. Bon te tia motiki taeka Te Moaniba i aoni Maiana.

N te ririki 1890 e rineaki Te Moaniba ba te uea irouia Mitinare ao tani bob'ai ao unim'ane. E akoi ma n raoiroi arona. E atongaki ba te Kristian ni koaua ao e katei taian tua aika raroi i aon te aba. E riba te buakaka ma te maie; ao e eti ana tau taeka i aon te aba. E a mate Te Moaniba n te ririki 1901 ao bon te Kristian ni karokoa matena. Ao i mwin ngkanne e kawakinaki Maiana ma aba ni Kiribati ni bane n te Embaea ni Buritan.

TAEKAN ABAIANG.

Abaiang bon te abamakoro teuana ae ababaki i buakon aba i Kiribati Meang. Anauna mai meang nako aiaki ai aron 20 te maire. E baoua te aba ma e aki makorokoro te itera mainiku; ma a bati atimakoro aika a tei mai maeon te aba.

Bon iai rawan Abaiang aika onoua, ma ti teuana ae a kona n roro rake iai kaibuke aika aki bati n ababaki, ao arana bon te Rawa ae Ati. E mena mai maeao maiaki. E koro-koreaki te rabata i maeao n taian rawa, ao aikai araia :-

1. Tabwene, e mena i tabon Tabontebike. 2. Te rawa n Angimeang, e mena i meangin Tabwene. 3. Te Rawa ae Ati, e mena i meangina. 4. Raketerio, e mena i meangin Teirio. 5. Rawa Uea, e mena i meangin Raketerio. 6. Te Rawa ae Nantaremarema, e mena i meangin Manra.

Boni moan te raoiroi naman Abaiang, ao e rangi n ababaki. E bon nano ma ngaia are a kona kaibuke n rin ma n roro iai ni kania ma te aba. E raoi te nama ba e aki kai roko te buaka iai. Moan te kab'aia te akawa iai ba e kām te ika. A bati ni kukurei kain Abaiang n naman abaia, ao e aranaki i rouia ba te Nama ae Kakateke, ba kioina ngke a kukurei n ieie ni waia ma n akawa iai.

E bon tau te mam i aon te aba. A maiu raoi ni ma kaina ma b'ab'ai, ba e kan te tano n tabo tabeua, ao e raka maitin te karau iai i aoni maitina i aon te Itera Maiaki.

Abaiang. E mena i buakoia taenikai natini Kourabi are Nei Retu ao e aerake ma raona n te kawa are Ribono. Rimwi e iein Nei Retu ma temanna maibuakon ana kariki nako Tetonganga, ao arana Ten Teningo. A tomaki aia kariki ma bata tabeua aika kakanato aika bon tibuia Tetonganga naba. Ao n te aro anne a botaki utu ke bata aika kakanato iroun tibuia are Teaoti.

Rimwi ao e tabeka te buaka Teaoti nakon ana koraki m'anen tinana, ao e bon tokanikai naba iai. Ao i mwin te buaka ao e kabuta ana tautaeka i aon Abaiang, ao e riki ba mataniwin te tanga ni buaka.

E a kamateaki Teaoti n te bobuaka ma te toa mai Tarawa, ao natina are Kaiea e riki ba te moan uea i aon Abaiang.

Ngke e uea Kaiea I, ao e tabeka te buaka n ira tangan tamana are Teaoti iroun te toa are Teiwaki. E ikoaki Kaiea n te buaka anne, ma ngaia are e motirawa teutana i bukini marakina.

Ngke e tabe ni motirawa Kaiea, ao Ten Teiwaki are te toa e tiriboia aomata ni karokoa e a bane te tanga are a kaitara ma ngaia. E taku i nanona Teiwaki ba e a toka ana kai; ma e aki ataia ba e tuai ni mate te uea are Kaiea.

E kairia nikiran te tanga aika maiu ba ana taenikai. Ao ngke e a kan roko n te tabo are e motirawa iai Kaiea, ao a roko aomata temangina n tuanga Kaiea ni kangai, "Bukin tera ngkai ko a bon aoriko? Noria e a kan roko ikai Ten Teiwaki ba a bane ni mate kain te tanga i rouna."

Ngke e ongo te taeka aei Kaiea, ao kanga e a manga rin korakorana, ao e tuanga raona ba e na karekea nimana te ubu. Ao ngke e a tia n nimma, ao e anā ana kai ni buaka, ao e teirake ni butimaea Teiwaki.

Ao ngke e noraki Kaiea iroun Teiwaki, ao e amoa ana koromatang i aon angana. Akea te b'ai teuana are e karaoia ma e ti tei n aki kakamakuri.

E waki Kaiea ao e kamatea Teiwaki are te toa; ao e atongaki te buaka are e tokanikai iai Kaiea ba Kamatine. Ao n te tai naba arei ao e a moan roko iai te Aro ni Borotetanti i Kiribati Meang. Bon te ririki 1857 are e moan roko iai te mitinare mai Amerika are Miti Beingam.

TAEKANI MARAKEI.

Bon te abamakoro teuana i Kiribati Meang. E mena i meang mainikun Tarawa i etan rake Abaiang. E a reke oin arana ae Marakei man te karaki ni Kiribati ngkoa i bukin taekan rikin aba n aia karaki I-Kiribati ae kangai,-- Ngke e a riki Tarawa, ao e tei Nareau i aona ao e taratara nako iang, ao akea ba e nora te aba teuana i meangin Tarawa, ao e aranna ba Abaiang ae ai aron ae te aba i meang. E a manga taratara rake i etan rake Abaiang, ao e nora te aba teuana n tanimeang mainiku ae te aba ae kanga te ma ae tobibi ae kanga e toka n tanimainiku meang i aon te rakei, ao e aranna ba Marakei ae ai aron ae te ma ae toka i aon te rakei n tanimainiku meang.

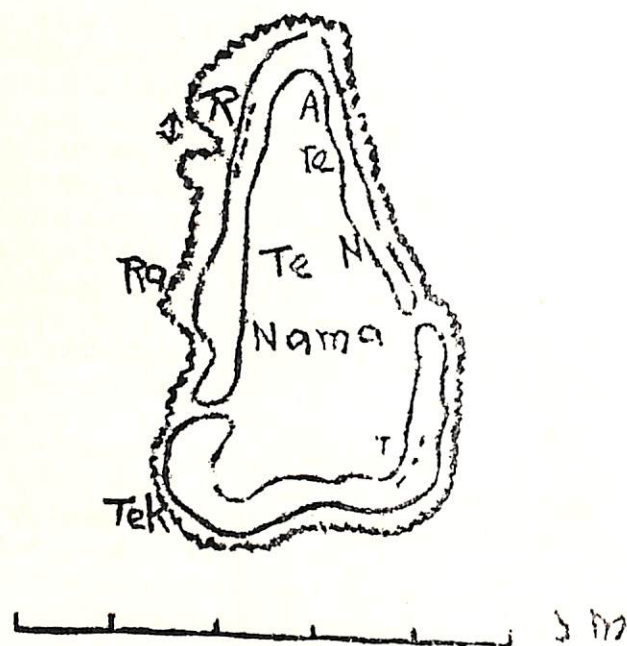
Bon te aba ae tobibi Marakei n ai aron te ma, ao iai namana i nukana ae rangi ni mawawa tarana i bukin iabutina. E bon rau ma n tan raoi. •Bon akea te ika ni kakang iai. E kona n uaua te aba iai man te itera teuana nakon te itera teuana. Ngkana tao e ranga te wa iai, ao ko aki iango n raraoma iai i bukin te betinako, ba ko aki kona ni betinako, ma ko ti koro n te itera teuana ba bukina ngke e otabaniniaki te nama aei n te aba. A bati ni maiu raoi ika i nanon namana ao a bati n nenea ikana. Moan te nenea te ika ae te buni n ai aron te baneawa n aba tabeua.

E rangi ni kau ika te aba aei, ao a bati aeka n ika aika reke iai. Moan te bati te onauti iai. A kona ni kiba rake onauti tabeman n tai tabetai ni b'aka i buakoni mao i aoatata n tabo aika a katati marawaia. E kona n tataeaki te onauti n ti tabeai te rin ao a reke aika bati n tai nako.

E a reitaki te nama ma marawa n rawa aika uoua, teuana n tanrio ae arana Baretoa; ao teuana n tanrake ae arana Rewetu. A bon ora rawa aikai. E aki kona n roro rake te kaibuke iai, ma ti boti ma wa. Bon iai te rawa ae e bati n raoiroi i bukin te karoro i bukini boti ma wa i an te kawa ni matabaiawa ae Rawanawi ae arana Rawa n Uea. Bon te ne ni karoro ngkana e bati n naonao.

E katobibiaki te aba aei n te rakai, ao e bati ni kani marawa iai n ai aron Arorae ma Tamana, ao tabo tabeua e bati ni kan riki marawa n te aro ae a katati naba marawana n akea waiwaina teutana.

A bati ni maiu raoi māi ma b'ab'ai i aoni Marakei, ao a riki ba atuni kanaia n tai nako. Moan te kau b'ab'ai Marakei i buakon abamakoroni Kiribati.



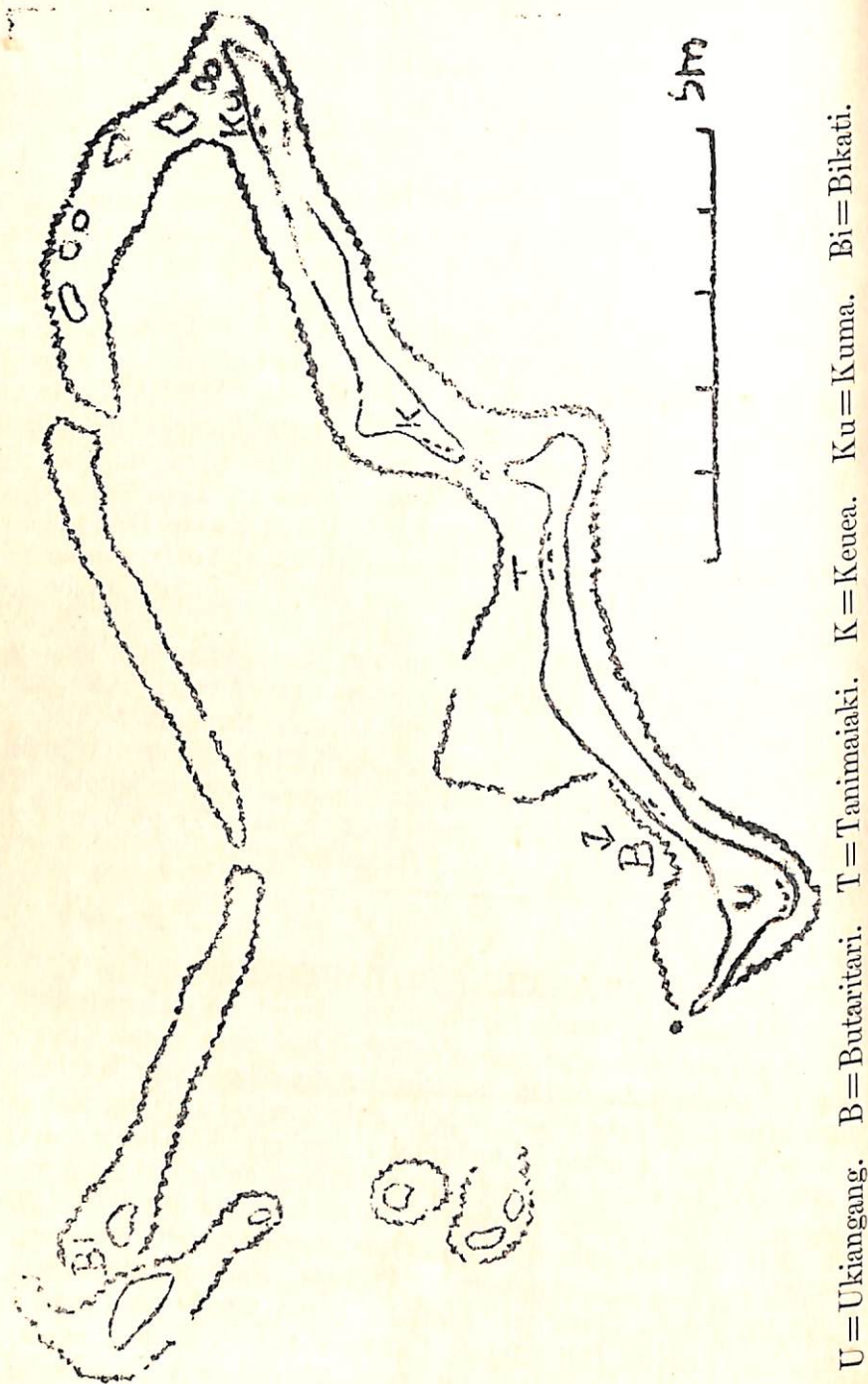
R=Rawanawi. A=Aantai. Te=Tekuanga.
 N=Norauea. T=Terokea. Tek=Tekarakan.
 Ra=Raweai.

Aron aon te aba, a maiti buaka ma kiriwe i aoni Marakei i m'ain rokon te man, ma ti teuana te buaka ae a oia naba te man ae tauaki ni karokoa ni bong aikai. Ao aran te bo arei bon te bo are i Tekeke, ke te bo are i Taubukin Tarawa. Ao ae atuna te buaka aei, Tem Boata ma tamana ao ana utu temangina. E moan tei rake mai Onabike, ao e waki Tem Boata nako Taubukin Tarawa, ngaia ma tarina are Tekiboboua, ao Kaboua, ao Rewi, ao Nei Tebutu. A ruwa n te wa, ao a moa Baretoa. E kanakoia ana karo aika Ten Tenoa ao Tem Barekiau ba a na raoi i Tanimaiaki. Ma ngke a roko aomata ba a nang tiringa Tem Boata, ao e waki nako Tabukin Tarawa; ao e a bo te buaka i Tekeke. Tokin te buaka aei e tokanikai Tem Boata ma ana koraki, ao e riki ba ueani Marakei ni karokoa ni bong aikai. Ao bon ana karo are Barekiau are e kaaerakea te moa ni mitinare i aoni Marakei ae te I-Awaii ae arana Kano, n te kawa ae arana Teboitu. Ao bon anne te tabo ae mena iai te mitinare i Rawanawi i Marakei ni bong aikai.

Bon iai kateini Marakei ma ngkoa, ba ngkana e moa n roko te iruwa, ao e riai ni katabanina moa Marakei. Ao arona ni katabaninaki, e na aki kaueaki, ma e na mananga te aba n touaki angataina, ao e na manga okiraki te kawa are ko moa ni mananga mai. Aron te mananga iai bon te katobibi i bukina ngkai e tobibi te aba kanga te ma. Ti te arona te mananga iai ma te mananga i Nauru.

TAEKANI BUTARITARI.

E taku te rongorongo nikawai are e kaeti nakon te abamakoro aei ba iai te aomata ae kaini Makin ae arana Kirata, ao iai natina m'ane aika teniman. A tei rake ataei aikai ba a na akawa. A toka i aoni waia ao ngke a roko i maiakini Makin n te tabo are e mena iai ngkanne Butaritari. Ao ngke a nna aia ao ae te ao ni Kiribati, ao aia matau ae te Kabinea, ma ngke a tube n akawa ao akea ba e teke konan are te bina. E katikia rake, ao ngke e roko i eta, ao a noria ba bon te makoro n aba ae ababaki, ao ngke e a roko i eta ao a kabeibetia ikekei ao a aranna ba Butaritari i bukini boina ngke e moa n reke mai an tari ae Butaritari. Rimwi a oki ataei aikai nakon tamaia ni kaongoraea te rongorongo arei, ao rimwi a tei rake ma aia utu ao a nako ni maeka i Butaritari.



E tei te abamakoro aei ni katokini Kiribati nako iang, ao ti teuana te abamakoro i meangina ae karako ba Makin.

E bon ababaki naba te abamakoro aei, tao kanga ai abakin Abemama. E kuri ni kabaneaki te aba ni katobibiaki n te rakai n te aro are e kuri n aki reke te rawa are e na kona n roro rake iai kaibuke ri nanon te nama nako eta. Ma bon iai te rawa ae tau abakina are a kona n roro iai kaibuke aika ababaki ma manua naba aika tau abakia. Bon iai naba te rawa i marenan te aba ma e bon ora ao e iabuti n tain te iabuti. E bon ababaki te nama ao e nano naba.

Bon iai kawa aika wanua i aon te abamakoro aei, ao te kawa ae Butaritari bon te kawa ni matabaiawa iai, e ababaki riki nakoni kawa nako, ao e bati naba kāina. A tei iai Kambane aika tenua, ma ngaia are a bati aomata aika roko n te kawa aei ni maeka iai i bukin te makuri.

E bati ni kab'aia te abamakoro aei i bukini b'akan te karau; ma e moa ni bati riki te karau ma te angi buaka n tain te angi meang mainiku n te aro are a kona n tao rake iai maniba ma taian rua.

Ngkai e bati te karau iai, ao a bati ni maiu raoi kāi aika māi, bukiraro, ao ni ma b'ab'ai ma kaina aika kakanaki uaiā, ao kai naba n I-Matang aika unikaki iai.

A bane ni kairaki kain te abamakoro aei n ana tautaeka aia uea ni bong ake ngkoa n te aro are akea te inaomata i rouia. Ma ngke e a roko te tautaeka ni Buritan, ao e a kerikaki m'akan aia tautaeka ma ueaia ni karokoa bong aikai. Ao ngkai a bon ti uea i bon i rouia, ma akea aia tautaeka.

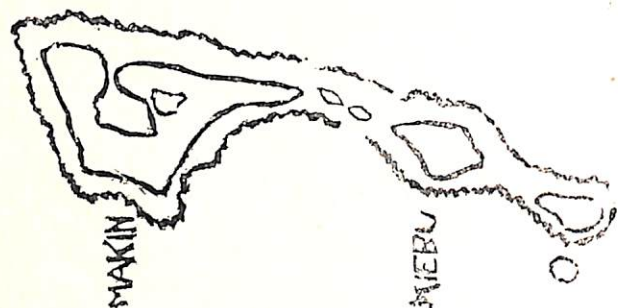
Bon iai te nano n akoi irouia kain te aba aei nakoia raoia, ao nakoia iruwa naba aika roko i aon abaia.

A mena i aoni Butaritari taian reirei ni Katorika aika ababaki, maiti'a kaini Butaritari boni kain te Aro ni Katorika.

TAEKANI MAKIN.

Makin bon te abamakoro ae uarereke n tokini Kiribati mai meang. E maiu raoi te aba n ai aroni Butaritari ba e bati te karau iai. A ikotaki Makin ao Kiebu ma Onne i nanon te rakai, ma e aki reiti.

A kakaokoro araiā ngkoangkoa ba e aranaki Onne ba Abariaria, ao Kiebu ba Abaewewe ao Makin ba Abanonnon-nako. Iai te rongorongō nikawai ae taekan aron ara akanne ao aio taekana.



Ngkoangkoa bon iai te aomata temanna i aon Tarawa are arana Nautonga. N te taina e tang natin Nautonga ba e tangira tã ma namakaina. Ao ngkanne e katauraoa wana teuare Nautonga ba e nangi mananga ma natina. E karaoi ieni wana aika itua, ao ana bwennarina aika itua, ma b'aini wana ni kabane aika kaka itua.

Rimwi ngke a tauraoi b'aini wana, ao e toka ma neiere natina ma ni mananga nako rarikini karawa. E kãnia tai ma n taua neiere natina ni karea tai, ma e tang ba e taku ba e bue, ma ngaia are e a manga aita natina man tã. Rimwi e a manga kania namakaina, ao e a manga karenako natina nakon namakaina. E a manga tang te ataei ba e taku ba e mariri ao ana karo e aki mutiakima, ao e kitanna i rarikin namakaina.

Ngkanne ao e toka i aoni wana Nautonga n oki, ma e aki okira Tarawa, ma e bo nako iang. Ngke e tabe ni mananga ao e nora te aba are Abariaria. E a ngaie ni kani kania ma ai bon aroaron nako naba raroama, ma ngaia are e buta unin wana te ngea, ao e bakarerea te aba arei iai, ao akea ba e teke nukan te aba arei. Ngke e teke nukan Abariaria ao a reke ngkanne aba aika Abaewewe ao Abanommomnako, ba ai aron ae a roaki aba akekei ma Abariaria. Rimwi riki a oneaki araia nakon Onne, Kiebu ma Makin.

E kanganga te roko i aoni Makin ba e aki toki n tutuki te ang, ao a taku aomata ba boni ngaia nanon te karaki aei ma nanon aran aba i Makin ngkoa. Ba ngkana ko roko n te rawa ao ko nora Onne ao e a bon ria naba ao e kanganga te roko iai, ma ngaia are e aranaki ngkoa ba Abariaria. Ao ngkana ko roko n te rawa ao ko nora Kiebu ba e a bon ewewe naba tarana ma ngaia are e aranaki ngkoa ba Abaewewe. Ao ngkana ko roko i rarikin Onne ma Kiebu ao e a kanganga riki te roko iai ba ai aron ae e a nonnomnako i bukin te ang ae aki toki ni bo mai aona, ma ngaia are e aranaki ngkoa ba Abanommomnako.

Ni bong aikai iai mwini te karaki aei ba Nei Matanoko are ti nonoria i nanon Namakaina, ao te aba are e teke n unini wan Nautonga are Onne boni ngaia are e riki iai te ngea ni bong aikai.

TAEKAN NIKUNAU.

E tei i mainikun rake Beru nako aiaki teutana, e boni kani ma Beru, ngkana e mena te kaibuke i marenaia ao a uaia n ria, tao a kani koro 30 te maire raroaia.

E atongaki ba te aba i an tai ba aongkoa te kabanean aba mai mainiku n te Aono ni Kiribati, ao e mena i an tai.

E atongaki ba e mena i mainikun te atibu are aongkoa e otangaki, ao e matoatoa n akea ae e kona n ninia nako ke n neneakinna ba e karaoaki i mainikun te atibu.

E taku aia rongorongo unim'ane, "Akea antin te aba teuana ke toan te aba teuana ae a na kona n rin i aon Nikunau ba a kakamaraia uake a maeka i aona."

E aki bati n ababaki, ma e rangi n niku, ti te tabo ae arana Rawa ae rangi n reme, ao akea namana ba e otabaniniaki n te rakai.

Iai kawana aika onoua, ba mai maiaki Tabomatang ao meangina Nikumanu, Manriki, Rungata, Tabutoa ao Muribenua. Iai ne n roro ni kaibuke aika tamaroa iai, ba teuana i an Rungata, ao teuana i an Nikumanu.

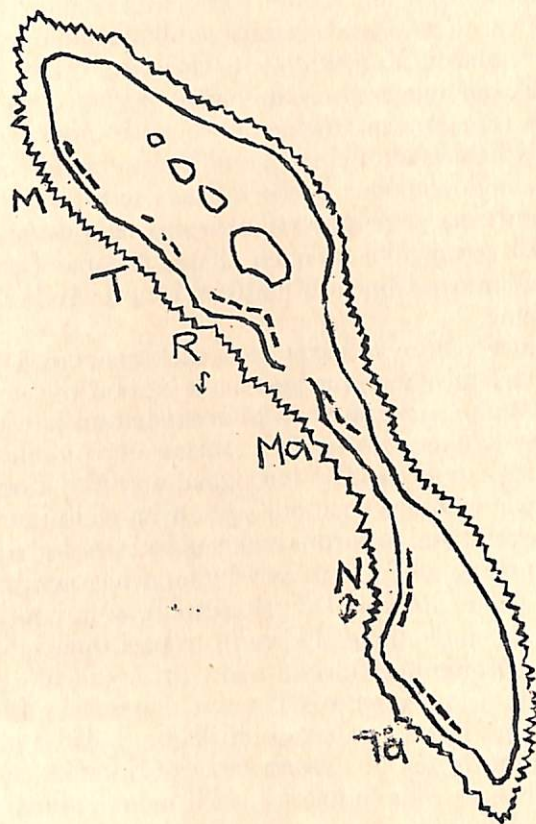
Te moa ni kawa ae maiti kaina bon Rungata, ao i ana Nikumanu, ao i an Nikumanu bon Muribenua, ao i an Muribenua bon Manriki, ao i an Manriki bon Tabutoa, ao i an Tabutoa bon Tabomatang.

N tain te riringa ao a bati ni kai obo tabona ma tabona. Ao Rungata ma Tabutoa a aki kona n rotaki n tain te riringa ba kioina ngkai iai nei i mainikuia; aomata ake a ababa i rarikin nei Riki bon aomata aika kau ben n tain te riringa, ao ngkana e roko tain te karau ao e a mate ngkanne taun nei.

E boni kau ika Nikunau ma a moa riki tabona ma tabona. Bon iai te utu n ika ae kamimi karekeana ba te ikabuti n ika-tinanikuna ao a kairia nakon te rawa are a na karoroa iai ni karokoa e a roro rake i nanon te rawa ao a raweia n tiringnga ngkanne. E kariara ngkana e reke. E bati n rereke i Nikumanu ao n tabetai i Manriki.

E bati ni maiu raoi te mwemwera i aon Nikunau ao te mai n tabo tabeua.

E bati ni maiu raoi te b'ab'ai i Muribenua ba e aki bati n rotaki ruana ngkana e tei te riringa, e boni maiu reirei te b'ab'ai iai. Bon iai nei aika aua aika mena i Nikunau ba Nein-Riki, ao Kabangaki, ao Bekubeku, ao Tabakea. Moan te nenea riki kanoan Nein-Riki nakon nei aikai ni bane.



M=Muribenua. T=Tabutoa. R=Rungata.
M=Manriki. N=Nikumanu. Ta=Tabomatang.

Rikin Nein Riki ma nei tabeua.

I mwini tiani maneabaia are Maungatabu, ao a uamae nako n aia kawa, ao a kariki n aia tabo nako.

E a kariki Riki ma Momori ao natia Babo, Taukarawa, ao Baikarawa. E bati n akoia natina aika uoman, ao e bwenai neia aika uoua i Manriki, ao natina are Baikarawa e aki mutiakinna, ma ngaia are e a kanaengi nako, ao e nako ni karabaraba i buakon inato i mainikun Rungata. E a nako tamana are Riki n ukoukoria, ao akea ba e a reke, ao e a rin nako naba i nanona, e a riki ba rabatan te rabono teuare Riki ba are te anti ma aomata, ao e a mena i nanon natina n te aro anne. A wawaerake m'anen Rungata ma Tabutoa, ao a nonora Baikarawa i buakon inato ao a noria ba bon te teinaine ae boton aine.

Ngkana a okira te kawa ao a taekinna, ao a taku, Atae iai te b'ai ae e memena i buakon inato ba bon te teinaine ae rianako boton ainena; ao ngke a ongo aomatani kawa akanne, ao a kani wawaerake n noria, ao a riki n tanna ngkanne. Rimwi ao a wawaerake ni kani bo ma ngaia, ao ngke a bo ma neierei ao e a tenaia te baere i nanona arei, ao a riki ni mate ngkanne m'ane akekei, ao ai aroarona nako naba. A kuba kaimi kawa ba a aki manga oki aia m'ane ngkana a waerake. A ongo ngkanne Taburimai ma Taburitongoun, ao a botaki ao a taku, Akea b'e a bane kain te aba iroun te baei, ma tera arona? E taku Taburitongoun, Bon iai b'ain tiringana ake ti anganaki ngke ti nangi mananga, ma ti teuana te b'ai ba i babanga n te makuri anne; noria a rabakau butikam n I-Tabutoa n te akawa are te matamea, ma ko a butia teuare Kabobo, ao Kaenaena, ao Kabaebae ba a na kam'anea. E a nako Taburimai ni buti'a butikana akekei ba a na karaoa te makuri arei, ao a kukurei ni kaeka te bubuti arei.

E a tei rake teuare Kabobo ma ana kai ni kabobo, ao teuare Kaenaena ma ana kai ni kaenaena, ao teuare Kabaebae ma ana ao ni kabaebae. A roko iroun neiere Baikarawa ao a karaoi aia makuri ngkanne, teuare Kabobo e kabobo, ao teuare Kaenaena e kaenaena, ao akea b'e a oti nako te rabono mairoun neierei, ao e a kabaea naba teuare Kabaebae, ao ngke e a bae ao e a mate naba neierei. E a kibe te rabono arei ngke e a bae, ao akea b'e tabwena te nei ao a aranna ba Nein Riki, e a manga ewe nako iang riki ao e a manga kibe, ao e riki ba te nei ao arana Kabangaki; e a manga ewe nako iang naba ao e a manga kibe, ao e a manga riki ba te nei teuana ao arana

Bekubeku; e a manga ewe nako iang naba ao e a manga kibe, ao e riki naba ba te nei ao arana Tabakea; ao e a manga ewe rio ngkanne ao e b'aka i nanon tawana, ao akea b'e a roko naba Taburimai n tewea nako.

Ana kamainaina Taburitongoun.

Ngke e ongo ngkanne teuare Taburitongoun kibekiben Riki, ao e tei rake n nako iang n tuoa te baere riki arei, ao akea ba e nora te nei are Nein-Riki, ao e kamainaina, ao e a manga nako iang ao e a manga nora Kabangaki ao e kamainaina naba, e a manga roko i Bekubeku ao Tabakea ao e kamainainai naba, ao e a wairio ngkanne ao e a bo ma Taburimai i nanon tawana, ao a uaiia n taetae i bon i rouia, ao e taku ngkanne Taburitongoun nakon Taburimai, "Ti nangi nako ma ko a bon taininga rokon te ataei i roum.

E a wairio Taburimai nakon te kawa, ao Taburitongoun e a manga ri aon nei akekei n nori ana kamainaina, ma akea ae uruaki. Ngke e a roko i Nein-Riki ao e bo ma te aomata ae Riki (te katabono), ao e kaeka Taburitongoun ao e taku, "Ngkoe ma antai?" Ao e kaeka Riki, "Ngai ma Terurutei ba ti toka n te wa ae te Niniraki," ao e tuangnga Taburitongoun; ba e na taratara te nei arei i m'ain rokon te ataei. Ao teuare Taburitongoun e a nako n ana tabo, ba e nangi nako n ana kanoan te nei i Tamoa.

E a nako Taburitongoun nako Tamoa n anai tawa ba kanoan te nei, e a oki ma tawa aika uoman ba te tawakai, ao te tawa te rerei, ao e bwena neia i an Tabomatang, ao e aranna ba te neinei n tawa, ao e kaki iai ao e a kabung iai.

Kanenein Nikunau.

Ngkana e a kanenei aon Nikunau ma e moanaki te kawa n Tua, e a mananga Taburitongoun ao e moana natina are Akoia, ao rimwi e moana tibuna are Karubea, ao a waki ni botaki nakon te maneaba ao a b'aka ni neia n tekateka n te maneaba. A aki kona Akoia ma Karubea ni mananga i bon i rouia ma a tataninga aia ikawai n aron tein te aba. Ao teuare Taburimai e moana te I-Tabutoa ao te I-Rungata, ao a mananga ni botaki nakon te maneaba, ao a b'aka ni neia n tekateka n te maneaba.

Ngkana e roko moa Taburimai i nanon te maneaba ao e kaekaeka moa nakon Taburitongoun, ao ngkana e roko moa Taburitongoun, ao e na kaekaeka moa nakon Taburimai, ao rimwi ngkanne a anga te kabanean taeka nakon te I-Tekatanrake. (E bati te kauntaeka i aon Nikunau n te b'ai aei ba a

taku I-Manriki ba a kaekaeakaki naba; ma tokin taeka bon taran te kawai mairouia ikawai.)

Ngkana e tei rake te ruoia ao e moa ni be Taburitongoun ao e kaitara Taburimai, ao rimwi te I-Manriki ao e kaitara te I-Tabutoa, ao i mwia bon te I-Nikumanu ao e kaitara te I-Rungata.

Ngkana e mananga aon Nikunau nakon te kawa are tao n ana tabo Taburimai ao e kaekaeaka moa Taburimai, ai arona naba ngkana e kawaraki ana kawa Taburitongoun, e na kaekaeaka moa ngkanne.

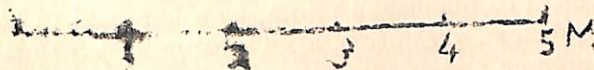
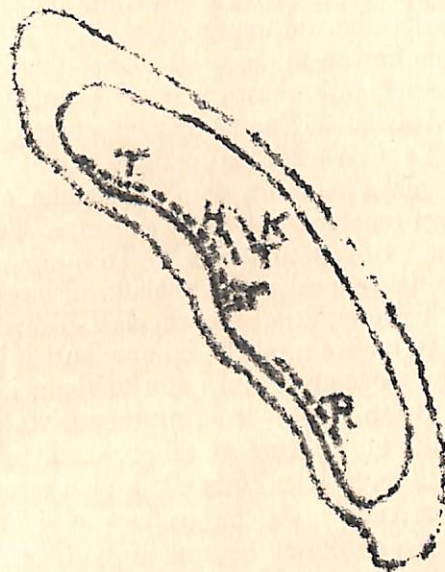
TAEKAN ARORAE.

Arorae, bon te kabanea n aba mai maiaki n te Aono ni Kiribati. E uarereke, ao akea namana. E aki mronron ma e aroraki n ai aron aba tabeua n te Aono ni Kiribati. E rababab riki te aba mai nukana, ao a reme tabona ma tabona. I tabon te aba nako iang ngkoa bon aban te buka, ao e ewa te man iai. Ma ni bong aikai e a tia n ereaki, ao e a unikaki n te ni; ma n tain te karau, ao moan te bati te ben iai. Ao a mena naba iai atibu ni borau aika tenua aika kateaki irovia tani borau rimoa, ae e kaeta Nikunau teuana, ao Beru teuana, ao Tamana teuana. I tabon te aba nako aiaki bon aban te ngea, ao iai te nei ae e aki bati n ababaki; ao ni bong aikai e a tia n ereaki te ngea, ao e a unikaki n te ni, ao e boni maiu raoi naba n tain te karau. I nukan te aba, bon te mam ae korakora, ao e aki kona n neaki n tain te riringa.

Iai te tabo teuana i etan te kawa ae Roreti, ao aran te tabo arei, te Rianikiboi. Bon te bon tanon te tabo aei, ao i āna bon te b'a ae mmani, ao i ān te b'a bon te ribu, ao bon aei te tabo mangkoa are e bon aki kona n rairaki n tain te riringa ae korakora, ao e boni mam te ran iai, ao e ewa te ni iai.

Bon iai taekan te aba aei n te taeka nikawai i bukin te kai ae te kanawa ae e bati iai, are kanga aongkoa kanoan ana bara ni kaue Nei Kabwebwe are e katikua iai, ngke e mananga mai Tamoā ma tamana are Akau, ma maitina a bane naba ni kakiaki ngke e roko taekan te Aro.

Ngke e moan roko te Euangkerio i aon Arorae, ao boni kain Tamoā ake a moa n uotia nako iai. A uru katein te ro ni karokoa a uru naba katein te aba nikawai. I bukini m'akan



T=Tamaroa. H=Hospital. K. T=Kawan te Tua.
T=Tiona. R=Roreti.

te Euangkerio are a riki iai ni maku aomata, ao a makuia naba mitinare, ao a riki mitinare ba kanga kain te Tua i m'ain rokon te Man. A kaeta taekan te aba, ao a kaeti naba b'ai i mare-naia aomata nako. Ao kain te aba aei a ti kaki naba aia katei ma aron aia botanaomata, ma taiani kateiriki, ao a ti tabe ni bobaraki nakoni b'ain te Aro ni karokoa ni bong aikai. Kanga a kātūa taekan te Aro i nanoia, ma ngaia are a riki iai n aki iangoi taeka nikawai mangkoa,

Uoua kawan te aba aei, ba Roreti mai maiaki, ao Tamaroa mai meang. Iai te kawa n reirei i nukana, ao arana Tiona. E mena Kawan te Tua ae Taribo, ao te O n aoraki, i meangin Tiona n i aontia naba ma ngaia.

Iai aia umantabu aika uoua aika a karaoaki n auti n I-Matang: teuana i Tamaroa, ao arana Te Ierutareme ae Bou, ao teuana i Roreti, ao arana Te Itoiningaina.

Bon iai maneaba aika ababaki ni kawa aika uoua, ao aikai araia:- Teirerei, arani maneabaia I-Tamaroa, ao e reke te ara aei man te tai are e tabeka iai ana kati Miti Nutan ae teirerei n tain te kiriwe are e riki i aon te aba aei.

Te Itoi n Raoi, bon arani maneaban te kawa are i maiaki, ao e riki te ara aei man te tai are e riki iai te raure ae ababaki i marenani kawa aika uoua aikai, ao a raraoiakinaki ni karokoa e a reke te raoi, ao a karaoa te raoi i ān te maneaba are i Roreti, ao a katonua ngkanne arana ba te Itoi n Raoi.

Ti nori ara aikai ba tiaki ara nikawai ma bon ara aika bou aika reke i nanon tain te ota. Ma ngaia are a atongaki maneaba aikai ba maneaban te ota, ba a karaoaki ni katei aika bou. Ao teuana, akea aroia, akea meang iai, ao akea maiaki, akea mainiku ao maeao, ma ti te bo iterana nako aika aua; ma ngkana ko roko ao akea angana, ma ko na rin iai ma te inaomata n ai aron are ko tangiria.



